33780
1.
II,
B, 33780.

NARODNA KNJIŽNICA

1.

Dr. J. VOŠNJAK.

POBRATIMI

33780, II, B, 6,

NARODNA KNJIŽNICA.

Urejuje

Anton Trstenjak.

I. zvezek.

Pobratimi.

Roman.

Spisal dr. J. Vošnjak.

V Ljubljani, 1889.

Tiska »Narodna Tiskarna«. — Zalaga A. Trstenjak.

K. K. LYCEAL-BIBLIOTHEK zu LAIBACH

NARODNA KNJIŽNICA.

I. zvezek.

POBRATIMI.

Roman.

Spisal

dr. Josip Vošnjak.

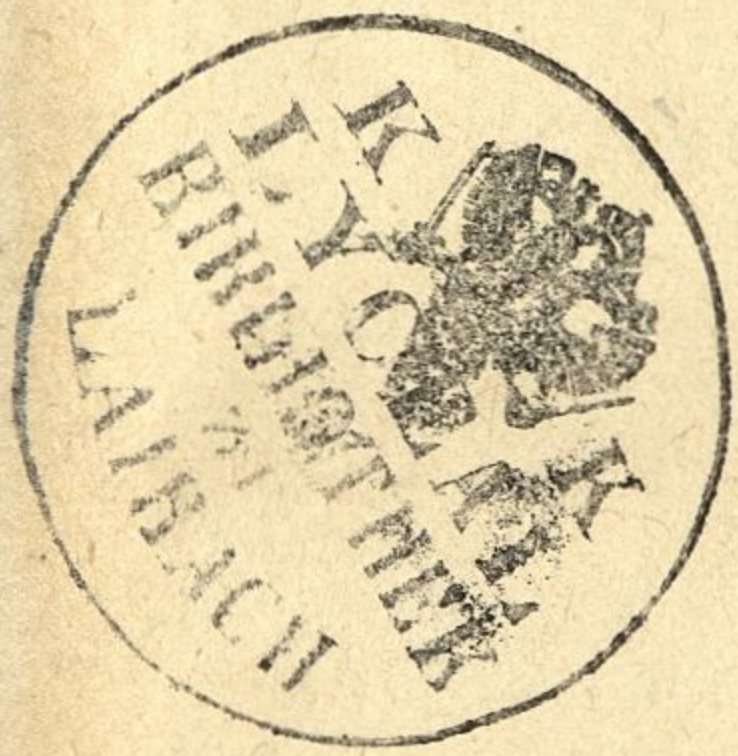

V Ljubljani, 1889.

Natisnila »Narodna Tiskarna«. — Založil A. Trstenjak.

03000020S1

Prvi del.

I.

Železniški vlak se je ustavil na slovenskoštajarski postaji P. Iz jednega vagonov je stopil mladenič in poklical nosača, da mu iz voza vzame kovčeg in ga odnese v čakalnico. Mladi gospod pa se je oziral po peronu, kakor da bi ga kdo moral pričakovati, a ni ga bilo. Zdaj se prikaže pri oknu bližnjega vagona ženski obrazek in začuje se klic:

„Milan! Milan!“

Mladi gospod obrne se ostrmel in vsklikne veselo iznenajen:

„Ivanka! Odkod in kam?“

Stopivši na desko ob vagonu, stisne roko, katero mu Ivanka podaje.

„Tebe vprašam, pustež! Skupaj sva se vozila v istem vlaku in jaz še vedela nisem, da imam takega sopotnika. Kje pa si se zmuznil v voz, da te nisem zagledala?“

„V Mariboru. In ti? Odkod?“

„Iz Gradca. Pa da te nisem videla v Mariboru, to je vender čudno.“

„Zares čudno. Tvojim bistrim očem —“

„Mari si domišljuješ, da so vse oči na te obrnene?“

„Če ne vse, pa vsaj tvoje.“

„O ti prevzetnik! Vedi, da sem nevesta.“

„Nevesta? Zakaj pa nisi na me čakala?“ šali se Devin.

„Na tebe? Menda do svetega Nikolaja. Moj Dragotin, saj ga poznaš, nosil me bode na rokah —“

„In ti mu bodeš gospodovala.“

„Če boš tako hudomušen, pa te ne povabim na ženitev.“

„Potem pa pridem brez povabila, kakor kameniti gost. — — Kaj pa si iskala v Gradcu?“

„Nakupavala. In ti, kaj iščeš tukaj?“

„Z oslovsko kožo v žepu pojdem s trebuhom za kruhom. Vedi, da sem doktor medicine in kirurgije.“

„Čestitam, gospod doktor! Zdaj pa že vidim, da te bo treba vabiti slovesno. In da gotovo prideš, priskrbela ti bodem družico, da ti bode utripalo srcé.“

Šaljiva Ivanka se odmakne od okna, da je Milanu odprla pogled v kupé, in reče predstavljaje:

„Moj bratranec, doktor Milan Devin! Gospica Pavlina iz Zelenega Gradu, moja prijateljica.“

V drugem koncu sedela je mlada deklica, ki se je zdaj radovedno ozrla na Devina, gledajočega v kupé. Pavlina je zardela in tudi Devin je obmolknil, ko so

se njene črne oči za trenotek lesketajoče nanj obrnile, potem pa se skrile za gostimi dolgimi trepavkami.

„Ali ti je zmrznil jezik?“ draži ga hudomušna Ivanka.

Devinu so navadne fraze v ustih obtičale in lovil se je po kakem duhovitem izreku, pa ga ni našel v trenotku. Na srečo je sprevodnik pristopil k vagonu in potegnil Devina za suknjo, ker se je vlak že začel naprej pomikati. Devin skoči na tla in Ivanka mu smehljaje se zakliče:

„Z Bogom! Na svidenje!“

Hlapon puhal je goste črne megle iz železnega dimnika, kolesa so ropotala ter se hitreje in hitreje sukala. Iz okna nagnila se je Ivanka in z belim robcem v roki migala Devinu, ki je stal na peronu in zrl za odhajajočim vlakom. Dim se je krožil nad hlaponom in plaval okoli vlaka, kakor snežna megla, dokler ni pri vstopu v predor ovil in zakril vseh vagonov. Le daljnji šum je še naznanjal, da vlak drvi naprej in naprej po železni progi. Devin pa je stal zamaknen in ko se je gosti dim valil in krožil nad vozovi, stanjšal se in končno razpršil, da ga ni bilo sledu pod čistim nebom, šepetal je: „Dim! ali je res vse le dim? Ne, ne, ni mogoče,“ in obrnil se je k izhodu iz kolodvora.

V tem hipu ga že od daleč pozdravlja, vihteč v zraku svoj klobuk, mlad mož blizu iste starosti.

„Dobro došel!“ kliče mu in ga objame. „Vražji kočijaš je kriv, da te nisem pričakal že pri vlaku. Kje pa imaš svojo prtljago?“

Pri teh besedah prime Devina pod pazduho in oba odideta s kolodvora na cesto, kjer je čakala kočija. Devinov prijatelj, s katerim se je zdaj vsedel v voz, bil je doktor Ivan Dolnik, koncipijent pri odvetniku v bližnjem mestu. Bila sta sošolca na gimnaziju, skupaj dostala maturo in skupaj šla na dunajsko vseučilišče, kjer se je Ivan Dolnik vpisal na pravoslovni fakultati, Milan Devin pa si izbral medicino. Kakor že na gimnaziju, tako ostala sta si na vseučilišču zvesta prijatelja, četudi se v svojih nazorih nista strinjala. Devin se je oduševljeval za najvzvišenejše idejale človeštva in v veri na boljšo bodočnost človeškega rodu v obče in svojega naroda posebe· ni ga motila neugodna temna sedanjost. Bil je za svojih studij v srečnem položaju, da ni čutil, kaj pomenja boj za vsakdanji kruh za revnega dijaka. Preskrben je bil od doma vsaj z najpotrebnejšimi sredstvi.

Dolnik pa je pokušal vse grenkosti dijaka, kateri pride brez vsake podpore v veliko mesto, kjer ga tare revščina in se duše polaščujeta malosrčnost in obup. Pač razumno, da Dolnik sveta, katerega dobra so tako nejednako razdeljena, ni videl v rožnem svitu, kakor njegov prijatelj Devin, temveč gledal ga je, kakor skozi temna, zakajena očala. Njegove pravoslovne studije puščale so mu dovolj časa, da ni samo lehko opravljal svojih instrukcij, ampak da je še čitajoč klasike raznih narodov utegnil si popolnjevati svojo omiko. Ker so ga od nekdaj zanimala modroslovna vprašanja, vtopil se je z največjim zanimanjem v

Schopenhauerjeva duhovita razmotrivanja o človeški bedi. Pesimistično je sodil o človeštvu, zlasti pa se mu je, dasi ni nikdar zatajil svoje narodnosti, vsak napor za povzdigo naroda zdel nepotreben, ker brezuspešen. Devin ves v plamenu za narodno idejo, optimističen, Dolnik hladen, ko led, pesimističen, računajoč z realnimi razmerami, bil je skozi in skozi praktičen. Ravno to nasprotje v nazorih vezalo ju je tem tesneje, ker sta oba čutila nekako potrebo opozicije, da ne postaneta preveč pristranska. Devinu imponoval je Dolnik s svojo jasno odločnostjo, dočim se je Dolnik divil najivni veri in požrtvovalni navdušenosti svojega prijatelja, katere ni ohladil nobeden neuspeh.

Kakor strelovod pa je bil obema tretji tovariš v prijateljski zvezi, Vinko Rovan. Tudi on si je izbral jus, a po končanih naukih in srečno dovršenih izpitih stopil je v državno službo. Vinko je bil tiha, pohlevna duša brez pravega svojega uverjenja. Jedina skrb mu je bila, hitro priti do koščka kruha. Na Dunaju družil se je z Devinom in Dolnikom, ki sta ga rada trpela med seboj, ker jima ni zameril nobene šale, katerih objekt je bil on navadno. Sicer pa se je danes z Devinom oduševljeval za narodnost, kadar sta bila sama, in jutri spet pritrjeval Dolniku, da praktičen človek ne mara takega sanjarstva, katero se nikdar ne more uresničiti.

Dolnik in Rovan sta tri leta poprej zapustila Dunaj, nego Devin, ki je tam ostal, dokler ni zvršil vseh rigoroz. Potem je še v bolnici služil kot sekundar, da se bolj izuri v svojem poklicu.

Dolnik je vstopil pri odvetniku v mestu P. na južnem Štajarskem za koncipijenta, Vinko Rovan pa je bil sprejet avskultantom pri deželnem sodišču v Ljubljani. V tem času izpraznilo se je zdravniško mesto v P. in Dolnik je pisal brž svojemu prijatelju na Dunaj, da naj se v P. naseli. Devin ni dolgo premišljal. Naveličal se je že bil Dunaja in poprijel se ponujene mu prilike, vrniti se v domovino.

Po triletni ločitvi sta se ta dan spet videla stara prijatelja. Spominjala sta se poslednjega večera pred slovesom, ko so vsi trije v neki gostilnici na Dunaju praznovali svoj valete. Gledali so tačas v prihodnjost s tistimi iluzijami, katere so last mladosti, ko stopa v praktično življenje. Le Dolnik ni si dal motiti čistega pogleda in smehljaje je poslušal navdušene tirade Devina, kateremu je ta večer na vso dušo pritrjeval Vinko Rovan. Napredek naroda bil je predmet njihovih razgovorov, kako ga oteti sužnjosti tujega življa, dovesti do višje omike in postaviti ga na svoje noge v duševnem in gmotnem oziru.

„Teška naloga nas čaka," naglašal je Devin. „Pa če stori vsak na svojem mestu svojo dolžnost, prodrli bodemo ledino in bujne kali bode pognala narodna zavest in rasla narodova blaginja. O, veselim se dneva, ko bodem stopil med svoj narod, kažoč mu pot do boljše prihodnjosti."

„In ta narod," seže mu Dolnik sarkastično v besedo, „zaspana, glumpasta tolpa, vajena hlapčevati, smejal se bode tvojim frazam in še ploskal, kadar te

nasprotniki pribijo na križ. Ti, Vinko, vsaj ne boš tako nepraktičen.“

„Jaz?“ zavzame se Vinko. „Storil bodem za narod, kar bo v mojih močeh. Pisal bodem slovenske zapisnike in slovenski uradoval.“

„Ako ti pa načelnik prepové?“

„Poznal bi rad načelnika, kateri bi mi mogel to prepovedavati, kar mi veleva srcé in zapoveduje zakon. In če to stori, zmenil se bodem za njegov ukaz, kakor kmet za lanski sneg. Okoli prsta se ne dam ovijati.“

„Bodemo videli!“ mrmra Dolnik, Devin pa kliče:

„Dobro, Vinko! Vse za narod! In tudi ti, Ivan, prisezi, da ostaneš zvest narodu in našemu pobratimstvu.“

„Mari res meniš, da bode narod potem srečnejši, ako mu v glavo ubiješ svoje ideje? Da se bo naš narod odtegnil splošni usodi, ki tepe in tare vse človeštvo?“

„Že spet znana melodija. Vsaj danes nas pusti v miru s svojim svetožaljem in trči z nama na srečo naroda!“

„Na srečo?“ uglablja se Dolnik v svoje misli. „Beseda, tolikrat izgovorjena, kolikorkrat ne dosežena. — Toda prav praviš, Milan, ne grenimo si sedanjosti iz nevolje na britko preteklost ali iz skrbi za bodočnost. Trčimo na naše pobratimstvo.“

„Zvesti si do smrti!“ kliče glasno Vinko Rovan. „Črna zemlja naj pogrezne njega, ki odpade.“

„Zvesti svojim idejalom!“ dostavi Devin. — Ločili so se pozno v noč. —

Zdaj po treh letih privela je dva od njih usoda v isti kraj. Ko sta Devin in Dolnik, sedeč v vozu, peljala se v bližnje mesto, spominjala sta se onega večera ločitve in Dolnik smehljajoč se vpraša:

„Še zmirom tako optimističen?“

„Čimdalje bolj. Povsod napredek, veselo gibanje narodovo. Zdaj vender sprevidiš, da si se zmotil s svojim črnogledstvom. Tvoj pesimizem —“

„Hujši je, nego je bil tedaj, ko še nisem živel med tem ljudstvom in ga spoznal do mozga.“

Voz ustavil se je zdaj na trgu pred hišo, kjer je stanoval Dolnik. Oba sta izstopila in Dolnik je spremil svojega prijatelja v prvo nadstropje, kjer je bila zanj soba pripravljena.

„Tu imaš sobo za silo. Če pa se odločiš, da ostaneš tukaj kot medicus, dobodemo ti že primernejše stanovanje. Stregel ti pa bode moj famulus, stari Jože.“

Predno je odšel v pisarno, reče še Dolnik prijatelju: „Drevi pojdeš z menoj v vilo gospé Dore Salbingove. Tam najdeš zbrano vso haute-volée našega mesteca. Gospa praznuje svoj god in je povabila vso gospodo.“

Devin se izgovarja, da ne more koj pasti v hišo nepoznan in nepovabljen.

„Napovedal sem te že jaz in gospa teško pričakuje tvojega prihoda. Tu boš imel prvo priliko skazati, kar si se naučil na šolah. Gospa Dora boluje

na vseh mogočih boleznih, pa le včasih jo napadajo, potem je spet zdrava, ko riba. Menda tista ženska bolezen —“

„Je pač histerična.“

„Tega jej ne reci, sicer izgubodeš zaupanje. Rahli živci, o tem rada čuje. Pa zdaj z Bogom! na svidenje!“

II.

Devin je pospravljal svoje reči, ko se je Dolnik spet vrnil. — —

Prekoračila sta mestni trg, na katerem nič znamenitega ni bilo videti. Kdor ju je srečal, pozdravil ju je in se radovedno oziral po novem doktorju, o katerem se je že zvedelo, da ostane v mestu. Zapustivši mesto za seboj, hodila sta za potokom v hladni senci, potem pa sta se obrnila po stezi proti vinogradom, ki so tu segali do vznožja gričev. Zadaj vzdigovale so se gore, zvečine še gosto obrasle s črnim lesom. Prišla sta do zelene ograje, za katero se je na vzvišenem kraju prikazala vila. Tu sta postala in Devin se je čudil lepoti kraja, ki se je raztezal pred njegovimi očmi.

„Krasen pogled!“

„Dà, dà, pa človek se ga naveliča, ako ga vidi vsak dan, kakor nos ne čuti vonjave, ako mu dlje časa seka v nos. Pojdiva, gotovo je družba že zbrana, kajti za nama vidim le še dve osobi, beležnika, ki vselej prepozno prihaja, in njegovega koncipijenta, ki bi že najrajši sedel pri polni mizi in zlati kaplji.“

„Postoj še,“ zadržuje Devin Dolnika. „O različnih ljudeh si mi že pravil, le o gospej, h kateri me vodiš, nisi zinil besedice.“

„A tako! Saj sem ti povedal, da je včasi nervozna in da jo boš moral zdraviti.“

„Kaj to! Jeli mlada ali stara, lepa ali grda, samica ali omožena, ali morda vdova? Kaj dela v tem kraju?“

„Kakšna radovednost! Kot da bi jo mislil snubiti. Mlada je, lice ima — kakošno neki? — vrag ga opisuj, saj jo boš sam videl. Ni ne samica, ne vdova, omožena je —“

„S kom?“

„Z nekim dvornim svetnikom na Dunaju, vitezom Salbingom.“

„Če je mož dvorni svétnik, ne more več mlad biti.“

„Uganil si.“

„Pa kako sta se našla?“

„Kako? Kdor ima zlato mošnjo, odprte so mu vse duri. Pravijo, da je ona revne uradniške vdove hči. Starcu je pač bila všeč, in ker ima on dobro plačo in je vrhu tega bogat, lehko si je privoščil potrato lepe mlade žene.“

„Kaj pa ona? Ali je zadovoljna? In kaj dela tu?“

„Dolg čas prodaje, kadar ne spi. Gospod dvorni svetnik si je kupil to posestvo v našem samotnem kraju. Pripeljal je svojo gospó, rekši da si bode živce okrepčala v čistem zraku, in potem se je on vrnil na Dunaj. Vsak mesec prihaja pogledat, kako njegovi go-

lobičici ugaja tukajšnji zrak. Gotovo je tudi danes tukaj, ker smo povabljeni v njegovem imenu. O trgatvi se bode baje več tednov tu mudil in potem pojdeta oba nazaj na Dunaj.“

„Ali se imata rada?“ vpraša spet Milan.

„Rada ali ne rada,“ odgovori nestrpno Ivan. „Kaj jaz vem. Mari sem njiju spovednik? Pojdiva, pojdiva! Še to ti povem, da se tu govori le nemški.“

„Naj bo danes. Čez deset let pa se tu ne sme glasiti druga beseda, nego slovenska.“

„Ali si pri zdravi pameti? Da se le narobe ne zgodi, kakor ti sanjariš. Zdi se mi, da vidim gospó Doro pri oknu,“ hlastno reče Dolnik, pogledavši preko ograje na vilo.

„Tista bleda dama s črnimi lasmi?“

„Da, da, vstopiva.“

Pa v tem hipu približa se beležnik Obrat in njegov koncipijent Trilek. Beležnik mahal je od daleč z roko in klical:

„Gospod doktor Dolnik!“

Ivan je nevoljno mrmral:

„To imava od svojega besedovanja.“

Ko je pristopil beležnik, draži ga Dolnik:

„Kakor navadno, pol ure zamude.“

„Danes samo četrt, le četrt,“ odvrne beležnik, pogledavši na zlato žepnico. „Pa da ste vi, ki si toliko domišljujete o svoji natančnosti, danes tako pozni! Gospá Dora vam bode brala levite.“

Dolnik, da pretrga govoričenje beležnikovo, predstavi Devina.

„Slišal sem že o vašem prihodu. No, da tudi ostanete v našem mestu. Mi moški smo še dokaj zdravi, pa žene, oh žene, to vam bo praksa, da jo bodete komaj zmagovali.“

Beležnik se smeje in vsi štirje vstopijo v park pred vilo. Na širokih stopnicah, ki vodijo iz vile v park, prikazala se je zdaj hišna gospodinja, spremljana od družbe gospodov. Ko jo Dolnik zagleda, šepeta: „Sama? Čudno!“

Zapazivša prišlece, postoji gospa Dora Salbingova pod stopnicami.

„Vselej najzadnji, gospod beležnik!“

„Oprostite, milostiva gospa, toliko opravila sem imel. Pa verjemite mi, da sem teško čakal trenotka, poljubiti vam roko in čestitati —“

„Le ne poklonov in čestitek. Vam ne zamerim, pa da so tudi drugi tako zamudni —“ Pri teh besedah pogleda Dolnika, ki se je priklonil, poljubivši ji roko.

„Ne obsojajte me. Kriv je le moj prijatelj dr. Milan Devin. Usojam si ga vam, gospá, predstaviti.“

Dora bistro pogleda Devina ter mu poda roko.

„Ne bi si upal tako namah usiljevati se v vašo hišo, da ni moj prijatelj Ivan bil prevzel vse odgovornosti.“

„Veseli me, zelo me veseli, da ste prišli. Ne želim si sicer bolezni, da bi potrebovala vaše pomoči, pa moji živci so včasi silno razburjeni. Moj mož zmerom trdi, da smo me ženske bolne le v domišljiji. Vi ste, gospod doktor, gotovo drugega mnenja.

„Gotovo,“ pritrdi Devin.

„Kje pa je, če smem vprašati,“ — oglasi se beležnik — „kje je gospod dvorni svetnik?“

„Brzojavil mi je danes, da ne utegne priti zarad silno važnih opravkov in da naj izročim vsem gospodom njegov srčni pozdrav. Zdaj pa prosim pod šotor, da ostanemo na čistem zraku.“

Pod drevjem je stala miza, pokrita z mrzlimi jedili in vino v boteljah vabilo je goste. Zraven gospé sedela sta okrajni glavar in okrajni sodnik, dalje odvetnik, mestni župan, beležnik, sodnji pristav, komisar okrajnega glavarstva, dva imovita meščana in gospej nasproti Dolnik in Devin. Govor se je sukal, kakor navadno o takih prilikah, najprej o vremenu, potem o bodoči trgatvi, vmes o mestnih novicah in najnovejših škandalih, katere iz zasobnih hiš spravljajo na dan zlobni jeziki. Sodnik hvalil je jed, župan vino, in čimdalje živahnejša postajala je zabava. Gospa Dora jednako ljubeznjiva in pozorna proti vsem gostom, ponujala je jedi in vino in vmes šla večkrat v hišo. Tudi nekateri gospodje so se vzdignili s stolov in zapalivši si smodke sprehajali se po parku. Isto storila sta Dolnik in Devin, ko se Dora delj časa ni vrnila na vrt.

„Zdaj si videl naše matadorje. Izborni zastopniki naše izborne družbe“ — začne Dolnik porogljivo govoriti, ko sta hodila z Devinom po senčnatem parku. „Tem ljudem se boš moral uklanjati, ako hočeš tukaj shajati. Ti nejevoljno odmajaš. Dobro! Potem pa le poberi šila in kopita in postavi si svoj šotor na drugem mestu; toda kjer koli, našel bodeš povsod z malimi izpre-

membami iste ljudi, podobne tem, ko jajce jajcu. Le poglej, kako oholo se ozira okrajni glavar po družbi, kako ponižno ga posluša župan, vesel, da ga glavar počasti s svojo besedo. Po privatnem poslu naš župan prodaje platno na vatle in vaga kavo in sladkor v prodajalnici. On je še mož stare šole, to je, nobene. Bere teško in podpiše se za silo. Stori in misli, kar mu veleva glavar. Možicelj zraven njega, kateremu se jed tako slastno prilega, naš okrajni sodnik je. Na srečo za ljudstvo mu menda ni para drugod. Na strašno jezo vseh svojih nižjih uradnikov opravlja sam vse komisije, ki kaj neso; celo take, katerim je kos vsak berič. Stranke pa morajo plačevati, da jim kosti pokajo. Pa kaj to? Pri dražbah spravlja denar v svoj žep, in meseci in leta poteko, da jih ne vidi ne upnik ne dedič.“

„Ali se nikdo ne pritožuje?“ vpraša Devin. „Nadsodišče bi tega gotovo ne dopuščalo?“

„Pritožuje? Mari bori kmetič, ki se ne ve kam obrniti —? Ali pa naj tožita odvetnik ali beležnik? Kdo rad posega v sršenovo gnezdo? No ovadili so ga. Preiskava se je že večkrat vršila. Sliši se celo, da bo prestavljen, pa še danes tu sedi in molze in demoralizuje ljudstvo.“

„Kdo pa je oni debelotrebušnik?“

„O, to je imenitna osoba. „Kipfelbaron“ mu pravijo, ker se peča s pekarskim obrtom, pa to je le postranski posel. Poleg tega ima hiše, vinograde, mline in menda tudi še dovolj novcev, ker se ne briga dosti za gospodarstvo. Tembolj mu je za čenče, ki jih ves ljubi dan

nosi od hiše do hiše, in povsod seje prepir in nemir. Prototip je tistih bonshomes ali bidermenerjev, katere tako drastično slika znana francoska igra.“

Dolnik bi še dalje bil slikal po svojem sarkastičnem načinu zbrano gospodo, pa gospa Dora povabila je družbo v notranje prostore, ker se je že delal mrak in je hladna sapa začela pihati z gore v dolino. Šli so v prvo nadstropje, kjer so vstopili s prostornega hodnika v elegantno opravljen salon. Odprti ste še bili dve postranski sobi z igralnimi mizami. Bogato z jedili in vinom obloženi bufet stal je v kotu salona, na drugi strani pa klavir. Gospa Dora bila je prava umetnica na klavirju, tako so vsaj sodili njeni občudovalci. Gospod beležnik, ki je sam slul za dobrega pevca, odprl je instrument, postavil sveči na njijno mesto in prosil gospo, da naj družbo razveseli s čarobno svojo igro.

„Prav rada, če tudi vi potem zapojete jedno svojih pesem.“

„Ne silite me, moj glas je že ves hripav. Pa tu stoji doktor Dolnik; njegov bariton je še mlad —“

„Torej oba in brez ugovora,“ zapoveduje Dora in se obrne do Devina: „Kaj pa vi, gospod doktor, gotovo tudi pojete?“

„Le v zboru, če je sila in kadar smo študentje bili dobre volje.“

Gospa Dora vsedla se je h klavirju, Dolnik pa se je postavil poleg nje, da je preobračal liste. Igrala je neko Beethovnovo sonato z ne malo spretnostjo, pa poslušalcem se je poznalo, da jim ta muzika ni

razumljiva in da bi rajši poslušali kakšno poskočnico. Le beležnik kazal je nekako navdušenje. Dolnik pa, ki je bil muzikalno izurjen, utopil se je v fantazije ženijalnega umetnika. Ko je ponehala Dora, ploskal je beležnik in ploskali so vsi drugi.

„Zdaj sta pa vidva na vrsti.“

Beležnik se ni branil in je pel, od gospé spremljan na klavirju, neko zastarelo pesem, katero je za ta slučaj bil prinesel s seboj. Dolniku so najbolj ugajale Schubertove pesmi in moral se je že večkrat tukaj vaditi, ker je pel več komadov, ne da bi se on ali spremljevalka na klavirju bila spodtaknila. Končal je z znano skladbo: „Ich schnitt' es gern in alle Rinden ein;“ ko je z zvenečim, a vender mehkim v srce segajočim glasom zapel: „Dein ist mein Herz und wird es ewig, ewig bleiben,“ čudil se je Devin svojemu prijatelju, ki se mu je kazal ves izpremenjen. On, ki je obsojal vse mehkejše čute in se zlasti norčeval iz ljubezni, bil je videti, kakor zaljubljen trovatore. Oči so mu žarile in obrnil se je proti Dori, ki je s svojimi tenkimi prsti, kakor v sanjah, izvabila klavirju mehke akorde.

„Bravo!“ klical je beležnik in bravo klicala je vsa družba. Dolnik, kakor da bi se vzdramil, pogleda okoli sebe, ali ga nikdo ni opazoval, in spet je bila videti na njegovem licu navadna sarkastična poteza. Gospa Dora zaigra zdaj neko arijo in vmes pravi, da se je danes popoludne sprehajala po gozdu in slišala kmetsko dekle prepevati pesem v slovenskem jeziku, katera jej je zelo ugajala.

„Napev je blizu takšen“.
Gospa je zaigrala na klavir.
Dolnik posluša in spozna, da je to narodna pesem:

„Pojte, pojte, drobne tice,
Razgrnite se meglice,
Da bo sijalo solnčice
Na moje drobno srčice.“

„Dovolite, gospa, začetek je prav, pa konec se glasi tako.“ In Dolnik se vsede h klavirju.

„Ako poznate to pesem, pa jo zapojte. Rada bi jo slišala.“

„Ako želite, moramo ubogati. Pomagati pa mi moraš ti, Devin. Na Dunaju smo jo večkrat skupaj prepevali.“

Dolnik spremlja na klavirju in oba zapojeta, Devin s tem večjo oduševljenostjo, da je mogel s tem konstatovati, da so tu domača tla, na katerih se ima glasiti le slovenska pesem. Nekak nemir polastil se je zdaj cele družbe. Okrajni glavar, ki je kartal z županom in odvetnikom, položil je karte na mizo in ni verjel svojim ušesom, da se v salonu trde Nemke, soproge dvornega svetnika, sme kaj takega prigoditi. Župan pa, ki je bil žídane volje, vskliknil je:

„To še jaz znam peti. V moji mladosti ––“

Umolknil je, ko je zapazil nevoljo glavarja, ki se je vzdignil in z drugimi odšel v salon.

„Vaš koncipijent,“ šepnil je odvetniku na uho, „ni mi nič po godu. In zdaj še ta novi doktor! Videli bodete,“ nadaljeval je k županu, „da bo s tem konec miru v našem mestu.“

„Bog nas obvaruj nemirneževv," preplaši se župan.

Cela družba bila je zdaj zbrana v salonu. Ko sta odpela Dolnik in Devin, ploskala je gospa Dora, pomagal jej je pa jedini beležnik, vsi drugi so se spogledavali in molčali. Naposled je glavar dejal z zaničljivim naglasom:

„Kmetske popevke! Napevu in jeziku pozna se okornost."

Devin je zardel od jeze in hotel pikro odgovoriti, pa Dolnik ga je stisnil za roko, in gospa Dora, ki je precej spoznala, da utegne priti do neprijetnega besedovanja, odgovorila je glavarju:

„Meni pa pesem zelo ugaja. Vi, doktor Dolnik, morate mi jo zapisati in preložiti besede. Zdaj pa prosim, da se poslužite črne kave ali čaja. Tu so tudi smodke iz zaloge mojega moža."

Popili so kavo in se poslovili, razven glavarja vsi dobre volje. Gospa Dora spremila jih je do stopnic.

Poslednja šla sta Dolnik in Devin. Pri stopnicah postojita in se še enkrat poklonita. Dora s prijaznim nasmehom poda Devinu roko:

„Bojim se, da bodem že jutri potrebovala vaše pomoči. Moji živci so že več dni silno razburjeni. Vi se na smeh držite, Ivan" — nagovorila ga je brez naslova s krstnim imenom — „ko bi jaz imela železne čutnice, kakor so vaše, ne bi mi trebalo se tu na kmetih zdraviti in dolgočasiti. Apropos, kaj pa bode z izletom na planine, o katerem ste mi že toliko pravili?"

„Prve dni septembra, ko je najugodnejše vreme za to, idemo, ako vam bodo dopuščali — živci.“

„Pojte, pojte s svojim pikanjem.“ Podala je Dolniku roko, ki jo je pritisnil k ustom, in se vrnila v salon. Dolnik in Devin pa sta počasi korakala za družbo, katere glasno govorjenje se je razlegalo po tihi okolici.

III.

„Čudno, čudno,“ vsklikne Dolnik na poluglasno, kakor v mislih, ko sta z Devinom stopila iz parka.

„Kaj čudno?“

„Človek je in ostane suženj svoje telesne organizacije. Počenjaj, kar hočeš, utrjuj si svoj duh, domišljuj si, da imaš svobodno voljo, zaman ves napor, ne odtegneš se ne uplivu tistih tajnih činiteljev, kateri vladajo vesoljni svet in vsako bitje v njem.“

„In povod tem opomnjam?“ vpraša Devin.

„Na mene vsaka godba čudovito deluje. Dušo mi napaja s sentimentalnostjo. Otožnost se me poloti in to ne le pri fini, umetni godbi; najprostejši navžarji, kakšna harmonika ali neubrane lajne vzbujajo mi isti meni silno neprijetni čut. Shakespeare pravi nekje: Čudno, da sesukana ovčja čreva človeško dušo utopé v najvišji zamik. — Da morejo glasovi tako uplivati! In mi vemo, da niso nič drugega, nego zračni valovi. — Odvaditi pa si hočem še to slabost.“

„Čemu? Da udušiš v sebi še tisto trohico pojezije, ki ti je še ostala? Kam misliš?“

„Izpuliti si hočem iz srca vse strasti, katere

vznemirjajo človeški duh. Pojezija? — Nirwana, to ti je najvišja pojezija. V filozofskem miru zreti na mrgoločo človeško čredo, ki se gnete pod tabo, grize se in spet liže, zdaj vriska, sama ne ve zakaj, in spet jadikuje pri najmanjšem bolu. Ti pa si utrdil si duh, tvoja volja je premagala meso in beseda sreča — nesreča za tebe nima nobenega pomena.“

„Torej le v Indijo in postavi se kakor fakirji na visoki steber, ali se vpiši med trapiste.“

„Le norčuj se. Prišel bo čas, ko bodeš tudi ti koprnel po miru in spoznal, da je vse le dim in ničnе sanje.“

„Mogoče, pa ravno današnji večer ne zdi se mi pripraven za take pesimistične meditacije. Imeli smo se dobro in če človek preveč ne zahteva od ljudi in ne sodi preostro, užival bode ž njimi lehko marsikatero veselje. Kaj bi rekla gospa Dora, ko bi te slišala takisto govoriti.“

„Gospa Dora? Nikari ne vtikaj žensk, kjer je pomenek o najvišjih problemih človeštva. Ženski možjani — pa to ti bolje veš — predrobni so in prelehki, da bi se v njih rodile misli, vzvišene nad skrbjo za deco, vsakdanji kruh in oblačila.“

„Stara pesem! Pa spominjam se, da si prva leta svojega bivanja na Dunaju drugače sodil o ženskih. Našel sem v tvoji miznici celó enkrat sonet, v katerem si emfatično proslavjal črnooko, črnolaso devico in želel večno živeti pritisnen na njena sladka usta.“

„Mladostne budalosti, najivnost nezrelega, neizkušenega mladenča. Še o pravem času odprle so se

mi oči, da sem spoznal vso puhlost toli opevanega čuta ljubezni. Izpulil sem si jo do korenine iz svojega srca in to je bil prvi korak na potu do zaželenega notranjega miru.“

„Da se le ne spodtakneš. Ne vem, ne vem, pa kar sem videl nocoj —“

Kaj si videl, kaj?“ vskipi Dolnik.

„Ta gospa Dora, zdi se mi, in Ivan pogledala sta se včasi tako posebno, pesnik bi dejal, tako ognjevito —“

„Lejte, lejte, ognjevito! Zdaj drugega ni treba, nego da me primerjaš zaljubljenemu mačku. Pa pustiva te burke, saj nismo v pustu.“ S temi besedami prestriže Dolnik ta vidno mu neprijetni pogovor in začne znova slikati družbo, ki se je daleč pred njima že bližala mestu.

„Okrajni komisar Kropec, zapazil si menda, da si plešo na glavi pokriva z vlasuljo, ostalina iz patrimonijalnih časov — nosil je baje pri svojem gospodu graščaku jedila na mizo, kakor poprejšnji učitelji v župnijah — brez vseh študij, čisto nesposoben, toži vedno, kako je v zadregah, ako ima rešiti najmanjšo stvarco. Toda hvalevredno je njegovo samospoznanje. Le vsled prigovarjanja svojega načelnika se ni odpovedal službi, ko je pri preosnavljanju dobil dekret v roke, da je imenovan tajnikom. Razumeje se, da je metlja glavarjeva.“

Devin se je pozneje uveril, da komisar Kropec ni bil tako črn, kakor ga je slikal Dolnik. Večkrat mu je o burnem političkem gibanju na tajnem dajal

svete in resnične informacije in sploh bil pošten, dasi skromen in tih človek.

„Kaj pa tvoj načelnik?“ vpraša zdaj Milan.

„Odira kmete in meščane brez razločka političkega ali narodnega mišljenja in pri tem človekoljubnem delu pomagam mu jaz, za kar me prilično dobro plačuje, dokler ne bodem odprl sam svoje kovačnice.“

„Njegovo narodno mišljenje?“

„Tuli z volkovi, kaj pa da.“ —

„In duhovščina?“

„Naš dekan in mestni župnik briga se bolj za svoje gospodarstvo, nego za druge stvari. Mož je star in ne more se mu zameriti, ako drugega ne želi, nego mirno živeti. Vikar ravna se po geslu: Bodite modri ko kače in krotki ko grlice. Spoznal ga še bodeš, če se hočeš res ukvarjati s politiko. Njegov tovariš, kapelan Lovro Hrastovič, on ti je pa vrla duša. Na njem še moj zlobni jezik ne nahaja črne pičice. Ž njim se brati, pošten in odkrit ti bode prijatelj. Licemerstva ne pozna, tembolj pa mu gori srce za narod, da se mu jaz sam čudim. Oaza v puščavi.“

„Ženstva mi še nisi slikal.“

„Škoda vsake besede. Dvanajst jih gre na tucet, in če jih je skupaj šestdeset, pa je kopa. Za zabavo jim skrbi garnizona. Če so huzarji, plamté vse za mažarščino; če topničarji, vse so Nemke; če so pa dragonci s Kranjskega, spominjajo se, da znajo slovenski. Svoje mnenje izpreminjajo večkrat, nego svojo modo.“

V tem pogovoru prišla sta v mesto, slabo razsvetljeno s petrolejskimi svetilnicami.

„Zdaj pa pojdiva v gostilno," svetuje Dolnik, „kjer gotovo spet najdeva naše papenhajmarje. Stavim, da beležnikov koncipijent Trilek že meša karte in obira svojega načelnika in kdor mu gre na limanice."

Vstopivša v sobo pozdravi ju znana družba, izimši glavarja in župana, ki sta šla naravnost domov. Trilek je že sedel v kotu za okroglo mizo in migal kletarici, naj prinese karte. Vabil je gospode na majhno igro, da se krati čas. Dolnika je že poznal, da se ne dotakne kart. Drugi pa so sčasom prisedli in pričeli hazardno igro makao.

Dolnik in Devin sta sedela pri sosednji mizi in pridružil se jima je komisar Kropec, pripovedujoč, v kakih zadregah da je spet pri tem ali onem slučaju.

Potem se je spuščal v pogovor z Devinom ter ga zagotavljal, da bode urad strogo postopal proti mazačem in konjederskim babam, ki sleparijo ljudstvo.

„Vi ne veste," pripoveduje mu, „v kakih zadregah da sem včasi, kadar se mi za gotovo zatrjuje, da taka mazaška baba daje zdravila ljudem, a dokazati jej ne morem, da jemlje plačilo. Pa jaz jih znam navihati, da mi pridejo v mrežo. Vi, doktor Dolnik, slišali ste že gotovo, kako sem ujel tisto žensko, ki zna pomagati za vsako bolezen, da zdaj sedi štirinajst dni."

„Potem pa bodo ljudje še bolj letali k njej," odgovori Dolnik, „ker jo imajo za mučenico zavidnih zdravnikov."

„Res žal,“ pritrdi komisar. „V zadregah sem, v velikih zadregah, kaj bi storil.“

„Zastran mene,“ oglasi se Devin, „ni treba nobene preganjati, niti zapirati.“

„Pa zakon to zahteva in korist ljudstva.“

Pri sosednji mizi se je čimdalje bolj vnemala igralna strast. Beležnik je, kakor navadno, izgubival, ali ne da bi nehal in čakal ugodnejšega časa, hotel je prisiliti igralno srečo in stavil je više in više. Bankovci so letali po mizi in nakopičili se pri njegovem koncipijentu Trilku, izurjenem v igri. Beležnik iskal je že po vseh žepih in igralci se za nič drugega niso zmenili, nego za banko. Dolnik je svetoval Devinu, da naj odideta, in odšla sta.

Spremlja ga do stanovanja. Pri slovesu mu reče: „Jutri pa se predstavi našim velmožem, toda vsakemu pogovoru o politiki se izogibaj.“

„Svojega uverjenja ne bodem nikdar zatajil,“ zavzame se Devin.

„Tega ni treba, pa kar te ne peče, ne pihaj.“

Dolnik odšel je v svojo sobo, Milan pa je ostal sam. —

Dolgo ni mogel zaspati. Rojilo mu je po glavi, kar je vse doživel današnji dan. Nepričakovano svidenje na kolodvoru z Ivanko, njegovo humoristično sorodnico, pri katere roditeljih, trgovcih v malem trgu, mudil se je bil večkrat o počitnicah. In ko se je ozrl v kupé, zagledal je mili obraz in dvoje žarečih oči nanj obrnenih. Predstavljal si je v duhu poteze obraza, pa videl je le svetle, od gostih

trepavnic obsenčene oči, ki so ga z neko tajinstveno silo očarale, da še izpregovoriti ni mogel. Dim, nesrečni dim, pokrije vlak in kar je v njem. Ko se polagoma razprši, sveti se spet dvoje temnih oči, iz katerih pa bliska čudovit plamen. Siloma se odtegne Devin temu blodenju in začne premišljati, ali mu bode mogoče izvrševati one idejalne načrte v prid narodu, katere si je vstvarjal v tujini, da jih izvede na domačih tleh. Če se je domislil večera in ljudi, katere je danes imel priliko spoznavati in opazovati, in če si je ponavljal, kako je Dolnik slikal ljudstvo in razmere, upadlo mu je srce, ker se je čutil osamelega, in ni vedel za nikogar, da bi se nanj naslanjal. Z Dolnikom ga je pač vezalo prijateljstvo in smel se je nanj zanašati v vsem, le ne v boju za narodnost. Ali bi potemtakem ne bilo pametneje, spet odriniti in svoj šotor postaviti v drugem prijetnejšem kraju. Pa to bi ne bilo le nemoški, prestrašiti se ovir, ampak izdajski. Trdno je sklenil tu ostati, vgasnil luč in zaspal. In spal je trdo spanje mladega, zdravega človeka, da se v jutro še spomnil ni, ali se mu je kaj sanjalo ali ne, na veliko žalost staremu Jožetu, ki bi rad stavil bil v loterijo na sanje v prvi noči v tuji postelji.

IV.

Drugi dan je imel Devin dosti posla. Predstaviti se mu je bilo glavarju, županu, sodniku in drugim gospodom, s katerimi se je bil seznanil prejšnji večer. Glavar ga ni posebno prijazno sprejel. Izrazil se je,

da se v tem okraju ljudstvo ne zmeni za politične in narodne prepire in da je to zelo pametno. Dovolj je materijalnih vprašanj in skrbi, ne pa da bi si čas tratili s takimi prenapetostimi, s katerimi se tu in tam vznemirja posebno prosto ljudstvo. On da strogo pazi, da se ne kali mir in zloga.

Devin ugovarja, da je materijalno stanje vsakega naroda tesno združeno ž njegovo omiko, ki pa se da doseči le po materinem jeziku.

„Dobro, če je jezik sam že izobražen in razvit v književnosti. Sicer pa je za kmeta, in le o njem moremo tu govoriti, kajti omikanci se ne poslužujejo tega narečja — bolje, da ostane pri svojem delu, nego da čita knjige in časnike, katerih ne more prebavljati.“

Devin je izprevidel, da v birokratizmu vzrasli nadzornik javnega redu ne more razumeti novih idej našega veka, in poslovil se je ter poiskal župana. Našel ga je v mestni pisarni, kjer je čital in podpisaval, kar mu je predložil mestni pisar, kateri pa je zaradi lepšega prideval si naslov tajnika.

Bil je še mlad človek prevzetnega vedenja, brez posebnih študij. Dovršil je osnovne šole, potem diurnoval, dokler ga niso vzeli v vojake. Priplezal je do narednika in ko je svoja tri leta doslužil, vrnil se je v rojstno mesto. Tačas je bila izpražnjena služba pisarja in njemu podeljena. Ker se župan sam ni rad vtikal v javne stvari, prepuščal je vse pisarju in tako je postal tajnik Krulec imenitna osoba, katere se je bal marsikateri meščan.

Ko je Devin vstopil, pozdravil ga je župan in mu ponudil stol. Krulec pa ga je ostro pogledaval in meril od glave do nog ter mu odzdravil le z lahnim kimanjem. Devin vpraša, kakšne so v obče zdravstvene razmere. Župan pristavi, da so dobre, vender opravila imajo dovolj zdravniki v mestu, ker na daleč okoli ni nobenega.

„Kdor se drži nas meščanov," poseže vmes tajnik, „bode gotovo dobro shajal."

Devin pogleda moža in vpraša župana, s kom ima čast govoriti. Krulec zardi, župan pa pove, da je to mestni tajnik.

„Veseli me," reče Devin kratko in ne oziraje se več na tajnika, pogovarja se dalje z županom. Ko se poslovi, gleda tajnik strupeno za njim, župan pa ga spremi iz pisarne do stopnic. Tam postoji in ker vidi Devin, da ima mož še nekaj na srcu, vpraša ga, ali še kaj želi od njega.

„Da, da," reče zategneno, kot da bi se ne upal prav na dan z besedo. Potem potrka Devinu na ramo: „Kaj ne, gospod doktor, vi nam ne bodete kalili miru v našem mestu?"

„Jaz?" smehlja se Devin. „Kaj pa mislite? Dobro vem, da je mir prva dolžnost državljanska."

„Prav, prav!" pritrdi župan in se potolažen vrne v pisarno. Devin pa se odpravi potem k sodniku, ki se mu je kazal prijaznega, češ, da bodeta večkrat pri komisijah imela skupaj opraviti. Tožil je, da je dela čez glavo. Ko bi se pa moralo v dveh jezikih uradovati, na kar pač misliti ni, potem naj vlada le še dva

uradnika več nastavi. Devinu se ni zljubilo besedovati z možem, katerega mu je bil Dolnik tako čudno osvetil, in odšel je. Na hodniku sreča se z Dolnikom, ki je po svojih opravilih bil pri sodišču.

„Ravno prav! Ura bije opoldne. Zdaj pa h kosilu. Mi živimo tukaj redno, prav po filisterski. Ob dvanajstih je miza pogrnena in kdor pozneje pride, še kosti ne dobi.“

Šla sta v gostilno, kjer je Dolnik navadno obedoval in odslej tudi Devin. Zamišljen je sedel poleg svojega prijatelja, ki se je muzal vedoč, zakaj se Devin tako kislo drži. Po obedu zapalila sta si smodki in ko sta sama ostala v sobi, nasmehne se Dolnik prijatelju:

„Zdaj si se sam uveril, da tu ni nobenih tal tvojim osrečevalnim idejam.“

„Pri teh v nasprotnem mišljenju vzraslih ljudeh res ne. Toda množina narodova ima zdravo jedro, treba ga le izluščiti iz rezke lupine. Kmetsko ljudstvo je še nepokvarjeno. Vzbujati ga iz spanja, kazati mu pot do samozavesti, do omike in svobode, to bodi naša naloga.“

„Torej na kmetih misliš poskušati svojo srečo? Narodni tribun hočeš postati? Ne mara, mučenik? Nehvaležna, pa tudi nespametna naloga?“

„Nehvaležna morebiti; ali zakaj nespametna?“

„Ker niti omika, niti svoboda ne pospešujeti sreče človeške, kakor je niso vsi naši tako hvalisani izumi. Z višjo omiko vcepil boš le tistim miljonom, ki so dosedaj mirno prenašali svojo usodo, ker niso

veliko premišljali o njej, oni nemir in ono nezadovoljstvo, katero čuti omikanec, spoznavši nepopolnost in mršavost tega sveta. Razvnetil boš strasti, dozdaj speče, ki se ne bodo dale nasititi. Iz trpinov, ki se ne zavedajo svojega trpljenja in ga zato prilično lehko nosijo, naredil bodeš še hujše trpine, ki bodo britko čutili neznosno pezo svoje usode, pa zastonj skušali odvaliti jo s svojih pleč. Nedavno sem slišal može iz neke bližnje župe pričkati se zarad ustanovitve nove šole. Komisar jim je razlagal, kako potreben je pouk in koliko bolje se jim bode potem godilo, ko se bodo raznih vednosti naučili v šoli. Stari mož pa, ki je bil med njimi, zmajal je z ramenoma in dejal: „Kdor malo ve, mirno v svoji koči živi.“ Ali ni to izrek, vreden največjega filozofa? — In svoboda? —“

„Oddahni se vsaj, predno nadaljuješ v svojih paradoksih,“ seže mu Devin v besedo. „Omika in izumi, da bi onesrečavali človeštvo? Vprašam te le: Kdo se je bolj počutil, ali rob graščakov v mukah se vijoč, katerega je gospod smel bičati in trpinčiti do smrti, onesčastiti mu ženo in hčer in prodajati ga sosedu liki živino? ali osvobojeni kmet, vsled rastoče človeške omike osvobojen, ki je sam svoj gospodar, in podvržen le istim zakonom, kateri veljajo za vsakega državljana od vladarja samega do najrevnejšega berača? Ali ne uživa priprosti kmet naše dobe več ugodnosti, nego vitezi pred sto ali dve sto leti? Takisto rokodelec in obrtnik, kojemu stroji olajšujo vsako delo.“

„Olajšujo?“ razvname se Dolnik. „Stroji požro mu delo, s katerim je poprej lehko in pošteno redil sebe in celo rodbino. Vsak novi stroj jemlje zaslužek na tisoče človeškim rokam in stori več gladovnih revežev, nego nekdaj najsilnejši graščak. Ugodnosti življenja da so zdaj veliko večje za kmeta in obrtnika in sploh za vsakega človeka? Kdo pa to čuti? Vajeni smo tem ugodnostim in jih imamo za nekaj navadnega, vsakdanjega. Pri tem pa britko čutimo, česar vsega še nimamo, in to nas ravno tako peče, kakor v prejšnjih časih bič tepenega roba. In toli hvalisana svoboda? Kaj pa je drugega, nego sleparstvo in pesek v oči veliki množini? Volitve, parlamentarizem, vse je humbug, resnična in stalna v rednem kolobaru je le občna beda. Proti tej pa se ne da pomagati z malenkostnimi sredstvi; njej sploh ni leka.“

„Jaz pa,“ odgovarja ognjen Devin, „jaz ne le upam, trdno preverjen sem o boljši bodočnosti človeštva. Že se rumeni zarja, ki bode svetila srečnejšim rodovom. Povsod kaže se nam velikanski napredek, naperjen na vzvišeni cilj, da se usadi ljudem dejanjska ljubezen do bližnjega, da se odpravi človeška beda in da vsak dobi delež na dobrih tega sveta.“

„Torej komunizem?“

„Vsekakor bolje, nego tvoj nihilizem. Pa stopiva spet na realna tla in prepustiva prihodnjost svojim potomcem. Šalil si se z menoj, da hočem vzbujati kmetsko ljudstvo. Zakaj se ti zdi to tako smešno? Imel si dovolj prilike spoznati njegova dobra in

slaba svojstva. Kako sodiš o našem kmetu? Ali ne čuti kmet hudih krivic, ki se mu gode?“

Dolnik pomilovalno pogleda Devina.

„Naš kmet? Ni ne slabši in ne boljši, nego pri drugih narodih. Praktičen je in zato sebičen. Obečaj mu vinar manj davka, manjšo desetino in višje cene njegovih pridelkov; dodaj še, da bodeta cenejša sol in tobak, bolj se mu bodeš prikupil, nego če mu cele ure razlagaš in ga skušaš uneti za človeške in narodne pravice. Kar tukaj koncipujem, niti jeden ni zahteval, da mu naj spišem tožbo ali pogodbo v njegovem jeziku. Pardon! Neki original res živi kako uro hoda odtod v postranski dolini. Mlin ima in kmetsko posestvo, pri Zidarjih se pravi, on pa se piše za Urha Dolinška. Prišel je v pisarno k nam, mencal si roki in ko ga vprašam, kaj da želi in če ima kako tožbo, reče: „Sevé, sevé, zaradi vode.“ Pripoveduje, za kaj da gre in konečno nekako plaho dostavi: „Sevé, sevé, da se piše slovenski.“ — „Sevé, sevé,“ pritrdil sem jaz, „ako želite.“ Možu se je lice zasvetilo od veselja in roke si je mel ter odšel mrmrajoč: „Sevé, sevé, slovenski.“ — Naši pisači krstili so ga za Urha Seveta.“ —

„Le norčuj se iž njega. Obiskal ga bodem.“

„In našel boš Nikodema na kmetih.“

Še dalje bi se menila Dolnik in Devin, da se ne bi odprla vrata in vstopila hišna gospé Dore. Dolnik jo je spoznal in vskliknil:

„Tvoja praksa se pričenja. Gospa Dora je spet bolna, kaj ne, Marjeta?“

„Zelo hudo jim je,“ pripoveduje Marjeta, „tako hudo —“

„Kakor tebi,“ šali se Dolnik, „kadar odide garnizona.“

„Vi se zmirom norčujete. Gospa silno trpi in teško pričakuje gospoda doktorja. Prosim, da brž pridete,“ reče obrnena k Devinu.

„Zdaj pa le na delo in pokaži, kar znaš. Ako ostaneš dalje časa v vili, mogoče, da se oglasim mimogredoč,“ pravi Dolnik odhajaje.

V.

V elegantno opravljenem budoarju je slonela gospa Dora na zofi. Rdečkasta zavesa je zaslanjala jedino okno, da se je vse kazalo v rožnatem svitu. Dora je bila ovita v ukusni neglige, razpleteni kostanjevi gosti kodri bili so v mrežo vbrani. Z obema rokama tiščala se je sence in glasno ihtela, ko je vstopil Devin.

„Hvala, da ste prišli, gospod doktor,“ stokala je bolestno. „Zblaznela bodem, če mi hitro ne pomagate. Prosim, primaknite si stol, nemogoče mi je vstati.“

Devin se vsede in Dora poda mu roko.

„Ali še bije žila? Vsa kri mi sili v srce. Glava pa se mi zdi ukovana v razbeljeni železni obroč.“

Devin začne tolažiti z navadnimi frazami, da bolezen ni opasna.

„Torej vi ne verjamete,“ oglasi se Dora nejevoljna, „da sem res prav hudo bolna.“

„Verujem, da trpite silne bolečine, pa vem, da vam bode skoro odleglo.“

„Uboga moja glava! Znotraj bije, kakor s kladivom.“

Dora je prijela roko Devinovo in si jo položila na glavo.

„Ali ne čutite, kako tolče in bije pod temenom? Dozdeva se mi, da iskre skačejo iz mojih lasí.“

In Devin je res čutil, ko se je s prsti rahlo dotaknil njenih lasí neko gomezenje in slišal resketati, kakor če se gladi črna mačka po hrbtu.

„Oh, vi ste magnetizêr,“ vsklikne Dora veselo. „Zdaj pa tudi jaz verujem, da me bodete skoro rešili najhujših bolečin.“

„Jaz magnetizêr? S tem dosle še nisem imel opraviti, in da odkrito povem, magnetizovanje in jednake stvari imam za zgol humbug.“

„Vi ne poznate svojih tajnih moči. Jaz pa sem jih takoj čutila. Vedite, da sem sensitivna in če se mi bliža pravi medij, to sem popolnoma v njegovi oblasti. In vi ste takšen medij. Ako vam je resna volja, da ponehajo moje bolečine, potegnite z roko po mojem čelu. Tako! že čutim, da se obroč raztezuje in da kladivo v glavi redkeje in redkeje bije.“

Devin je storil po volji Dore in začelo ga je zanimati, kaj da je na magnetizovanju in jednakih še nerazjašnjenih prirodnih pojavih. Vidno olajšana prosila je Dora Devina, da naj okno odpre, čisti zrak da jej bode zdaj dobro storil.

„Torej se nikdar niste udeležili nobene seanse ali seje?“ vpraša ga Dora.

„Slišal sem o takih sejah, kjer potujoči spiritisti sleparijo lehkoverne ljudi in se pri tem dobro živé.“

„Vi govorite, kakor glušci o godbi. Ne zamerite, pa ko bi se vi le jedenkrat udeležili take seje, sodili bi drugače.“

Dora potem pripoveduje, da jo je prijateljica uvela na Dunaju v salon barona H., kjer je videla najčudovitejše spiritistične prikazni.

„Slišali ste trkati,“ poseže Devin vmes, tiho se smehljaje, „premikati stole in mize, zvoniti z zvončki, gosti na kitaro ali harmoniko, škripati in pokati po sobi, videli ste bele roke in čutili, da so se vas dotikale smrtnohladne.“

„Kaj to? Take navadne stvari zna vsak medij. V sejah je to le predigra, da se duh zamakne in da je pripravljen zreti v breztelesni svet. Spiriti se ločijo od medija in duhovi se prikazujejo, kateri se ne le vidijo, nego tudi dadó tipati, ki jedo in pijó, stiskajo podano roko in vzdigajo stol s človekom vred. Groza me prešinja, ako se zmislim poslednje seje. Slavnoznani ameriški medij Monk zamaknil se je v razsvetljenem, ne kakor sicer navadno v temnem salonu. Mi smo sedeli v krogu in držali se za roke, kajti le če se roka roke drži, mogoče je spiritom delovati.“

„Kot bi trenil, vzrasla je iz Monkovega telesa nad pleči bela megla, ki je postala človeška podoba, ločila se od Monka, hodila po sobi in kazala inteligencijo in telesno moč. Čez četrt ure se je spet bližala Monku

in izginila v njegovem telesu. Tu vender ni misliti na prevaro ali halucinacijo, ker se je vse dogodilo v salonu, svetlem, ko po dnevi.“

„Spiritisti, pravijo,“ odgovori Devin, „da so najspretnejši glumači!“

„Pravi, pošteni spiritisti gotovo ne. Priznam pa, da je med njimi tudi sleparjev. Pa čujte dalje, Monk se v zamaknenosti vzdigne od tal, in kot da bi bil breztelesen, plava med nami po zraku do stropa salona. V tem trenotku je jeden navzočnih gospodov iz nagajivosti, ker ni veroval v spiritistične prikazni, izmaknil roko iz sosedove roke, in groza! Monk pade na tla. Hudo bi se bil poškodoval ali celo ubil, da ni na srečo nekaj gospodov pomagalo z naglo vzdignenimi rokami, da ni prehudo treščil na pod. In zdaj še trdite, da je spiritizem humbug.“

Gospa Dora je zatisnila oči, kot da bi si vse to klicala v spomin. Devin pa je po kratkem molku še jedenkrat odločno izrekel, da on, ko bi celo sam videl take nenavadne prikazni, ne bi mislil na spirite, ampak bi preiskaval, s katerimi sredstvi se dogajajo ti navidezni čudeži.

Dora izpregleda in se nasmehne:

„Vaš prijatelj Dolnik pa ni tak neveren Tomaž.“

„On da bi veroval?“ vpraša Devin presenečen.

„V spiritizem,“ potrdi Dora.

„Ni mogoče?“

„Zakaj ne? ako se je pri sejah sam uveril.“

„Kje in kdaj?“

„Že na Dunaju.“

„Nikdar mi ni pravil o tem.“

„Torej tudi ne o meni?“ vpraša zvedavo Dora.

„Ne besedice. Mislil sem, da vas je šele tukaj spoznal.“

„O ne“, reče Dora zategneno, „stara sva znanca. Poučeval je na Dunaju v hiši mojega svaka in ker sem videla, da se zanima za spiritizem, izposlovala sem mu vabilo za sejo in postal je iz Savla Pavel. Toda on nima nobene spiritistične moči, vi pa jo imate, samo če jo hočete rabiti.“

Zdaj vidno boljša pripovedovala je Dora, da se lehko zamakne v somnambulno spanje, ako jo magnetizêr s svojimi očmi ostro meri in jej v mislih zapove, da mora zaspati. V takem spanju da ne ve, kaj govori in počenja. Ko se spet vzbudi, ne spominja se ničesar.

„Poskusite!“ sili Dora. „Rada bi vedela, ali sem prav sodila. Toda vi morate, četudi niste v to verni, imeti odločno voljo.“

„V take poskušnje se ne spuščam. To mi prepoveduje zdravniška dolžnost. Vaši živci so že tako preveč razburjeni, in čemu bi jih še huje dražil s fantastičnimi poskusi. Zapisati vam hočem zdravilo.“

„Pustite me s svojimi zdravili. Meni nobeno ne pomaga, le magnetizem.“

„Tega pa,“ šali se Devin, „nimam niti jaz za recepte, niti ga morem naročiti v lekarni.“

Dora srdita vstane, stopi k oknu in gleda na vrt. Tudi Devin se vzdigne in se hoče posloviti. Neljubo mu je sicer, da se je zameril tako odličnemu

bolniku, pa sramovati bi se moral sam sebe, ko bi se udal takim muham in bi se proti svojemu uverjenju in proti vednostnim ukom pečal z diletantskimi poskusi. Bliža se gospej in nehote se je divil nje krasni junonski postavi, okoli katere se je vila dolga obleka. Mreža, ki je držala lase, odmaknila se je in v gostih valovih so se krožili kostanjevi lasje ob hrbtu čez pas. Bledo, kakor od alabastra izklesano lice, zarumenelo je od poslednjih solnčnih žarkov, ki so se nad drevjem vsipali od zahoda na okno. Devin pristopi bliže, Dora se obrne proti njemu, in zdelo se mu je, da solza iskri v mokrotnih njenih očeh. Koga bi ne ganile solze lepe mlade žene? Devin si je začel očitati, zakaj je tako trdosrčno postopal in se ni vsaj na videz udal. Dora s svojim bistrim pogledom je spoznala, kaj se godi v duši mladega doktorja. Globoko je vzdihnila.

„Vi hočete oditi?“ reče z otožnim glasom.

„Oprostite, gospa!“ izgovarja se Devin, kakor grešnik, ki si je v svesti hude pregrehe. „Odleglo vam je, hvala Bogu, in ne potrebujete več moje pomoči.“

„Odleglo? Tako sodite vi. Jaz pa čutim z nova, kako mi bije pod temenom in mi hoče glavo raznesti. Dokler ne mine ta napad, ne pustim vas od tod. Samota me umori. Če ni drugega sredstva, pa zapišite v božjem imenu kako zdravilo. Morebiti mi res pomore.“

Devin zapiše in posel naglo odide v mesto. Dora pa zapove, da naj se doktorju pripravi večerja.

Zdaj se slišijo koraki po sprednji sobi, nekdo potrka, in pri napol odprtih vratih vpraša Dolnik: „Ali smem vstopiti?“

„Prosim,“ oglasi se Dora in hipna rdečica jej preleti obraz. Dolnik vstopi.

„Srečal sem deklo, hitečo po zdravila, in povedala mi je, da je doktor Devin še tukaj, da pa milostiva se že bolj počutite. Oprostil sem se torej —“

„Stari prijatelj je še vselej dobro došel, danes pa še posebno. Pravila sem doktorju o naših sejah in on noče verjeti, da ste tudi vi spiritist.“

Dolnika je vidno prehvapil ta nagovor.

„Med pravovernike, to veste, gospa, nisem spadal nikdar. Bil pa sem pri sejah in ne tajim, da sem videl stvari, katere so nemogoče, ako so res veljavni dozdaj priznani prirodni zakoni. Toda z zdravnikom govoriti o spiritizmu, bilo bi bob v steno metati.“

Dolnik bi se rad izognil daljšemu razgovoru o tem predmetu ter je sukal govor na dnevne novosti. Toda Dora ni pristala in je zahtevala, da naj skušajo vsi trije, ali bi se ne dali izvabiti duhovi. Spet je trdila, da bi Devin bil mogočen medij, ko bi le hotel. Dolnik je nekako neverno pogledal svojega prijatelja. Devin se je muzal in, da bi potolažil gospó, obečal, da se hoče drugokrat udeležiti take seje, danes pa se mu domu mudi, ker ima še svoje stvari pospraviti. Po večerji, katere se Dora ni dotaknila, poslovila sta se Dolnik in Devin, slednji z naročilom, da naj Dora vzame zapisana zdravila, ko bi jej huje prihajalo. Obeča, da pride jutri pogledat. Dora na pol sloneča

na zofi, podala je obema roko, izgovarjaje se, da se ne upa ganiti z mesta.

Ko sta odšla, vzdignila se je Dora počasi. Nevolja in dolgčas, oboje se jej je bralo z obraza. Odprla je predel na pisni mizi in začela premetavati pisma v njem. Iz jednega smuknila je fotografija. Dora jo vzame v roke in obraz se jej razsvetli. Naslikan je bil mlad dragonski častnik. Razgrne pismo in ko čita, igra jej smeh okoli rdečih usten.

„Moje srce hrepeni," glasil se je konec pisma, „po Vašem pogledu. Dneve štejem, ure in minute, da bodem spet užival neskončno srečo, zreti Vaš mili obraz in utopiti se v žar Vaših čarobnih oči. Alfonz."

„Ubogi Alfonz, tudi jaz bi rajša bila že na Dunaju, nego v tej pusti samoti," govorila je Dora sama s seboj. „Od dolgega časa poginem. Le-sem me poslati v prognanstvo, ko se druge žene razveseljujejo v toplicah, to je tiranstvo, katerega ne bodem mirno prenašala. Maščevati se hočem. Pa do vrnitve na Dunaj kaj naj počnem?"

Obraz se jej zatemni in zevati začne od dolgega časa. Potem pozvoni, in Marjeta je morala ostati pri njej ter jej praviti o mestnih novicah. Ali tudi te je niso zanimale. Vzela je v roke francoski roman, nekaj časa v njem čitala, pa se spet naveličala in ga položila na stran. „Konečno se je vlegla, a ni mogla zaspati.

Prijatelja pa sta korakala proti mestu. Dolnik izredno malobeseden, Devin v mislih na Doro, katera je, tega si ni mogel tajiti, napravila nanj nenavaden utis.

„Nikdar mi nisi pravil,“ izpregovoril je naposled Devin, „da sta z gospo Doro že na Dunaju bila znana.“

„Pač vredno, da bi se govoričilo o ženskih znanstvih,“ odgovoril je Dolnik pikro. „In kaj ti je povedala?“

„Da te je spoznala pri svojem svaku, kjer si poučeval.“

„Zvita kača!“ mrmral je Dolnik in glasno dostavil:

„Takisto. Spravila me je zatem k spiritističnim sejam.“

„In kako sodiš?“

„Kako? Ti poznaš Hamletov izrek, da je veliko stvari med zemljo in nebom, o katerih se nam še ne sanja. Naši prirodni zakoni veljajo le za telesni svet. Kdo more trditi, da se po njih ravnajo taka brez-telesna bitja.“

„Torej duhovi?“ začudi se Devin. „Ti vender ne veruješ v duhove in kar je takih mističnih fantazij?“

„In ko bi veroval? Kdo more dokazati, da po zraku naše zemlje in po vesoljnem êteru ne plavajo popolnejša bitja iz take snovi, katere mi s svojimi topimi organi ne moremo ne videti, ne slišati, ne vohati, niti tipati. Le izredno se prigodi, da ima kakšno človeško bitje tako posebno organizacijo, da stopi v dotiko, recimo, z duhovi. Mari misliš, da so vsa zgodovinska poročila, in na tisoče bi jih lehko navel, o prikaznih, spominih, prorokovanjih, o drugem vidu, o somnambulizmu in magnetizmu, le izmišljotina?“

„Z metafiziko se jaz ne pečam,“ pretrga Devin govor prijatelju, ki je hotel na široko razvijati svoje misli.

Prišla sta do svojega stanovanja.

„Da se ti ne bode sanjalo o tvojem bolniku,“ draži Dolnik Devina.

„Tebi pa ne o duhovih,“ odvrne Devin.

„Žal, da se mi nečejo prikazati. Zvedel bi vsaj, ali je vredno še dalje stokati pod težo življenja, ali —“ Dolnik je umolknil in odšel v svojo sobo.

VI.

Naslednji dan je imel Devin že veliko opraviti. Bil je poklican k raznim bolnikom, ki so trpeli na kroničnih neozdravnih boleznih, poskušali že vsakojake zdravnike in zdravila ter zdaj od novega doktorja pričakovali pomoči. Šele popoludne je utegnil obiskati gospo Doro. Našel je pri njej več gospij iz mesta, in to mu je bilo povod, da se ni predolgo mudil. Dora ga je sprejela, kakor starega znanca, in ko se je poslovil, moral je obečati, da pride k njej pogledat vsak dan, četudi ponj ne pošlje.

Nekaj dni pozneje se napoti Devin spet po vsakdanji navadi v vilo gospe Dore. Ko odpre vrata, stopi mu naproti mož srednje, suhe postave, bledih obritih lic. Bil je soprog gospe Dore, dvorni svetnik vitez Salbing.

„Gospod doktor Devin,“ reče gospa Dora, ki je stala poleg svetnika. „Teško nalogo je prevzel, zdraviti me.“

„Moja žena mi je že pravila o vašem trudu. Hvaležen vam bodem, če se vam posreči, kar se ni najimenitnejšim dunajskim zdravnikom.“

„Ta bolezen je,“ odvrne Devin, „kot proteus. Vsak čas kaže se v drugi barvi.“

Vsedli so se in svetnik Salbing je pripovedoval, kako žal mu je bilo, da ni mogel priti na godovanjski dan svoje drage ženke — poljubil jej je roko — zdaj pa se je siloma odtrgal od svojih opravil in ostane tukaj ves čas svojega tritedenskega odpusta do trgatve. Kdor bi v tem hipu natanko bil pogledal Dori v obraz, zapazil bi bil na njem, da ni bila baš vesela tega obeta. Oblaček nejevolje pa je hitro izginil, ko so se vrata odprla in je prišel Dolnik pozdravit gospoda svetnika, o čegar prihodu je bil poizvedel.

„Želeli ste, gospod svetnik, napraviti izlet na planine. Zdaj je najpripravnejši čas.“

„Dobro, pa pojdemo. Povabiti hočem le še par prijateljev, katerim sem to obečal.“

„Ali bodemo tudi me ženske mogle priti do vrha?“ vpraša Dora.

„Zelo lehko,“ trdi Dolnik. „Hodili bodemo po mahu skozi pragozdove, kakor po perzijskih preprogah.“

Menili so se o izletu, ko se vzdigne svetnik Salbing in povabi Devina, da ga naj spremlja v bližnji vinograd, da si ogledata obilost grozdja. Dolnik naj pa ta čas zabava gospo. Šla sta počasi skozi park.

„Govoriti mi je z vami,“ oglasi se Salbing, „zaradi svoje žene. Vi jo sicer le malo dni opazujete, pa

gotovo ste že spoznali, da ne trpi na drugem, nego na nervoznosti. Prejšnja leta šla je po naročilu zdravnikov v toplice in kopeli, celo do morja, pa vrnila se je vselej še bolj nervozna. Letos pa mi je znani vam profesor O., moj osobni prijatelj, svetoval, da naj jo pošljem v bolj samoten, miren kraj. Kupil sem to vilo in dozdeva se mi, da sem dobro pogodil. Dora je videti krepkejša in nervozni napadi so redkejši. Bojim se pa, da je drugo leto ne spravim več v ta kraj. Toži o groznem dolgočasju. No ravno to je najboljše zdravilo. Zato vas prosim, da posebno povdarjate izvrstni upliv tukajšnjega bivanja za take bolezni, na kakeršnih Dora trpi.“

„Ako to trdim,“ odgovori Devin, „le resnico govorim. Nič huje ne razburja živcev, nego življenje v modernih kopelih, in nobeno zdravilo jih bolj ne umiri, nego ako bivajo v tihem kraju, oddaljenem od svetovnega šuma.“

„To je tudi moje mnenje. Po trgatvi odpeljeva se spet na Dunaj. Za prihodnje leto vas pa že zdaj prosim, da s svojim zdravniškim svetom, ko bi trebalo, pripomagate k popolnemu ozdravljenju teh nesrečnih živcev.“ Vrnila sta se v vilo. Po skupni večerji poslovila sta se Dolnik in Devin.

„Zakaj te je pa vlekel na stran stari Salbing?“ vprašal je Dolnik porogljivo.

„Priporočal mi je ženo v zdravljenje.“

„Modra glava! Mlademu doktorju priporočati mlado ženo!“

„Ti vender ne misliš,“ huduje se Devin, „da bi jaz mogel zlorabiti —“

„Kaj je to, zlorabiti! Tvoja dolžnost je zdraviti in v ta namen uporabljati vsako sredstvo. Recimo, da se gospá ne da drugače ozdraviti, nego —“

„Pusti svoje hudomušne šale in povej mi rajši, ker ti je vse to znano, kakšna je razmera mej svetnikom in njegovo soprogo.“

„Aha! že misliš na njo?“

„Ti me bodeš res užalil.“

„Čemu tako vprašanje? Oči imaš in razsojati tudi znaš. On je kup pepela; ona žareče oglje, ki užiga in požiga. Varuj se ga. In zdaj mir besedi.“

Dolnik je govoril z jezo in molčeča sta hodila drug za drugim po stezi, dokler ni Devin, spomnivši se tretjega pobratima, vprašal, kaj da je z Vinkom.

„Gospod Vinko Rovan, ali ne veš? Imenovan je pristav k tukajšnjemu sodišču.“

„Vesela novica!“ raduje se Devin. „Tu je res treba zavednega in odločnega narodnjaka.“

„In takšen je Vinko? — O sancta simplicitas!“ Dolnik se smeje na glas.

„Ali si pozabil našega poslednjega večera na Dunaju?“ zavzame se Devin.

„Nisem.“

„Ločili smo se s prisego pobratimstva.“

„In Vinko je še dostavil oduševljeno:

„Črna zemlja,“ nadaljuje Dolnik, „naj pogrezne —.“ Toda spat pojdiva, prijatelj, spat. In sanja se ti naj raje o temnih očeh gospe Dore, nego o pustem filistru Vinku.“

VII.

V vili so se podvizali s pripravami za izlet. Po dogovoru z Dolnikom, ki je bil glavni aranžér, šli bi prvi dan po najbližnjem potu do vrha in naprej v dolino, na severni strani gorovja, kjer bi prenočevali v gostilnici tamošnjega trga. Drugi dan pa bi se vrnili ali z vozovi okoli vznožja ali po drugem potu čez sedlo.

Napovedani dan so se zbirali vsi udeleženci ob šestih zjutraj v vili. Iz mesta šli so glavar s svojo ženo, komisar Kropec, Dolnik in Devin. Svetnik Salbing pa je bil povabil še nekaj gospode iz sosednjega mesta, ki so se pripeljali že prejšnji večer. Solnce orumenelo je že pohorske vrhove, ko sta se Dolnik in Devin v jutro bližala vili.

„Krasen dan!“ vsklikne Devin. „Nobenega oblačka ni videti na nebu.“ Dolnik pa kaže na tenko meglico, ki se je kadila okoli najvišjega vrha: „Ta nam utegne še sitnobe delati.“

V vili bilo je že vse pripravljeno. Trije nosači so imeli v koših nabasane razne jedi in vina, dve ženski nosili ste gospem plašče in plede. Več gospodov stalo je na verandi, pričakuje došlecev. Hišni gospodar predstavil je vse križema. Bil je tu predsednik Niker iz C., ki je ostro meril z očmi Dolnika in Devina, in graščak

Menhart iz Zelenega Gradu. Devinu se je zdelo, da je že slišal to ime. Vsi so se veselili lepemu dnevu in Salbing je na vso moč priganjal k odhodu, nestrpno klicaje v hišo, da je čas oditi.

„Pridemo, že pridemo,“ oglasila se je gospa Dora. „Le še malo potrpljenja.“ Pa preteklo je še malone četrt ure, predno so se prikazale dame, na čelu jim Dora. Kakor zmagonosna kraljica je stala na pragu in s čarobnim smehljajem pozdravljala gospode. Pod pazduho je vodila mlado hčer gospoda Menharta.

„Gospica Pavlina!“ predstavlja jo družbi.

Ves presenečen spomni se Devin, da je že videl ta mili obraz, in ko Pavlina obrne nanj svoje črne oči, tudi ona zardi. Spet se je Devin lovil po besedah, ko ga je Dora seznanila s Pavlino, tako da se je Dora čudila njegovi zmedenosti.

„Ali smo dobro opravljeni za pogorsko pot?“ vpraša zdaj Dolnika in pokaže svojo majhno nogo, obuto v trdo okovane čevljičke. Krilo je bilo kratko, da še gležnja ni dosegalo, nad lasmi pa je bil pripet slamnik s širokim obrobkom in dolgimi svilnatimi trakovi. Ravno tako opravljena bila je Pavlina. Njene oči so se pod senčnatim slamnikom žarile, kakor dve kresnici v poletni noči.

„Zdaj pa si izberimo kavalirje, katerim bode izročena skrb za nas po nevarnem potu,“ — reče šaljivo Dora. „Prednost imajo, to se ve, samci. Da pa ne bode prepira, naj srečkajo. Tri dame smo. Ravno toliko vas je samcev, dva doktorja in gospod komisar.“

Ko je komisar Kropec slišal imenovati svoje ime, prišel je v take zadrege, da bi se najrajši bil poskril. Pa vsi gospodje so veselo pozdravili humoristični nasvet gospe.

Devin je hitro na šestih jednakih lističih zapisal imena, vrgel jih v klobuk in potegnili so. Bodi si slučajno ali narejeno, Dolnik je dobil za družico gospo Doro, Devin Pavlino in komisar Kropec glavarjevo gospo. Vstrašil se je po pravici, kajti on je bil majhen in šibek, gospa pa velika in dobro rejena.

„Pojdimo, pojdimo!“ silil je spet Salbing. „Nosači šli so že naprej. Za njimi, da ne zgrešimo pota.“

„Tega pa že ne,“ ponaša se komisar. „Jaz poznam vsako stezico po našem okraju.“ —

Oj veselo potovanje v jasno jutro, v čistem zraku! Škrjančki žvrgolé visoko pod nebom, ščinkovec in penica se zibljeta na zelenem vejevju, z glasnim petjem vabeča si samice. V dolu ob potoku pa se oglašata kos in voga, plešoča nad bistro vodo. Prsi se ti vzdigajo, ko više in više hitiš v gorati kraj, kot da bi bil na novo porojen. Pod seboj pustil si ves ta šum in ropot vsakdanjega življenja ž njegovimi malenkostnimi boji, pa hudim trpljenjem. Megla zakriva dolino in ti si želiš, da bi ti nikdar več ne bilo treba vrniti se z jasne solnčne visočine mej zaduhlo mestno zidovje. S silo odganjaš si vse misli na skrbipolni svoj poklic, prijetni trenotek hočeš uživati neskaljen po grenkih spominih — ali se ti pa posreči? Le redkokrat! Spomini se usiljujo neposlušni na tvoj ukaz, in ravno takšni, kateri so ti najbolj nepovoljni.

Naši potovalci pa si niso grenili radostnega potovanja s takimi premišljevanji. Pri odhodu so si obečali, da ne bodo govorili o vsakdanjih opravkih in ne o politiki. Le šale in dovtipi, če še tako slabi, dovoljeni so. Kogar doleté, naj jih mirno vtakne v žep in naj se prvi smeje. Pot je vodila okoli majhne vasi mimo polja in travnikov navzgor do gozda, ki se odtod razširja po vsem gorovju, izkrčen le tam, kjer so stale kmetije blizu kakega studenca posamične ali po več njih skupaj. Pot je le malokje bila tako široka, da se je dalo vštric hoditi. Na takih mestih so kavalirji imeli dolžnost za roke voditi svoje dame, posebno pa so jim morali pomagati preko jarkov, drag in črez brvi, ki so visele nad hudourniki. Vsi so se prav dobro imeli in niso čutili nobene utrujenosti. Najbolj živa je bila gospa Dora. Pavlina kazala je nekako tiho veselost, pa je najrajša ostajala poleg svojega očeta, ki je bolj polagoma stopal za drugimi, dasi je oče Menhart sam jej prigovarjal, da naj hodi s prvimi.

„Vi slabo zabavate," šalila se je Dora k Devinu, „svojo družico, da vam je pobegnila."

„Vidim, da nimam talenta za tako zabavanje."

„Ker ne porabljate svojih tajnih moči. Čemu ste magnetizêr?"

„Vi se spet šalite."

„Ne, ne, dolžni ste mi še sejo. Ko se vrnemo, poskusimo."

„Vsi, kar nas je zbranih?" pristavi Dolnik.

„Vsi."

„Potem bode treba klicati same spirite Stempiharje, ako hočete vzdigniti s stolom gospo glavarko.“

Komisar pa je moški rešil dano mu nalogo, spraviti glavarjevo gospo preko vseh ovir na grbastem potu, in vselej, kadar se mu je posrečilo na spodrsljivih mestih, klicala je vsa družba: „Dobro, dobro, gospod komisar!“ da se je gospa že začela na tihem jeziti. Glavar pa se je smejal, da je bil danes prost in tako brez skrbi.

Že so hodili tri ure po gozdu, ko je zasvetilo solnce skozi gosto hosto in so stopili na zeleno planjavico, kjer je stala cerkvica.

„Prva postaja!“ vsklikne Dolnik. Vsedli so se in okrepčali z zdatno južino mrzlih jedi in z vinom.

„Še dve uri,“ pravi komisar, „pa bodemo na vrhu.“

Ogledali so si starikasto cerkev in našli po stenah pod zvonikom zapisana mnoga imena prejšnjih obiskovalcev. Kar se drugod čita v spomeniških knjigah, ki se ponujajo v podpis potovalcem, nahaja se tu na zidu, le da zidarjev prozajični čopič vsakih deset ali dvajset let premaže vsa imena in vse duhovite in neduhovite reke. Tudi naši potniki izbrali so si na zidu bel prostor ter se zapisavali. Prešinila je pač vse misel, da nikdar več ne bodo vsi skupaj na tem mestu in sploh morda nikdar več skupaj tako veseli in zložni.

Zdaj so prišli na trato, kjer je daleč okoli posekan bil gozd in se je odprl razgled na nasprotno gorovje in v gorske doline. Tu je stala zadnja kmetija, jako imovita s svojim lovom, kakor je pripovedoval komisar.

Zatem so vstopili v pragozd orjaških bukev, smrek in borov, pod katerimi je prožno zeleno mahovje vabilo k počitku v gosti senci. Cesta se je vila po rebru navzgor brez posebnih strmin, tako da so potniki prišli do blizu vrha brez prevelike težave. Tu je izviral studenec izpod skale in ta prostor so si izbrali, da se pripravi kosilo. Nosači so že bili zakurili velik ogenj in skoro je v loncih vrelo meso, kar so ga prinesli, v ponvi pa je cvrla pečenka. Gospa Dora privezala si je bel predpasnik in prevzela glavno poveljništvo pri napravi kosila, Pavlina jej je morala pomagati, glavarjeva gospa pa je že bila tako utrujena, da se je vsedla na tla, naslonila se na štor in dremajoč ni se ganila do obeda. Gospodje vlegli so se na razgrnene plede in teško pričakovali kosila. Hoja in gorski zrak, komur ne pomagata do dobrega teka, temu sploh ni pomoči. Poobedovali so in Ivan je opomnil družbo k odhodu, ako hočejo še pred nočjo priti do gostilnice v dolini.

„Daleč je še in strma pot navzdol.“

„O jaz vem za stezo, ki je za uro krajša od navadne ceste,“ pobahal se je komisar. Vino mu je razgrelo glavo, da se je vse upal, in pokazal je na generalštabnem zemljevidu, kateri je Salbing razgrnil, kod vodi ta bližnjica. Od nosačev je samo jeden vedel za navadno cesto, drugi niso še tu hodili, pa ta je opomnil, da naj ne iščejo stranskih stezic, ker je teško prave najti. Toda komisar ga je oštel in družba nastopila je daljnjo pot, na čelu jej komisar. Bili so zdaj na slemenu Pohorja, katerega planota se je na vse strani raztezala, v valovitih višavah in nižavah brezčloveških

stanovanj. Le ogljarji postavili so si ob potočičih svoje revne zakajene koče in žgali oglje iz debel posekanih smrek in bukev. Po tratah je razkošno rasel rdeče cvetoči ciproš, da so bile od daleč videti, kot da bi bile z rdečo preprogo pokrite. Vmes so štrleli visoki štori in bori, katere je polomil vihar ali jih raztresla strela; daleč okrog raztezali so se veličastni pragozdovi, katerih se še ni dotaknila sekíra.

Od navadne ceste je krenil komisar na stransko stezo, ki je po tratah in skozi gozde držala navzgor in navzdol, dokler niso potniki stali pred dolinico, po kateri je počasi tekel gorski potočič. Ko so prišli do njega, ni bilo brvi. Namesto nje bili so kamni, ki so moleli iz vode. Dolnik je pomagal Dori, držeč jo s krepko roko; Devin, skočivši na drugo stran, prijel je Pavlino za nežno roko. Stopila je na kamen, pa noga se jej hoče spodrsniti in Devin jo naglo potegne k sebi. Padla mu je v naročje. Rdečica jo oblije ter se ne upa nikamor ozreti. Občna veselost.

„To storil je vaš magnetizem,“ dražila je Devina hudomušna Dora.

Na vrsti je bila zdaj glavarjeva gospa. Komisarju je že vroče prihajalo, ko je primerjal primitivnost prehoda preko potoka s težo okrogle gospe! Prešinejo ga najhujše slutnje, vender se je ohrabril in se trdno postavil na nasprotnem bregu, z nogo upirajoč se v korenine vrbovja. Pomolil je roko gospej, katera je z vidnim strahom stopila na okrogli kamen sredi potočiča.

„Močno držite,“ klical je svetnik Salbing, ali v tem trenotju bila je že nesreča gotova. Kamen pod

nogo se zavrti, gospa zakriči, komisar nategne z vso močjo in vsaj to doseže, da se je gospa nagnila na njegovo stran, pa v padu je prekucnila nesrečnega komisarja. Na srečo obvarovala ju je mehka trata vsakega poškodovanja. Gospodje so priskočili in gospej pomagali na noge, potem pa z občnim smehom čestitali komisarju, da se je tako vrlo vedel.

Vbogega komisarja pa se je zdaj lotila druga, še hujša skrb in spravila ga v zadrege, v kakeršnih še nikdar ni bil — tako je pozneje trdil — v svojem življenju. Ko so se napotili dalje, ni bilo ne ceste ne steze videti na nobeno stran. Pred njimi vzdigal se je črni gozd, ki se je raztezal tako daleč, kakor daleč je videlo oko. Komisar je moral priznati, da so zašli s pravega pota. Gledali so na zemljevid, ali se niso mogli spoznati, ker je kraj bil podoben kraju.

„Naravnost navzgor, da pridemo do kake ceste ali steze,“ odločil je Dolnik, ker si komisar v svoji malodušnosti ni upal ničesar več nasvetovati. S težavo plezali so skozi gozd in komisar moral je glavarjevo gospo vlačiti, da mu je pot curkoma kapal s čela. Prišli so do neke planinske ceste, za katero pa nikdo ni vedel, kam da vodi. Nagnila se je spet navzdol in tu so videli dim kaditi se iz orjaško nakupičenih ogljenic, zraven pa iz neobtesanih brun napravljeno kočo, pokrito s smrekovim lubom.

Ogljar, črn, ko žužek, vprašan, ali pelje ta pot v trg, zasmejal se je, češ, da hodijo ravno na nasprotno stran. Zvedeli so, da stoje zdaj sredi gorovja in da do polnoči tudi ne pridejo do gostilnice, kamor so namenjeni.

Komisar bi se najrajši pogreznil v zemljo, ko so od vseh strani nanj letele pikre zbadljivke. Naposled so se duhovi pomirili, gospa Dora pa se je veselila, kajti romantično se jej je zdelo, stati sredi gozda in neznati za prenočišče.

„Volkovi se vender ne klatijo tukaj?“ vprašala je glavarjeva gospá v nemalih skrbeh.

„Volkovi? Kaj mislite?“ pomirjeval jo je komisar.

„O, vašim trditvam nič več ne verujemo.“ Komisar je ves skesan umolknil.

„Kje bi se dalo prenočiti?“ kajti solnce se je že močno nagnilo k zapadu, vprašali so ogljarja. Mož je premišljal.

„Dobro uro hoda odtod stoji kneževa parna žaga, že več let zanemarjena. Tam so koče in v žagi je tudi prostora. Spravljeno je zdaj v njej seno.“

„Na senu spati, to sem si že dostikrat želela,“ dejala je gospa Dora. „To bode idilično.“

Ogljar jim je moral pokazati pot do žage. Že dalje časa zbirali so se oblaki in zdaj je začelo škropiti. Gospodje razpeli so solnčnike, vsak je vzel svojo damo pod pazduho in tako so stopali dalje po cesti, ki je na srečo bila peščena, da se je lehko po nji hodilo. Dolnik je bil prvi z gospo Doro, za njim Devin s Pavlino, poslednji je sopihal komisar z glavarjevo gospo. Zdaj prvič ponudila se je Devinu prilika, pogovarjati se brez poslušalcev s svojo spremljevalko, ki je z lehko nogo stopala kraj njega, roko le toliko nanj naslanjajoč, da jo je čutil. Kadar jo je pogledal, čudil se je nje lepemu profilu, in kadar je Pavlina

pregovorila s svojim polno donečim organom, zdelo se mu je, da še nikdar ni slišal tako milega glasu. Toda iz začetka je le teško izvabil daljše besede, nego da ali ne, iž njenih ust. Pa tudi Devin ni bil tako beseden, kakor drugekrati. Šele ko je govor zasukal na svojo sorodnico Ivanko, tekel je govor gladkeje in Devin je zvedel, da se je Pavlina ta čas, ko sta se prvič zagledala na železnici, domov peljala iz Gradca, kamor je spremljala svojo prijateljico, ki je šla nakupavat raznih reči.

„Kdaj pa bode ženitev?“ vprašal je Devin.

„Šele po novem letu.“ Pavlina je pri tem obžalovala Ivanko, da bode morala tako daleč od doma.

„Daleč,“ šali se Devin. „Dve uri, dozdeva se mi, oddaljeno je nje novo bivališče od očetovega doma.“

„In to ni daleč? Jaz,“ dostavila je Pavlina, „ne mogla bi se nikoli ločiti od očeta in matere. Mi trije smo tako zvezani, da si še misliti ne moremo, kako bi mogli živeti drug brez drugega.“

In zdaj, ko je Pavlina jela praviti, kako prijetno skupaj žive, ogrela se je in spustivši roko Devinovo, hitela je nazaj k svojemu očetu ter ga srčno objela.

„Pavlina, moja Pavlina!“ veselil se je Menhart in jo poljubil na čelo. Milan je počakal ter se obema pridružil. Dež je ponehaval. Cesta se je nagnila v gorski kotel, s tanko meglo pokritim, in zdajci zaslišal se je Dolnikov glas:

„Postaja: Žaga na par!“

VIII.

Razdrapana brv je držala preko potočiča, ki je svojo vodo zbiral iz več studencev. Kraj njega se je vzdigalo na pol zidano na pol leseno poslopje brez oken, z raztrgano streho. Še pred nekoliko leti je tu sredi planine sopihal par in ostra žaga je iz debelih brun rezala deske, ki so jih po zimi po drsavnici spravljali v nižje kraje in potem na vozovih do železnice. Pa žaga je rezala tako hitro, da skoro na daleč okoli ni več bilo videti drevesa. Ogenj v parnem stroju so morali pogasiti, stroj in žago prenesli so na drugi kraj, tu pa je v spomin na nekdanje živo delovanje ostalo poslopje, katero so dež in veter in sneg glodali in razjedali. Stalo je v samotnem gorskem kotlu, deset in več ur oddaljeno od bližnjih vasi. Pa celo tu se je naselil revni človek. Tri ali štiri nizke, zakajene koče, pokrite z lubjem in deskami, stale so okoli žage in v njih bivali so drvarji, ogljarji in pastirji s svojimi ženami in deco, prvotna človeška naselbina, kakor jo opisujejo v ameriških pragozdovih. Nekaj umazanih otrok v črnikastih srajcah je bežalo z glasnim krikom v koče, ko so zagledali tujo gospodo.

Mlada ženska se je prikazala na pragu prve koče in že hotela preplašena umakniti se, ko jo Dolnik nagovori in vpraša, ali bi ne mogli tu prenočiti.

„Prenočiti?“ začudi se žena. „Kje? Še za nas ni prostora.“

„Kam pa hočemo zdaj po noči?“

Žena je zmigala z ramenoma. Pristopilo je nekaj moških.

„Kaj pa v žagi?“ vpraša Dolnik znova.

Odgovoré mu, da so ob tleh v tem času hlevi za živino, ki se tu pase, na podu pa je seno nakupičeno in celo nevarno, ker so na več krajih deske odtrgane. Konečno so uvideli, da bi se jedino na podu dalo za silo prenočiti, ker je dovolj sena na njem spravljenega. Ko se je možem obečalo plačilo za delo, požurili so se in popravili, kar se je dalo. Naša družba pa si je pod kolarnico razgrnila plede in se odpočivala od dolgega pota. Na srečo so se bili obilo preskrbeli z jedjo in vinom tako, da so imeli za silo še prigrizniti k večerji, gospe pa so si dale skuhati mleko, jedino, kar se je tu dobilo. Dora hotela si je ogledati kočo, pa ko je odprla duri, udari jej dim v obraz, da je naglo stopila nazaj.

„V takih zaduhlih brlogih da morejo živeti ljudje?“ začudila se je Dora.

„Ravno tako se čuté,“ meni Dolnik, ki jo je spremljal, „v teh kočah, kakor tisti, ki stanujejo v pozlačenih salonih.“

„To je absurdno!“

„Pa resnično. Srečnega se ne čuti niti prvi, niti drugi.“

„Jaz pa sem včasi prav srečna.“

„To je ženska prednost, živeti kar tako, ne premišljevati ničesar po pregovoru —“

„Dolgi lasje,“ — seže mu Dora v besedo, „kratka pamet. Izmislili ste si ta porogljivi pregovor vi vla-

dalci sveta, pa le v svojo tolažbo. Svet vender le me ženske vladamo, vi gospodarji pa morate plesati, kakor mi godemo. In zdaj še govorite o kratki pameti!“

„Danes se nečem prepirati, pa dokazal vam še bodem —“

„Da ste, kakor drugi,“ smeje se Dora in oba se vrneta k družbi.

Zlezli so zdaj vsi na pod po lestvici.

„O kako prijetno diši planinsko seno!“ hvalila je Dora.

Slabo brleča luč lojeve sveče v hlevski svetilnici razsvetljevala je prostor le toliko, da se je videlo na desno in levo nakupičeno seno. Pod je škripal pod nogami, ob stenah pa so deske zevale ali na stran visele in hladni veter je pihljal skozi široke razpoke, da je glavar zastokal:

„O joj, moj revma! In za vse to imamo vas zahvaliti,“ obrnil se je proti komisarju. Toda komisar se je že zakopal v seno, v svesti si svoje pregrehe. Drugi pripravljali so si ležišče in se tolažili s šalami. Ker ni bilo dobiti plaht, razgrnili so, kar so imeli s seboj, plede in rute ter se ulegli. Utrujeni od pota hvalili so mehko ležišče v senu, pogovarjali se in šalili, dokler ni drug za drugim utihnil in zadremal.

Le gospa Dora je še vzdihnila: „Ko bi zdaj prišli razbojniki, to bi bilo romantično.“ Pa razbojnikov ni bilo v teh krajih in nikdo ni motil nočne tihote, nego hrcanje komisarjevo in proti jutru mukanje krav

in volov, kar je vzbudilo ne le pastirje, nego tudi naše potnike. Hitro so bili vsi po koncu. Seno so si otresali z obleke in se umivali v potoku. Za zajutrek so povžili z najboljšim tekom žganjce z mlekom. Sklenili so zdaj, vrniti se spet domov po drugem potu.

„Iti nam je,“ oglasil se je komisar, „na Kogelj in potem drži cesta naravnost v našo dolino. Dobro mi je znana.“

„Kakor včeraj,“ zavrnil ga je glavar z ostrim pogledom. Jeden drvarjev se je ponudil, da jih spremi. V pol uri prišli so do najvišjega vrha, kjer je stalo trikotišče. Potem je šlo po ravnem. Na zelenih travnikih rasle so planinska gencijana, arnika in druge gorske cvetice, s katerimi so si dame okrasile svoje klobuke. Cesta navzdol je držala po rebru z globokimi rovi na obeh straneh.

Težavno so hodili po kamenitih tleh, dokler se niso začeli gozdovi. Ko so po večurnem potovanju dospeli do prvega studenca, odpočivali so se in si gasili žejo z bistro vodo. V bližnjo kmetijo pa so poslali po kruh, črni ovsenec, ki jim je bolje teknil, nego najfinejši pšeničnjak pri bogato obloženi mizi.

Šele popoldne so prišli v dolino vsi spehani in utrujeni. Tu so v gostilnici, kamor so že v jutro bili naprej poslali nosače, postali spet vsi dobre volje ter pozabili trudapolno potovanje, le Dora se je jezila, da ni doživela niti jedne romantične dogodbe.

„Da bi se vsaj po noči bilo bliskalo, grmelo in debele kaplje dežja kapale na streho —“

„Nam pa na nosove,“ pošalil se je Dolnik.

„Kakor sem to brala v romanih. Potem bi se slišalo neko ihtenje, ali klic na pomoč, ali udaril bi kdo na steno in pri svetlobi bliska stali bi zunaj dve črni podobi —“

„Zakaj ravno dve? Tri je bolj tajnostno in več izda,“ šalil se je Dolnik.

„No za tretjega bila bi vas uvrstila.“

„Pa ne za strašilo?“

„Zakaj ne?“

Udeleževali so se pogovora še ostali in Menhart je dejal, da on črti vse romane in da ne dopušča, da bi jih čitala Pavlina.

„In vi ste, gospica,“ vprašal je svetnik, „ubogali?“

„Gotovo,“ zatrdila je Pavlina, „čitala sem le povesti.“

„Kakšne?“

„Kar jih donašajo časniki.“

„To je še najslabše blagó,“ zasmejal se je svetnik. Pomenek se je tem bolj oživel, čim menje so čutili utrujenost, in ko so se proti večeru odpravili spet na pot do dve uri oddaljenega doma, hodili so vsi tako lehko, kot da bi ne imeli za seboj že deset ur težavne hoje. Devin je spet spremljal Pavlino, pa le malokje je imel prijetno priliko, pomagati jej preko kake brvice ali jarka. Navadno je odklonila ponujeno jej roko. Temno je že bilo, ko so vstopili v vilo. Čakala jih je že večerja in hvalili so vsi previdnost in modrost gospe Dore, da je že poprej znala, kako potrebni bodo hrane in pijače.

Po večerji so se gospodje iz mesta mislili posloviti, pa svetnik in Dora tega nista dopustila. Dora se je vsedla h klavirju, svetnik pa je dal iz dobro preskrbljene kleti donesti celo baterijo botelj finih vin.

Dora je pomislila zdaj na petje. Zaigrala je na klavirju in Dolnik je zapel ž njenim spremljevanjem več pesnij.

„Zdaj pa še kakšno narodno,“ zahtevala je Dora.

Devin je bil precej pripravljen in zapela sta z Dolnikom. Glavar je nekaj zašepetal predsedniku in svetniku, da sta oba majala z glavo, le Pavlina je poslušala z vidnim veseljem. Po petju se je oglasil predsednik, gosti dim puhteč iz smodke:

„Kdor se zanima za take priproste narodne poskočnice, moral bi si jih zapisati. V petdesetih letih ne bode nobene več slišati.“

„Kako to mislite?“ vpraša Devin.

„Ker se v petdesetih letih ta kmečki jezik sploh ne bode več govoril. Omikanci že zdaj občujejo le nemški.

„Kako neki drugače?“ pritrdi Menhart. „Jaz že dvajset let bivam v teh krajih in ni mi bilo treba več nego deset ali dvajset besed naučiti se slovenski. Kmetje, s katerimi imam opraviti, razumé mene, sami pa tudi toliko znajo, da jih jaz umejem, starejši še bolj, nego mlajši. V petdesetih letih bode se le še kaka starka menila slovenski.“

V Devinu je vrela kri, pa premagal se je in navidezno hladno odgovoril:

„Medvedja koža naj se ne prodaje, dokler ni ustreljen medved.“ Gospod Menhart pa se ni dal motiti in je rekel: „Veste, da so meni, Nemcu, ti slovenski kmetje tako naklonjeni, da so mi že ponujali poslanstvo, ali jaz se nisem hotel vtikati v politiške borbe.“

„Ne boste se smeli odtegovati, nikakor ne, ako bodo, kakor se sliši, razpisane nove volitve,“ zavzel se je glavar.

„To je že zdavnaj moje mnenje,“ reče zdaj predsednik.

„Vaša izvolitev bode gotova, samo da hočete. Dolžnost vaša pa je, da hočete.“

„Naš okraj vam je zagotovljen,“ trdi glavar.

„Drugod pa bo tudi vse za vas,“ pristavi predsednik. „Sodišča imajo upliv, in jaz bodem že skrbel za pravo mišljenje.“

Menhartu je laskalo tako priznanje, pa dejal je, da bi mu nemogoče bilo ločiti se od doma in svojcev, četudi je sam uverjen, da bi vsi kmetje zanj glasovali. Devin je ugovarjal, da je taka poskušnja vselej opasna, in začel se je ogrevati, pa Dora mu je pristrigla besedo in s tem preprečila vsako daljnje govorjenje o politiki in volitvah.

Skoro potem so se ločili. Predsednik in Menhart s Pavlino sta ostala v vili, drugi pa so odšli v mesto. Ko se je Devin poslovil od Pavline, zdelo se mu je, da mu je s svojimi mehkimi prsti lahno stisnila roko. Potoma se mu je pridružil glavar, začel je govoriti o narodnih prepirih in spet svaril Devina, da naj se ne utika v te homatije in naj ne moti miru v okraju.

„Dajmo vsakemu svoje pravice in vsi bodo zadovoljni,“ odgovori Devin.

„Idejalno mišljenje neizkušene mladosti!“ modruje glavar. „Tudi jaz sem plamtel za človeške pravice, za leto 1789., za francosko prekucijo, in 1848. leta šopiril sem se z garibaldijskim kalabrezarjem na glavi in s sabljo na strani po Dunaju. Svoboda, napredek, jednakopravnost! kričali smo po ulicah. Tisti mož pa, ki je nas najbolj oduševljeval, izprevidel je prvi otročjo neumnost teh praznih fraz in postal je minister. Reakcijonarca so ga psovali. Pameten mož, škoda, da ni več na svojem mestu. Drugi smo se ravnali po njem — iz uverjenja, to se ve, iz uverjenja.“

„Gotovo, iz samega uverjenja,“ pritrdil je Devin z lehko ironijo in odšel v svoje stanovanje.

IX.

Dozorelo grozdje je viselo teško na trsovju v vinogradih in se zibalo na visokih brajdah. Klopotci so klopotali, črički so neumorno čvrčali svoj čir, čir, trdokljuni strnadi, nadležni vrabci, dleskači, kosi in druge ptice zobali so sočnato grozdje, ose in čmrli srkali so sladki sok in pridružila se jim je cela kopa jerebic. Torej ni čuda, da je vinogradnik le teško čakal dneva, ko bode rešil svoje blago neštevilnih živalskih grabljivcev in ponočnih tatov.

Trgatev, kadar se trsje šibi pod obilnim grozdjem, čas preširne veselosti v vinogradnih krajih, bila je tisto leto — pisalo se je 1869. — silno bogata. Imovitejši meščani, in le tistega so zmatrali za imovitega,

kdor je imel vsaj jeden vinograd v svoji lasti, povabljali so rodbino in druge znance, in kamor je človek prišel, ako je hodil mimo vinogradov, povsod je slišal iz gosposkih hiš hrup veselih ljudi, petje, napitnice in žvenketanje kozarcev. Na ognjišču cvrli so se purani in delikatna svinjetina; klobase, potice stale so na mizi na použitek. Brentači, ki so nosili polne brente grozdja na krnico, streljali so iz samokresov od jutra do večera, zlasti pa, kadar so se gostje približevali. „Potrata narodnega imenja!“ godrnjal je Dolnik in izračunal, koliko se na dan po nepotrebnem trosi, potem pa včasi ni niti najpotrebnejših reči.

„Zakaj bi se ljudje vsaj jedenkrat na leto ne razveseljevali?“ ugovarjal je Devin.

„Kakšno je to veselje, preobjesti se in prenapiti, drugi dan pa čutimo še huje vse slabosti svojega trohlega telesa in omračenega duha. In kar mi je najbolj zoperno; ponujajo ti bratovščine osobe, katerih še videl nisi poprej, ne da bi jih pobliže poznal, in ti ne smeš odreči iz uljudnosti. Bratov imaš potem vse polno, prijatelja pa nobenega.“

Navzlic tej ostri kritiki nista se mogla Dolnik in Devin in tudi ne hotela odtegniti mnogim vabilom k trgatvenim veselicam, katere so se vrstile druga za drugo po celi gori. Najimenitnejša je bila pri pekarju, katerega je Ivan tako hudomušno krstil za „Kipfelbarona“. Tu niso le civilisti bili povabljeni, nego tudi častniki garnizone, ki so sploh obiskavali to hišo. Gospa je bila zelo priljudna in je znala zabavati goste. Vinogradi pekarjevi so bili blizu Salbingovih, in na

osobno vabilo počastil je pekarja letos gospod dvorni svetnik s svojo soprogo na dan veselice, ž njima gospica Pavlina, katera je na posebno željo gospe Dore ostala v vili do trgatve. Sešla se je torej cela družba, ki je bila napravila izlet na Pohorje, kajti tudi glavar s svojo gospo in komisar so bili navzočni.

Častniki so se dali predstaviti in so se gnetli okoli gospe Dore in Pavline. Prvi je to vidno ugajalo, Pavlina pa se je čutila v jako nevšečnem položaju, in njeno oko, kakor da bi iskala pomoči, obračalo se je večkrat na stran, kjer sta sedela Devin in Dolnik. Zdajci se je oglasila godba pred hišo ; družba je vstala in to priliko je porabil Devin ter se je približal Pavlini in se usedel zraven nje. Menila sta se o izletu, o tem in onem, in čas jima je tako naglo potekel, da sta se oba začudila, ko je pristopil Salbing in opomnil k odhodu. Povabil je Devina, Dolnika in druge mu znane gospode v svojo vilo za prihodnji dan, ker se bode potem spet vrnil na Dunaj.

Dvorni svetnik je odšel s svojo gospo in Pavlino, druga družba pa je še ostala in se prijetno zabavala. Le Dolnik je, v teške misli utopljen, sedel v zakotju ter se, ko je najbolj šumela veselica, vzdignil in neopazovan odšel. Ko se je Devin pri odhodu po njem ogledal, ni ga bilo več videti.

X.

Gospa Dora pripravila je za veselico vse najukusneje in najfineje. Hotela je svojim gostom pokazati,

kako izborno in elegantno se živi v njeni hiši. Popoludne je Dolnik obiskal Devina.

„Mislil sem doma ostati, ker so mi že zoperne vse te puhle veselice, pa ker jutri odide svetnik, ne bilo bi lepo, ako se ne bi poslovil od njega.“ Tako je govoril Dolnik. „Le zaradi slovesa pojdem, da nas ne bodo imeli za suroveže, le zaradi slovesa.“

„Čemu to povdarjaš?“ začudi se Devin.

„Jaz? povdarjam? Ali res misliš, da me mika gospa Dora?“

„Tvoja filozofija, to vem, obvaruje te slabosti, katerim smo podvrženi mi nefilozofi.“

„Gotovo. Vsaj morala bi nas obvarovati in nas bode, četudi je tako nepopolna naša organizacija,“ trdil je Dolnik s krepkim, odločnim glasom. „Meni se najbolj smešen zdi resni mož, ki se suče okoli ženskega bitja, globoko pod njim stoječega, kakor leta metuljček okoli luči, dokler si ne posmodi perotnic in pogine v plamenu.“

„Po tvojih nazorih zaželeni konec vsega, kar živi, in začetek breztelesnosti.“

Dolnik se nasmehne. „Ker ti ni za takšen konec, varuj se, da se ne posmodiš, ako se že nisi.“

Devin ni odgovoril; opravil se je in odšla sta. V vili se je zbralo, kar je bilo honoracijorjev v mestu. Za vsakega došleca imela je gospa Dora prijazno besedo, da so se vsi čutili, kakor doma. Odprte in razsvetljene so bile vse sobe, po kojih so se gostje prosto gibali, čudeč se elegantni opravi, nalašč z Dunaja poslani, in raznovrstnim nipnim stvarem, stoječim po mizicah in

postavcih. Čaj in mrzle jedi, mesene in slaščičarske, grozdje in sadje, raznovrstna boteljska vina, vse to bilo je naloženo po mizi. Vsak se je posluževal, kar mu je prijalo. Svetnik Salbing in gospa Dora pa sta se gibala med gosti in opozarjala na to ali ono jed, svetnik še posebe na vino, sam polneč čaše. Ko se je zvunaj popolnoma zmračilo, povabil je svetnik družbo na verando da si ogleda umetalni ogenj, ki ga je bil za ta večer z Dunaja naročil. Veranda in park bila sta razsvetljena z lampijoni. Rakete so visoko švigale in sipale lesketajoče zvezde, bele, modre, zelene, rdeče. Plamteča kolesa so metala iskre daleč okoli sebe, s tal je gorelo, streljalo in pokalo in kar je jednakih produkcij umetalnega ognja.

Noč je bila tiha in toplotna in ko so ugasnili poslednji žarki bengaličnega ognja, ki je magično bil razsvetil vilo, lesketale so se na jasnem nebu neštevilne zvezde, nad drevjem pa se je vzdigala luna, mirno plavajoč v neskončnem prostoru. Nikomur ni prišlo na misel, da bi se vrnil v notranje prostore. Ostali so na verandi ali se sprehajali po razsvetljenem parku. Svetnik pogovarjal se je z glavarjem in Menhartom na verandi, kamor je dal prinesti stole in mizo, Dolnik pa se je približal Dori, ki je s Pavlino pod pazduho stopila v park. Ponudil jej je roko, katero je sprejela, prepustivši Pavlino družbi Devina.

„Torej odpotujete jutri?“ vprašal je Dolnik.

„Čas je, da se vrnem domov. V taki samoti živeti, huje je, nego smrt. Nikdar še nisem čutila tako silno, kaj je dolg čas. Jaz le ne umejem, da more sploh kdo leto in dan živeti tu na kmetih.“

„Nekdaj ste mislili drugače. Zopern vam je bil velikega mesta hrum. Želeli ste si bivati kje na samoti, združena le —“

„Otročarije!“ seže mu Dora v besedo. „Sanjarstvo, kateremu se vi sami najbolj posmehujete. Prošlo je prošlo!“

„Da, da, prošlo je prošlo. Ali pa ste zdaj srečni?“ vpraša Dolnik z zategnenim glasom. Čutil je, da se je Dori roka na lehko stresnila. Pa naglo je odgovorila:

„Vsekako bolj srečna, nego životariti v stiskah in se v tesnih, malenkostnih razmerah boriti za vsakdanji kruh. Pa čemu ta razgovor? Jaz črtim vse spomine,“ poudari srdito.

„Ker vam vzbujajo slabo vest.“

Dora razburjena hoče mu odtegniti svojo roko, pa Dolnik jo drži.

„Ne boj se očitanja! Pogreznil sem tudi jaz vse spomine v morje pozabnosti. Boril sem se in zmagal; da, da, zmagal. Ženska zvestoba, stanovitnost — kdor je tako najiven ter veruje — pač ste se morali smejati nezrelemu fantastu. Prav ste sodili.“

Dora se ga prestraši, izvije se mu in hiti nazaj na verando.

Tudi Devin in Pavlina sta se oddaljila od družbe. Stala sta na jasnem in gledala, kako je luna v rdečkastem svitu priplavala izza gor in bolj obledela, čim više se je vzdigala. Zdaj se je utrnila zvezda.

„Pravijo,“ dejala je Pavlina, „da vselej umrje človek, kadar se utrne zvezda.“

„Potem bi jih pač malo umrlo,“ nasmehne se Devin. „Ko bi se vsako sekundo utrnila zvezda, ne bilo bi še dovolj za vse človeštvo.“

„Ni mogoče,“ začudi se Pavlina. „Moja stara mati pravila mi je, ko sem še majhna bila, da ima vsak človek svojo zvezdo na nebu in na njej svojega angelja varuha. Zvezde pa se ne smejo šteti.“

„In tudi se ne dado prešteti, ker jih je neštevilno, kakor trdé zvezdoznanci.“

Devin je ravno mislil duhovito dostaviti, da on pozna le dve zvezdi, kateri bi vedno rad gledal, in da ste ti dve zvezdi svetle oči Pavlinine; toda v tem hipu klical je Menhart „Pavlina!“ in oba sta se vrnila k družbi, ki je šla spet v notranje prostore. Šele pri odhodu se je Devin spet približal Pavlini in se ločil z besedami: „Na svidenje pri omožitvi Ivanke.“ —

Drugi dan dopoludne je stal Devin v svoji sobi pri oknu, ko dve kočiji pridrdrate v mesto. V prvi sta sedela svetnik Salbing in Dora, v drugi pa Menhart in Pavlina. Ne da bi se vstavili kočiji, krenili ste po trgu na cesto do kolodvora. Devin naglo odpre okno, pozdravi in vsi mu odzdravijo. Gledal je za vozoma in videl je, da se je Pavlina obrnila nazaj, in srce mu je bílo hitreje.

Na ramo mu potrka Dolnik, ki je bil ustopil, ne da bi ga Devin bil slišal, ki je zrl za odhajajočimi znanimi obrazi.

„No, hvala Bogu! Zdaj bo spet mir. Kaj pa tako zamaknen? To so storile črne oči,“ zasmehoval je Devina. „Bodi pameten in pozabi vse te budalosti. Beri to

pismo.“ Dolnik pomoli pismo in Devin čita ter vesel vsklikne: „Torej že danes pride Vinko? In kje ga nastanimo?“

„Vse preskrbeno. Na pošti sem mu naročil sedež za vožnjo, v gostilnici pa sobo.“

„Dobro, dobro. Zdaj pa na delo. Razveseljevanja je bilo dovolj.“

„Na kakšno delo?“

„Na narodno,“ kliče Devin navdušeno. „Ne vdajmo se!“

XI.

Zvečer se je pripeljal s poštnim vozom pristav Vinko Rovan. Odstopil je pri Dolniku, ki ga je že pričakoval z Devinom.

„Nocoj pa ne idemo v krčmo,“ dejal je Devin. „Pripravljena je pri meni mala večerja.“

Šli so v njegovo stanovanje, stari Jože pa, ki je stregel Dolniku in Devinu, donašal je jedi in vino. Po štiriletni ločitvi so spet skupaj sedeli stari prijatelji. Spominjali so se skupno prebitih in vžitih dijaških let, ki so se jim sedaj v spominu še jedenkrat tako krasna zdela, kakeršna so bila zares.

„Kako pa se je tebi godilo ta čas?“ vpraša Devin Rovana.

„Dokler sem bil brez adjuta, šlo mi je trdo, to vesta. Pa to ni dolgo trajalo. Potegnil sem v pisarnici za dva druga, sam predsednik me je pohvalil —.“

„Aha, predsednik,“ nasmehne se Dolnik. „Zato si tako hitro kvišku plezal!“

„Ne bodem se hvalil sam,“ ponaša se Vinko Rovan. „Pa to vama povem, da je moja kvalifikacija izredno dobra. Pozvedel sem to od zanesljive strani.“

„Kakšna sreča!“

„Prosim, sama zasluga.“

„Kdo dvoji? In ko je Vinko Rovan pristav postal, šel je in snubil —“

Rovan je zardel. Devin ga je strmeče pogledal.

„Res, ali si oženjen?“

Rovan pogleda v stran.

„Oženjen, ali saj vesta —“

„Tega,“ vsklikne Dolnik, „še jaz nisem vedel. O, daní se mi. Pa nisi privel z Dunaja tiste šivilje, kako jej je že bilo ime —“

Vinko Rovan je molčal in se nemirno zibal na stolu.

„Človek ne uide svoji usodi,“ krohota se Dolnik.

Devin pa je resno pogledal Rovana.

„A govorite slovenski v tvoji družini?“

„To je pač tako,“ jeclja Vinko Rovan v čedalje hujših zadregah. „Jaz, to se ve, govorim slovenski —“

„Z deklo,“ norčuje se Dolnik, „če ima tako, ki ne zna nemški.“

„Moja žena pa, ona se uči. Le škoda, da nima take družbe, v kateri bi se bolj vadila. Jaz imam premalo časa.“

„Še menj pa volje.“

„Ti me krivo sodiš,“ brani se Vinko Rovan. „Jaz storim gotovo svojo narodno dolžnost.“

„Tako je prav,“ pohvali ga Devin, „in v to ime izpraznimo kozarce.“

Izpraznili so kozarce in Devin je razkladal, kako jim bode delati, da vzbude narod iz nezavednosti in da ga rešijo potujčevanja. Napravljajo se naj bralna in politiška društva, snujejo naj se domači denarni zavodi, skrbi naj se za razširjanje pouka po popularno pisanih časnikih in knjigah. Tudi narodno petje je važen činitelj v narodnem probujanju in se ne sme zanemarjati.

„Prvo je, da ustanovimo tukaj čitalnico.“

„Tukaj?“ ponavlja Dolnik. „Ali te luna trka?“

„Zakaj ne? Če se mi trije poprimemo dela, premagali bodemo.“

„Kaj pa ti meniš, Vinko?“ draži ga Dolnik.

„To je pač tako,“ vije se Vinko Rovan. „Ko sem se predstavil gospodu predsedniku —“

„Zapovedal ti je, kaj ne, da se moraš izogibati vsakateremu narodnemu društvu?“

„Ni mi ravno zapovedal, le svetoval mi je prav po očetovski,“ meni Rovan.

„O preskrbni oče, kako se napenja, da se mu ne izgubi nobena ovčica. V ovčji hlev s teboj,“ zasmehuje Dolnik ubogega Vinka.

„Jaz stavim, da te je predsednik še posebno svaril radi Devina in nemara še celo radi mene.“

Vinko Rovan ni vedel, kaj bi odgovoril. Gledal je okoli sebe, kakor zasačen tat. Zdajci mu priskoči Devin na pomoč.

„Kaj to? Predsednik naj govori, kar hoče, ti pa storiš, kar je prav in pošteno.“

„Takó je, takó,“ pritrdi Vinko Rovan, kateremu je sladka, pa močna vinska kapljica začela razgrevati kri in vzbujati pogum.

„Mari mu morem braniti, da mi to in ono polaga na srce? Jaz pa se ne dam voditi na vrvici.“

Dolniku je igral zaničljiv smeh okoli usten, Devinu pa se je potrebno zdelo pridobiti Rovana, in upal je, da mu spet vžge v prsih nekdanje oduševljenje.

„Torej ti, Dolnik, pristopiš v naš odbor?“

„Zakaj ne, če ti je do tega in če že ne iz drugega nagiba, pa iz tega, da si preženem dolg čas.“

„In ti Vinko? Ti nas ne bodeš zapustil?“

„Jaz vas zapustil? Kaj pa misliš? Toda javno,“ dostavi zategneno, „javno mene imenovati, to je pač, takó, za uradnika —“

„Kaj uradnik? Ti si neodvisen sodnik.“

„Da, da, neodvisen, pa —“ Vinko Rovan se nemirno pomika.

Devin odmaši novo boteljo. Kakor čisto zlato, svetilo se je vino v kozarcih in fini boket se je razpršil po sobi.

„Spominu!“ trčili so vsi trije in Devin zapel je slovensko pesem, Dolnik je pomagal, Vinko Rovan pa se je plašno oziral na okna, ali so zaprta, in le na polglasno je pel tudi on. Izpraznili so kozarce in zdaj se je Vinko Rovan razvnel.

„Ali se še spominjata, s katero pesmijo smo se ločili pred štirimi leti?“

„Hej Slovani!“ kliče oduševljeno Devin.

„Hej Slovani!“ zadonelo je po sobi in ko so končali, vzdignil je spet Vinko Rovan kozarec: „Na večno pobratimstvo! Črna zemlja naj pogrezne njega, kdor odpade.“ —

Po trgu mimo hiše korakala sta tačas počasi glavar in župan. Ko glavar zasliši petje, postoji in posluša.

„Čujte! čujte! Ali poznate ta napev?“ vpraša glavar in čelo se mu nagubanči.

„Jaz nimam prav nobenega muzikalnega sluha,“ odgovori pohlevno župan.

„O jaz pa jo dobro poznam, to revolucijonarno pesem. Kdo pa jo poje? To so trije glasovi.“

„Menda sta že oba doktorja. Tretji pa, tretji res ne vem, če ni —“

„Kdo? Kdo?“ vpraša nestrpno glavar.

„Danes se je pripeljal novi pristav in slišal sem, da je odstopil pri doktorju Dolniku.“

„A tako! Novi pristav? To moram natančneje pozvedeti, da precej javim predsedniku.“

Župan je spremil glavarja do okrajnega glavarstva in se potem vrnil domov ter spal spanje pravičnika. Glavar pa je še tisti večer pisal predsedniku.

XII.

Pohorje, na severni strani kakor odsekano od visokega vrha do globoke struge deroče Drave, nagiblje se na južno plat polagoma v ravnino in liki veje ločijo se od osrednjega gorovja viseče strmine, ka-

terim ob vznožju se zbirajo studenci v bistre potoke. Voda prodira med pečinami, šumlja in žubori; zbira se v tomunih, v katerih mirno plava rdečepikasta postrv, in se spet zažene preko kamenite ograje ter hiti naprej v dolino. Pa gorjanci jo še poprej zajezé in navajajo na svoje travnike, da jih pekoče solnce ne požge in posuši. Nizdolu pa se potok zadeva ob jez in po stranskem žlebu mora teči mirno in počasno, dokler se ne pogrezne v propad na mlinsko kolo, in peneče ga vrti noč in dan.

Med potokom, ki si je izkopal strugo, po leti navadno suho, in med žlebom stal je mlin, kakor na otoku, zidana hiša s slamo pokrita. Za hišo na dvorišču so bili postavljeni hlevi in žitnica s kletjo. Nekoliko više si je mlinar v novejšem času, ko so se deske lehko prodavale, napravil žago, ki pa je rezala le tedaj, kadar je bilo po dežju ali pomladi po raztajajočem se snegu obilno vodé ali kadar je počivalo mlinsko kolo. Med mlinom in žago je velikanski oreh širil svoje vejevje, kot da bi hotel s svojo zeleno streho obvarovati vsa poslopja nesreč. Na zgornji strani potoka se je raztezal listnat gozd, na spodnji strani pa travniki in njive, k mlinu spadajoče. Pred hišo na solnčni plati presenečeval je potnika prijetno ograjen vrt z uljnjakom v kotu, do katerega je vodila s peskom posuta pot, gredice pa so bile s pušpanom obsajene in z zelenjadjo in z raznimi cveticami nasajene. Toda zdaj v pozni jeseni so le še cvele pisane solnčnice, rdeči turček, rumeni ognjec in košata regina, dokler tudi njih ne posmodi prva slana.

Rožmarin, muškat, rezeda in druge cvetice pa so že bile spravljene v lončkih na okna.

To je bil mlin in domovje Urha Dolinška, katerega je že bil omenil Dolnik. In tu sem, dobro uro hoda od mesta, korakal je v nedeljo popoludne doktor Devin, da se seznani z možem. Jasno nebo se je razpenjalo nad gorami, da so se bliščale, kakor v kristalnem zrcalu. Jesensko solnce je še jedenkrat ogrelo zemljo in izvabilo tičji rod, ki se ni preselil v topleje kraje, kósa, strnada, ščinkovca in druge, da so glasno žvrgoleli. Visoka brv je držala preko globoke struge do mlinarjevega doma ter se nevarno zibala pod nogami. Pred hišo na klopi je sedela deklica. Nasmehnila se je, ko je videla, kako pazljivo Devin, držeč se oprijemača, stopa čez brv. Ko pa se obrne proti mlinu, smuknila je deklica v hišo. Devin stopi v vežo in ker tu ni bilo nikogar, odpre hišna vrata. Pri oknu stala je deklica v čedni nedeljski obleki in se radovedno ozirala na vstopivšega neznanega gospoda. Dve debeli kiti kostanjevih las, na koncu zvezani z rdečim trakom, viseli ste po hrbtu. Okroglo, gladko obličje ko mleko in kri, kazalo je zdravje in deviško nedolžnost. Dvoje plavih oči, obsenčenih od gostih obrvi, gledalo ga je zvedavo, ko je Devin vstopil.

„Kje pa je gospodar?“ vpraša Devin deklico po kratkem molku.

„Niso prišli še od večernic.“

„In ti si sama doma?“

„Sama.“

„Kako ti je ime?“

„Rezika.“

„Domača hči?“

„Domača, pa ne hči, mlinar so mi le stric.“

Deklica s početka plaha, odgovarjala je zdaj prav pogumno in dala si opraviti s cveticami na oknu.

„Stric že prihajajo,“ vsklikne in hiti pred hišo. Skoro potem vstopi mlinar, mož bolj suhe, pa trdne postave, star malone šestdeset let, toda izmed gostih las videlo se je le malo osivelih. Devin je stal pri mizi, na katero je bil položil svoj klobuk. Mlinar je pričakoval njegovega nagovora.

„Vi ste Urh Dolinšek?“

„Sevé, sevé,“ nasmehne se mlinar in si menca roki.

„Moj prijatelj dr. Ivan Dolnik mi je pravil o vas, da ste v pisarnici zahtevali slovensko pismo.“

„Sevé, sevé, kako pa? Saj smo Slovenci.“

„To me veseli. Ko bi se vsak potegnil za naše narodne pravice, kakor vi Dolinšek, bili bi že zdavnaj svoji gospodarji na svoji zemlji.“

Mlinarju so se oči lesketale, in ko mu je Devin povedal, kdo da je in da ga je nalašč obiskal, prosil ga je mlinar, naj se vsede. Poklical je Reziko, da naj pobriše klop in mizo, česar pa ni bilo treba, ker že poprej ni bilo videti prahu.

Potem je iz postavca vzel ključ in šel z vrčem v klet, da prinese vina, Rezika pa je položila pšeničnjak na mizo. Devin je z vidnim veseljem gledal gibčno deklico, ki je pospravljala po sobi, in

kadar jo je kaj vprašal, pogledala ga bistro s svojimi ko nebo modrimi očmi, pošalila se in v lehkem smehu pokazala dve vrsti belih zob.

Ko se je mlinar vrnil, začela sta se z Devinom meniti o narodnih stvareh. Mlinar je pravil, da on ni hodil nikdar v šolo in da se je sam naučil čitati in pisati, zadnje po tiskanih črkah, zato mu pisava okorno teče. Potem je iz postavca privlekel cel kup knjig, „Drobtinic“ in drugih. Rad da bi jih še več imel, ker jih posojuje ljudem, ki jih silno radi bero. Mislil je že napraviti bralno društvo, pa ne ve kako. Devin mu je obečal, sestaviti pravila in pripomoči s knjigami in časniki. Prišla je v hišo že bolj priletna, sključena ženica in se spravila k peči.

„Zdaj, Neža, vprašaj gospoda doktorja, da ti pomorejo za tvojo naduho,“ rekel je mlinar in dostavil: „Moja sestra je, Rezika pa je njena hči. Mož jej je umrl in zdaj ste obe pri nas.“

Neža je pokašljala: „Ni mi še tako slabo, da bi jemala zdravila od doktorjev. Bode mi že spet odleglo.“

„Sevé, sevé, le potaji se. Pa to vam pravim, da Neža pozna vsako zelišče in zakaj da je dobro. Vsakemu pomaga, le sebi ne more,“ smeje se mlinar, starka pa je nevoljno godrnjala, potegnila molek iz žepa in je molila, vmes pa kašljala.

Vstopilo je več mož sosedov, nekateri s knjigami, katere so vrnili mlinarju. Vsedli so se po klopeh in ugibali med seboj, kaj pomeni ta gosposki pohod. Devin jih je pohvalil, da radi bero slovenske knjige,

in mlinar je pritrdil: „Sevé, Sevé.“ Zdaj se je Devinu zdel pravi trenotek pričeti z narodno agitacijo med prostim ljudstvom.

„Poslušajte me, možje!“ dejal je s krepkim glasom, da so vsi umoknili in nategnili svoja ušesa.

Devin je začel praviti o srečnih starodavnih časih, ko je bil Slovenec sam svoj gospod na svoji zemlji, ko je bil vse Slovence združil in vladal mogočni kralj Samo. Potem je slikal grozne čase robstva pod tujim nasilstvom. Zasijalo pa je tudi Slovencem solnce svobode in spone stoletne sužnjosti ležé raztrgane na tleh. V oduševljenih besedah je povdarjal, da bodemo le tedaj vredni sinovi naroda svojega, ako branimo njegove pravice in skrbimo za blaginjo in srečo naroda po vseh svojih močeh. „Nobena žrtev,“ tako je Devin končal s povzdignenim glasom, „ne sme nam biti prevelika, nobeden boj prehud, kadar nas kliče narodna dolžnost. Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.“ Devin je ponehal, oči so mu plamtele, v hiši pa je vse molčalo, le mlinar je poluglasno mrmral: „Sevé, sevé.“ Kmetje pa so se gledali in poznalo se jim je na obrazih, da jim je vse to, kar so slišali, neznana stvar. Devin je pričakoval, da mu bodo možje glasno in oduševljeno pritrjevali, toda vstajali so drug za drugim in se zmuznili iz hiše. Ostal je Devin sam z mlinarjem, in starka v kotu je molila in kašljala, Rezika pa je vsa strmeče zrla doktorja. ki je znal tako lepo in gladko govoriti.

„Sevé, sevé,“ oglasil se je mlinar. „Naši ljudje še nikdar niso kaj takega slišali, pa se bodo že zavedeli.“

Devin je sam izprevidel, da se ne dado namah iztrebiti stari predsodki in ucepiti nove ideje. Noč je že zdavnaj nastala in čas je bilo odpraviti se. Naj bi ga kdo spremil in mu svetil vsaj skozi gozd. Mlinar je hotel sam iti, pa ponudila se je Rezika in mlinarju je to bilo všeč, ker je še imel delati v mlinu. Potožil se je, da so mu sina vzeli v vojake in da mora vse sam opravljati. Rezika je vžgala svetilnico, ovila si ruto okoli glave in svetila po potu. Devin pa je stopal za brhko deklico, in zdelo se mu je, da ga spremlja gorska vila skozi temni gozd, a on da je junak, ki bode z uma svetlim mečem vzbujal svoj narod iz spanja in ga po omiki in svobodi vodil do sreče in blagostanja.

Ko sta prišla iz gozda na cesto, postala je Rezika:

„Zdaj pa ne zgrešite več pota," reče in se obrne.

„In ti se ne bojiš sama skozi gozd?"

„Česa bi se bala? Kdo neki bi mi kaj storil?"

Smelo je vzpogledala, da je bila videti kot razjarjena gorska vila.

„Bog s teboj!" Devin jej stisne roko in Rezika že teče po stezi nazaj s svetilnico v roki. Ponašala se je sicer, da se ne boji, pa srce jej je le hitreje utripalo v nočni samoti, in da bi si delala pogum, začela je prepevati. Jasno in čisto razlegali so se njeni glasovi, kakor slavčevi v tihi šumi:

„Pojte, pojte, drobne tice,
Razgrnite se meglice."

Čudno je bilo Devinu pri srcu. „Razgrnite se meglice," odmevalo je v njegovih prsih; razgrnite se, da bo sijalo solnce na srečni, svobodni rod.

XIII.

„Čitalnica!“ šumelo je po mestu. Ljudje so stikali glave, nekateri so se jezili, drugi se posmehovali. Kdo bode pristopil, nihče ni vedel, trdil pa je vsak, da to ni za meščane, nego le za kmete. Najhuje razburil se je glavar, ko so se mu predložila pravila v potrjenje, in je poklical župana ter mu rekel srdito:

„Ali vam nisem pravil, kaj se bode zgodilo? Zdaj pa je tudi pri nas konec mirú. Le brž najmite še jednega redarja. Ljudje se bode še pretepali.“

Ves preplašen po raznih govoricah prosi župan glavarja, da naj ne dopušča ustanovitve tako nepotrebnega in hujskajočega društva.

„Kaj vraga naj storim? Po zakonu ni nobene ovire, pravila so izdelana, kakor zahtevajo zakonska določila —“

„Kdo pa je podpisan?“

„Kdo? Še vprašate. Tista dva doktorja in kapelan Lovro Hrastovič.“

„Torej ni med njimi pristava? Večkrat sem že skupaj videl vse tri.“

„Pristava?“ Glavar se zaničljivo posmehne. „Mari mislite, da bi predsednik dopuščal podrejenemu uradniku, družiti se s tako revolucijonarnimi elementi? Žal, da do drugih nimamo take oblasti.“

„Zavlecite vsaj dovolitev.“

„Razume se, pa to bode malo pomagalo in se ne more dolgo ovirati.“

„Bojim se izgredov,“ jadikoval je župan. Glavar skomizga.

„To je vaša skrb. Kaka majhna rabuka pa ne bi škodovala,“ dostavi glavar škodoželjno, „da te ljudi oplašimo.“

Glavar je povedal svoje misli in kako se naj postopa, župan pa je ponižno poslušal in obečal vse storiti, kar glavar za dobro spozna.

Na pravilih so res bili podpisani le Devin, Dolnik in župni kapelan Lovro Hrastovič. Vinko Rovan, ko je Devin zahteval njegov podpis, vil se je in zvijal, kakor kača, kateri si stopil na rep. On da bo že zahajal v čitalnico, pa na čelu stati, tega za Boga naj ne zahteva nihče od njega. Škodoval bi svoji karijeri, pa tudi ne koristil stvari, ker bi gotovo bil precej prestavljen. Devinu se je revež bolj usmilil, nego zameril, Dolnik pa ga je zasmehoval, da se Rovan ni upal več blizu.

Kapelan Hrastovič bil je jako vesel, ko se je Devin pri njem oglasil. Zaslužil je res pohvalo, s katero ga je Dolnik odlikoval. Srce mu je gorelo za narod, britko je čutil krivice, ki se mu godé, in s svojimi skromnimi dohodki podpiral je vsako narodno podjetje. Obečal je rad in storil je mnogo, da se je ustanovila čitalnica.

„Kaj pa vaš tovariš?“ vprašal je Devin.

„Mislim, da bo tudi pristopil.“

Nasproti stanovanju župnega kapelana imel je svoji sobi mestni vikar gospod Srečko, doktor svetega pisma. Ko je Devin vstopil, pozdravil ga je mladi gospod uljudno in se mu prijazno nasmehnil.

„Slišal sem, da snujete čitalnico. Toda bolj potrebna so politiška društva na strogo katoliški podlagi, da se liberalizem še bolj ne širi v ljudstvo. Storil sem že, kar je v to potreba, ter bodem v ta namen sklical več shodov v sosednjih vaseh. Ako želite, lehko se vdeležujete.“

Devin pripozna nemanjšo korist takih društev, za zdaj pa se mu zde bolj važne čitalnice in bralna društva.

„Nikakor ne,“ zanika vikar. „Poznate li ta podpis?“ — Vikar potegne iz miznice pismo in pokaže podpis Devinu.

„Ne poznam ga.“

„No vidite,“ pravi vikar odvažno. „To mi piše sam celsissimus, knezoškof, in tudi on je tega mnenja. Pa kaj pravim, tudi na višjem mestu sodijo tako. Poglejte,“ in spet pokaže drugo pismo s poštno znamko italijansko in pečatom: Rim. Odpre ga nekako slovesno.

„Pa ne od sv. očeta?“ vpraša Devin z lehko ironijo.

Vikar ga pikro pogleda, pa se naglo potaji:

„Četudi ne od sv. očeta, pa iz vatikana.“

Mej tem vstopi gospod Lovro Hrastovič in ko je razvidel, da utegne nastati mržnja na kvar narodni stvari, posreduje:

„Oboje je dobro, oboje slabí protivnika. Zato se ne pričkajmo. Vsak naj dela po svoje; smoter in konec nam je isti: blagor naroda.“

Kapelan se je podpisal za čitalnico, vikar pa je hotel čakati do otvoritve.

Prostori v gostilnici so bili najeti, pravila po večmesečnem zavlačevanju konečno potrjena in priredila se je prva beseda. Z velikim številom udov se čitalnica ni mogla ponašati. Od meščanstva pristopilo jih je le malo, nekateri osobni znanci Devinovi in Dolnikovi, bolj iz radovednosti, nego iz narodnega uverjenja. Najiskrenejši podporniki so bili duhovniki iz okolice. V istem času snoval je vikar politiška društva v sosednjih vaseh, Devin pa z mlinarjem Dolinškom vred še tudi kmetsko bralno društvo.

Nastopila je zima, sneg je le malo pobelil senčnate robe ob gozdih, in Devin je večkrat obiskaval mlinarja. Reziki je prinesel pesmarico in jo je ž njo zelo razveselil. Napeve si je hitro zapomnila in ob nedeljah so se zbirala dekleta na mlinu ter se vadila v petju za prvo besedo v čitalnici.

Kdor se še spominja tistih let, ko so neustrašeni rodoljubi ustanavljali čitalnice po vseh slovenskih pokrajinah, temu ni treba opisavati vseh ovir in težav, s katerimi se je bilo boriti zlasti v mestih na Štajarskem. Toda delo in zapreke niso nikogar vplašile. Rodoljube je ogrevalo neko sveto oduševljenje in vsak, kogar je prešinilo narodnostno uverjenje, bil je voljan prinašati največje žrtve in vsak je otresel s sebe človeku prirojeno sebičnost ter je plamtel le za vzvišene ideje. Goreče rodoljubje je vezalo trdneje, nego vsaka rodbinska vez, vse člane narodnih društev; prava bratovska ljubezen in neskaljena zvestoba bila sta trdna stebra, na katera se je upiral mladi, vzbujeni narod. Prosti oratar, revni rokodelec, skromni obrtnik,

gibčni trgovec, učeni razumniki in duhovniki, vsi so se čutili kot jedna rodbina, v kateri se mora tem trdneje oklepati drug drugega, čim manje jih je po številu in čim večja je sila nasprotnikova. Kdor je živel v tej dobi narodnega probujenja, kdor je sam v svojem srcu čutil ono nepopisno veselje pri uspehih, kdor je prenašal ono bridkost, kadar se je navzlic največjim naporom moral odmakniti narodni prapor tujemu nasilstvu; nikdar ne bode zabil tega prekrasnega časa kipeče narodne navdušenosti in še v sivi starosti bode ta pretekla doba vsakemu vedrila spomin na pošteno storjeno delo.

V čitalničnih prostorih se je priredil primitiven oder za kratko gledališko igro, za katero se je posrečilo Devinu pridobiti diletantov. Iz vseh sosednjih okrajev pa so obečali rodoljubi udeležiti se igre. V predvečer je Devin pomagal v čitalnici pri pripravah. Obiskal ga je Dolnik in vsedla sta se v bralni sobi k mizi.

Devin je pravil o gostih, ki so se zglasili za besedo, in se je že naprej veselil lepega uspeha. Toda v tem hipu začuje se silen udar na okno in skozi zdrobljeno šipo prileti debel kamen v sobo in Devinu mimo glave. Na srečo mu odfrči mimo glave. Za prvim kamenom prileté še drugi, dokler niso bile vse šipe razdrobljene.

„Lopovi!“ razljuti se Dolnik ter skoči po hodniku na cesto. Pa v temi se nič ni dalo razločiti in čuli so se le nagli koraki bežečih ljudi.

„Ali si ranjen?“ vpraša skrbno Devina, ko se vrne.

„Nisem. Pa malone mi je žal, da nisem. Vsak narod mora imeti svoje mučenike, potem šele se prav zave svoje individuvalnosti in veljave.“

„Pojdi, pojdi in ne pretiravaj.“

Drugi dan so došli in se pripeljali pričakovani gostje v obilnem številu. Ob večeru pa se je tudi zbirala tolpa najetih, na pol pijanih ljudi pred čitalnico, kjer so razsajali, psovali prihajajoče in metali kamenje proti hiši. Komisar Kropec, kojega je poslal glavar kot stražnika javnega reda, bil je spet v velikih zadregah, dokler niso na njegovo povelje prišli žandarji. Beseda se je vršila, vsaj narodni časniki so tako poročali, sijajno. Rezika s kmetskimi pevkami je vzbujala občno pozornost. Po besedi so se, in tudi o tem so časniki poročali, vrstile oduševljene napitnice, ubrano petje je vsem segalo v srce in gromoviti živioklici orili so se po dvorani. Najsrečnejšega se je čutil naš mlinar Urh Dolinšek. Pripeljal je s seboj društvenike bralnega društva, kateremu je on bil vse v jedni osobi: predsednik, tajnik — toda pisanja ni bilo veliko; blagajnik — tudi doneske je lahko spravljal, in knjižničar — pri tem delu pa se je večkrat jezil, ker so bralci premalo pazili na knjige. Ves večer se mu je lice svetilo od veselja, pogostoma si je mencal roki in na vsako vprašanje je, kakor zamaknen v lepe sanje, smehljaje odgovarjal: „Sevé sevé, kakor v raju.“

Drugi del.

I.

Ivanka je poslala Devinu listič: „Vabim te na svojo poroko. Pridi gotovo. Moj Dragotin pravi, da ne pojde v cerkev, ako mu ne bodeš ti vodil neveste. Družica ti je že znana in zdi se mi, že prav dobro. Tudi moji roditelji bi te radi videli. Našel boš mnogo starih znancev. Pridi!“

Devinu je o pravem času došlo to vabilo. Po besedi, ki se je tako izborno vršila, jeli so ga preganjati v mestu. On da je kalil mir, kakor da bi od nekdaj ne živeli meščani med seboj v prepiru in nezlogi; on da draži kmete proti meščanom, a kmetje so zdaj ko nekdaj nosili svoje krajcarje v mesto, ne da bi vprašali ali se brigali za narodno mišljenje trgovcev in obrtnikov. Glavar je prepovedal svojim uradnikom zahajati v čitalnico; sodnik se tega ni upal storiti, pa Vinko Rovan je bil tako preplašen, da se ni upal več govoriti z Devinom, tem menj, ker mu je to strogo zabranila njegova žena. Sama priprostega stanu hotela je tu veljati za imenitno gospó in črtila je vsako slovensko

besedo. Dolnik se je s početka ogreval za čitalnico, ali kakor je sam dejal, ne iz uverjenja, nego le Devinu na ljubav. Jedini Lovro Hrastovič mu je bil v tej težavni dobi zvesti zaveznik in pravi podpornik. Povsod drugod je videl le apatijo ali mržnjo. Zato ga je razveselilo Ivančino pismo.

Želel si je videti druge kraje in druge ljudi, da pozabi vsaj za malo časa neprijetnosti in sitnosti, s katerimi se je moral boriti vsak dan.

V trgu ob Savini živeli so Ivančini roditelji, priprosti tržani, marljivi v svojem obrtu, s katerim so se pošteno preživljali. Svojemu narodu pa se niso izneverili, kakor se je to le prepogosto dogajalo po mestih in trgih, in dasi dobro vešči nemščine, govorili so v hiši le slovenski. Ko se je narodno gibanje živahneje razvilo in se je v trgu ustanovila čitalnica, bil je trgovec Rotnik med prvimi ustanovniki. Prevzel je posel blagajnika in ga vestno opravljal. Kadar niso segali dohodki, poravnal je nedostatek ob svojem. Pri volitvah stal je kakor trdna skala, v katero so se brezuspešno zaletavali nasprotniki. V agitacijskem odboru je vselej bil na svojem mestu, in volilci kateri so se njemu izročili, da jih vodi na volišče, niso se mu mogli odtegniti na dan volitve. Z Devinovim očetom sta si bila bratranca, in Rotnik bi silno bil zameril Devinu, ako ga ne bi kot dijak vselej o počitnicah obiskal.

V to prijazno, narodno hišo pripeljal se je Devin na večer pred poroko. To vam je bilo pozdravljanja, objemanja, izpraševanja brez konca in kraja! Mati Rot-

nikova, drobna, okrogla ženica, pa se je skrbipolna sukala po hiši, da vse uredi za jutrajšnji dan. Ivanka, sicer živa in vesela, bila je zamišljena in se oklenila matere, kateri je misel, da se bode ljubljena hčerka ločila od doma, že zdaj izvabila solze iz oči. Rotnik pa je bil dobre volje ter se je ponašal, kako dobro napreduje tu narodna stvar.

Pohvalil je Devina in zelo žal mu je bilo, da oče Devinov, ki je že pred več leti v Bogu zaspal, ni več gledal tega napredka. K večerji so se zbrali še drugi sorodniki in prijatelji, pred oknom pa je čitalniški pevski zbor zapel nevesti na čast mile pesmice, da so se materi in Ivanki solze iskrile v očeh.

Drugo jutro ob desetih so se zbirali svatje v Rotnikovi hiši. Ko je Devin vstopil v sobo, stala je pred njim Pavlina v beli, s čipkami obšiti obleki. V črnih laseh imela je rdečo rožo in na prsih pripet šopek duhtečih cvetic. Gospod Menhart pozdravil je Devina in ga predstavil svoji soprogi.

Gospa Lenika Menhartova bila je sestrična gospe Rotnikove. Ko si je Menhart kupil v tem kraju večje posestvo, nekdanji dominium Zelengrad, zaljubil se je v lepo Leniko in jo poročil. Lenika ni bila le čedna, ampak tudi dobra gospodinja, tako da bi Menhart lehko bil shajal na svojem imetju, ko ne bi z igranjem in nepremišljenimi podjetji zapravljal denarja. Ne da bi se brigal doma za gospodarstvo, mudil se je v bližnjem mestu in marsikatero noč prebedel. Često se je prigodilo, da ste se gospa Menhartova in Pavlina sredi noči peljali v mesto iskat gospoda Menharta ter

ga spravljat domu. Toda navadno ste morali čakati še marsikatero uro, predno se je ločil od mize in igre. Da bi si opomogel, iskal je rude in premoga in na tisoče goldinarjev zakopal v zemljo. Njegova rodbina mu je večkrat pomagala iz zadrege, pa se naposled naveličala polniti vrečo brez dna. Zdaj so še gospoda Menharta zmatrali v javnosti za imovitega moža, pa šepetati so si že začeli, da se mu dolgovi kopičijo. No, sorodniki bodo mu že spet pomagali iz zadreg.

Gospa Menhartova spominjala se je še Devina kot dijaka in ga vprašala, zakaj jih še ni prišel obiskat na Zeleni Grad. Gospod Menhart je pristavil:

„Upam, da vas skoro vidimo. Pravil sem svoji soprogi o tisti pesmi, katero ste peli pri našem izletu, in ona bi jo rada slišala. Ti, Pavlina, zapomnila si si jo tudi.“

„Ne prav dobro.“

„Torej jo bodete morali naučiti vi, gospod doktor,“ šalil se je Menhart.

Med temi pogovori so se zbrali vsi svatje in z godbo na čelu pripeljal se je ženin s svojim spremstvom. Čas je bil oditi v cerkev. Vrata se odpro in Ivanka v nevestini obleki z mirtovim vencem na glavi vstopi, naslanjaje se na svojo mater. Obema so kapale solze po licu. Oče Rotnik pa, dasi se mu je poznalo, kako teško mu deje ločitev od hčerke, držal se je trdno. Ivanka se je nagnila pred očetom. On jej je položil roko na glavo in jo blagoslovil: „Bodi srečna, tako

srečna, ko jaz in tvoja mati. Bog s teboj.“ Glas se mu pretrga in z roko si briše rosne oči. Ivanka se očeta oklene z glasnim jokom, mati jo tolaži, sama ihteč, Rotnik pa hčerko poljubi na čelo, prime jo za roko in jo izroči Devinu, da jo spremi do cerkve. Pavlini pa se pridruži ženin.

Po poroki vrnili so se vsi k Rotnikovim, kjer je med tem časom skrbna mati pripravila obed. Pri obedu je sedel Devin zraven Pavline in oba sta se čutila srečna, dasi je pogostoma pomenek med njima umolknil. Vmes so zagodli godci in oba starejšini storila sta svojo dolžnost v več ali menj izbornih, oduševljenih napitnicah. Posebno se je odlikoval nevestin starejšina, stari hišni prijatelj in tačasni župan gospod Brenkač. „Ljubezen, zvestoba in uzajemno potrpljenje, to je trojna podlaga zakonski sreči,“ povdarjal je v svojem nagovoru do neveste ter jej polagal na srce, da naj bode tako pridna, pokorna in varčna gospodinja in tako skrbna za otroke, kakor je njena mati. Znal je tako ginljivo govoriti, da so se žene razjokale, mladi svet pa je komaj čakal konca vseh teh napitnic, ker so godci že vabili na ples. Luči so se zdaj vžigale in sobo za ples pripravljeno razsvetljeval je luster. Gospa Rotnikova pa le ni še hotela dovoliti, da bi ustali, kajti šele polovica njenega kuhinjskega programa je prišlo na mizo, cvrli so pa še v peči purani in kopuni in cela vrsta močnikov je čakala, da pridejo na met. Venderle se mladi pari niso dali več brzdati in ples se je pričel, starejši gostje pa so obsedeli za mizo.

Kitajcu ali Turku se baje ne zdi nič bolj smešnega, nego naš evropski ples. In zares, kdor hladno. krvno ter s kritičnim očesom opazuje vrteče se pare, kako se neprenehoma sučejo, zdaj se drvé, zdaj pa spet na jednem mestu kolobarijo, kakor otroška igrača sršen, mora misliti, da so vsi ti ljudje, če ne natrkani, vsaj v taki zamaknenosti, da pozabé ves svet okoli sebe. Kdor pa se je sam gibal pri glasovih vabečega valčka ali poskočne polke ter mu je slonelo drago bitje na prsih, gotovo si je želel, da bi celo življenje mogel k sebi pritiskati vitki stas izvoljene device, stiskati mehko njeno ročico, gledati jej v svetle oči in slišati nje mili glas pri kratkih, pretrganih odgovorih. Kaj mu mari, ako se je v svoji zamaknenosti zadel ob drugi par, in sicer rahločutna plesalka še ne opazi, če jej neokretnež stopi na drobno nožico. Ponajveč se preplaši, da bo beli atlas mičnih čevljičkov kazal črne pege. Devin se je trudil kratkočasiti svojo ljubeznjivo družico. Da ne brez uspeha, kazal je kotiljon, pri katerem je njega izbrala Pavlina ter mu pripela na prsi šopek duhtečih vijolic. Devin je po končanem plesu shranil šopek v svoji listnici kot drag spomin na le prehitro izginole srečne ure, ki so tako redke v življenju. Med tem so še zmirom sedeli okoli mize, kar je bilo pravih korenjakov, in napitnice so se vrstile s pesnimi.

Svatba se je nadaljevala drugi dan v Dragotinovi hiši po istem redu, kakor pri Rotnikovih, pa Devin se je moral že popoludne odpeljati, ker so ga klicali opravki domov. Pri slovesu sta ga gospod Menhart in gospa še jedenkrat povabila na Zeleni Grad, in Devin je obečal priti, ko mu bodo dopuščala opravila

II.

Na okroglem griču, ki je vzrasel iz tal na zgornjem koncu široke doline, vzdigalo se je starikasto poslopje z visokim stolpom nad vratmi, gradič Zeleni Grad, ki ga je sezidal neki knez, ko so še gozdovi pokrivali velik del doline in sosednje hribovje, da je tu bival ter hodil na lov na srne, jelene, mrjasce in nemara tudi na volkove in medvede, katerim že zdavnaj ni več sledu v teh krajih. Ko so Turki začeli s svojimi grozovitostimi razsajati po vzhodnji Evropi, utrdili so lastniki gradič z zidovjem in postavili visok stolp stražniku. Zdaj ni treba paziti in gledati, da se ne priplazi krvoločni sovražnik. Vrhu stolpa stoje klopi in miza in krasen pogled se ti odpira po celi rodovitni dolini do orjaških, z večnim snegom pokritih velikanov, ki se še svetijo v rumenozlatem svitu, ko se je že zdavnaj mrak vlegel na mesto, trge in vasi, na neštevilne cerkve, na gradove in bele hiše, posejane po dolini, po holmih in gričih.

Pomladansko solnce je ogrevalo zemljo. Beli žofički in žolte trobentice prerile so ledeno odejo, oglašala sta se kos in ščinkovec, na givaku poganjale so kosmate mučice, po polju oral je pridni oratar; povsod veselo pomladansko gibanje, ko se je Devin pripeljal na Zeleni Grad. Bil je prijazno sprejet in moral je ostati pri kosilu. Menhart pokazal mu je znamenitosti gradiča, klet, vsekano v skalo globoko pod zemljo, kjer so ob turških vojskah skrivali svoje imetje in odkoder je baje vodila

podzemeljska pot v gozd. Druga znamenitost pa je bila že opisani stolp. Po obedu vsedli so se v salonu in Pavlina je po želji očetovi, dasi nerada, igrala nekaj komadov na klavirju. Menhart je skoro odšel, gospa se je s pletenjem v roki zamislila v naslonjaču, Devin pa je primaknil svoj stol h klavirju. Pavlina je ponehala igrati. Kaj in o čem sta govorila? O rečeh, kojih jima prav nič ni bilo mari, o tem in onem, le ne o tem, kar jima je bilo pri srcu, kar jima je plamtelo iz oči. Devin se je čutil presrečnega, da se je smel dotakniti nje roke in da mu je ona ni odtegnila. Bog ve, kako dolgo bi še sedela tako zamaknena, ko se ne bi zaslišalo glasno govorjenje po stopnicah. Pavlina je znova začela igrati. Vstopil je Menhart s predsednikom, ki ga je prišel obiskat. Sploh malone vsak dan so se shajali na Zelenem Gradu prijatelji in znanci, katerim se je postrezalo z obče znano gostoljubnostjo.

Predsedniku se je zgubančilo čelo, ko je videl Devina sedeti poleg Pavline. Toliko da je kimal z glavo, ko ga je Devin pozdravil. Gospa Menhartova se je odpravila, da skrbi za malo južino, Pavlina pa jo je spremila. Ž njo, tako je čutil Devin, izginila je iz sobe svetla pojezija, zaostala pa je pusta proza v podobi birokratskega predsednika. Ž njegovega gladko obritega, suhega lica je gledalo lokavo dvoje sivih oči, tenke stisnene ustnice so naznanjale trdosrčnost in niso poznale pravega smeha. Mož je bil strah svojim podložnikom, ki so ga morali slepo vbogati ali pripravljeni biti na vsakojako sekaturo brez nade na višjo ali boljšo službo.

Predsednik je začel praviti o svojih silnih poslih in koliko da mora sam opravljati. Zdaj pa še ta nezmisel, zahtevati dvojezično uradovanje. To da je prismuknenost, ki se more le izcimiti v glavah zarobljenih, nezrelih fanatikov. Predsednik govoril je z jezo, kot da bi hotel izzvati Devina, pa Devin si je ohranil dovolj hladne krvi, da je spoznal za čisto nepotrebno, pravdati se o takih stvareh z zagrizenim, okostelim birokratom. Vtikal je le vmes kako ironično opomnjo, kar je še bolj razdražilo moža. Že je Devin namerjal oditi, ko pride gospa in jih povabi v jedilnico, kar je dobrodejno in pomirljivo uplivalo na slabe živce gospoda predsednika in mu na ustnice privabilo nekaj zategnenih potez, katere naj bi značile smehljanje. Devin se je izgovarjal, da bi si rad ogledal vrt in okolico, in se je tako izognil neprijetni mu družbi predsednikovi.

Na vrtu najde Pavlino. Vrtnar jej je razkazoval, kako bode uredil gredice in s kakšnimi cveticami jih bode nasejal. Devin je bil vidno vesel in je rekel:

„Tej le osrednji gredici bi se najlepše podajalo, ako jo zasejate z belimi, modrimi in rdečimi cveticami.“

„Barve se lepo vjemajo,“ meni vrtnar.

„Pa zakaj belo, modro in rdeče?“ vpraša Pavlina.

„Zarad simboličnega pomena.“

Pavlina zardi, vrtnar pa se na tihem muza.

V tem hipu začuje se ropot konjskih kopit in na dvorišče prijezdi mlad gospod v žametni obleki.

Konja vstavi ter ga prepusti hlapcu in krene naravnost na vrt, kjer je zagledal gospico Pavlino.

„Artur, sin našega soseda, graščaka Solingerja,“ zašepeta Pavlina Devinu.

Artur se je naglo približal z jezdarskim bičem v roki. Priklonil se je Pavlini in od strani pogledal Devina. Ko je slišal njegovo ime, meril ga je radovedno, potem pa se izključno menil s Pavlino.

Pravil jej je, da se danes pripelje tudi njegov oče, in je vprašal, zakaj da tako redko iz Zelenega Grada vračajo pohode. Šli so v jedilnico, kjer so našli razven predsednika še nekega odvetnika iz mesta, zastopnika Menhartovega. Ko se je pripeljal še stari gospod Solinger, čutil se je Devin prav osamelega v tej družbi in se je poslovil.

Gospej je bilo žal, da že odhaja. Spremila ga je po stopnicah na dvorišče, kjer je že čakal vprežen voz. Pridružila se je Pavlina in Devin je moral gospej obečati, da jih spet o kratkem obišče. Ko se je voz zasukal z dvora na cesto, stala je še Pavlina na pragu in zamišljena zrla za njim.

V hiši pa se je vnel živ razgovor po odhodu Devinovem. Predsednik je vedel iz dobrega vira, da bode deželni zbor razpuščen in da se bodo vršile nove volitve.

„Tedaj bode treba,“ tako je povdarjal, „napeti vse sile, da zmagajo naši kandidatje, to je nemški in

vladni. Mislim, da nam ne spodleti, ker bo vlada sama z vso močjo pritiskala.“

„Ne bode šlo ne tako gladko,“ ugovarja odvetnik. „Jaz opazujem ljudstvo in čimdalje tim več prihaja takih k meni, ki blebetajo o slovenskem uradovanju. In dalje, poglejte narastaj, ki nam prihaja z vseučilišč. Že ga skoraj ni kraja, kjer ne bi rogovilil zraven duhovnikov še kak drugi prenapetnež.“

„Samo pene po viharju,“ tolaži predsednik. „Prejšnje vlade so bile premehke in preveč popustljive. Le pravih kandidatov nam je treba. Vi ste, gospod Menhart, kakor vstvarjeni za poslanca in ne bodete ter ne smete se braniti.“

Vsem je bila po godu ta misel, in trčili so na zdravje bodočega poslanca. Predsedniku je zatemnelo čelo.

„Kako pa se je ta mladi doktor zaletel v vašo pošteno nemško hišo?“

„Tudi jaz sem se začudil,“ dostavi Artur.

„To vam je rogovilež prve vrste, pa glavar ga bode že ukrotil, kakor sem jaz tistega pristava,“ — predsednik se je skušal smejati — „to smešnico vam še povem. Kaj išče tukaj ta doktor?“

„V daljnjem sorodu je z mojo soprogo,“ izgovarja se Menhart.

„Vrata mu pokažite, kadar spet pride,“ huduje se predsednik. „Mari ne veste, kako hujska prosto ljudstvo na Nemce? Naj jih spode iz dežele, zlasti

vse te nemške graščake, ki so oropali kmete za zemljo in jih vpregli v jarem sužnjosti.“

„Ni mogoče,“ preplaši se Menhart.

„Toda, ne prenaglimo se,“ nadaljuje predsednik in zlobnost žari se mu iz drobnih sivih oči. „On ima, kakor mi poroča glavar, na kmetih že mnogo upliva. Ako se on izreče za vašo kandidaturo, potem lehko zmagate. Take ribe se love na trnek. Naj le cepetá.“

Pogovarjali so se in kovali razne naklepe, četudi se Menhart nikakor ni hotel odločiti, da bi prevzel kandidaturo.

III.

Sneg je že zdavnaj skopnel, le od daljnjih snežnikov se je še svetil.

Majniško solnce izvabilo je iz matere zemlje nešteviline cvetice po travnikih in vzbujalo tudi v človeku oni nepopisni čut, ki ga vsak pesnik skuša izraziti, najkrasneje pa ga je vlil v stike naš Boris Miran v pesni: „V zlatem majniku.“

„Ko življenje iz življenja klije, vse veselo giblje se povsod,“ napotil se je Devin zopet na Zeleni Grad. Odkar je bil tam zadel na tako nevšečno mu družbo, boril se je dolgo sam s seboj, ali bi ne bilo pametneje opustiti vsak obisk. Pa kadar mu je um jasno dokazoval, da mu utegnejo nastati velike neprilike zaradi tega znanstva in ga nemara odtegniti še od narodnega dela, prikazala se mu je v duhu mila podoba Pavlinina in kakor magnet železo, vlekla ga je tajna sila čez hribe in doline do Zelenega Gradu. Srce mu je nemirno

bílo v prsih, ko se je bližal gradiču. S plamtečo strastjo zaljubljenega mladeniča je hrepenel po pogledu bitja, ki se mu je zdelo vzvišeno, angeljsko. Ž njo združen živeti, tako si je domišljal, bil bi zanj raj na zemlji, brež nje črna noč. Danes naj se odloči, sklepal je za trdno; danes naj zve, ali mu bode pot življenja posuta z rožami, ali s trnjem. Bal se je samo, da ne najde spet velike družbe in da bi ne bilo mogoče govoriti s Pavlino ter jej odkriti svojih srčnih čutil. Toda sreča mu je bila mila. Gospod Menhart mudil se je ta dan pri svojih premogokopih in gospa s Pavlino sta bili sami doma. Obe sta se srčno veselili prihoda Devinovega. Gospa je skoro odšla pripravljat kosilo in Devin je ostal sam s Pavlino.

Na mizi je ležal album s fotografijami. Devin ga pregleduje. Našel je mnogo znancev, še več pa neznanih obrazov, katere mu je imenovala Pavlina.

„Vaše fotografije še nimamo," omenila je Pavlina.

„In vi bi je želeli?"

„Za album," odgovori šaljivo.

„Kje pa je vaša slika, če smem vprašati?"

„Poslednja, pa ni dobro zadeta."

Devin pregane liste in poslednja fotografija kaže mu Pavlino stoječo, resno gledajočo v daljavo. Primerjal je sliko z živo podobo, ki je stala zraven njega in zrla v album. Res iste poteze, pa kje je blisk črnih oči? Kje miloba rožnato navdahnenega obraza? Njena mehka roka dotikala se je njegove roke. Stisnil jo je in Pavlina mu je ni odtegnila. Čutila je žareči pogled

njegovih oči, in oplašena hotela je pobegniti. Pa Devin pritisnil jo je k sebi in šepetal s tresočim glasom:

„Pavlina, ali me moreš ljubiti, kakor jaz tebe ljubim, neizmerno, neskončno?“

Odgovora ni slišal, pa bral je v njenih očeh, kar niso usta izpregovorila. Molče je slonela na njegovih prsih in ni se branila njegovemu prvemu gorkemu poljubu.

Gospa Menhartova se je bližala in njeni koraki so vzbudili Devina in Pavlino v realno življenje. Klicala ju je k obedu.

Z bistrim svojim pogledom je spoznala gospa, da se je nekaj in kaj da se je zgodilo. Ker jej je bil Devin jako simpatičen in ga je sploh slišala hvaliti in ker je videla, da tudi Pavlina ne prikriva svojega nagnenja do njega, veselila se je na tihem sreče svoje ljubljene hčerke.

Po obedu šla sta Devin in Pavlina na vrt. Šetala sta se po potih z belim peskom posutih. Že so rože poganjale debele popke in tu in tam je zgodnja se že razcvela, sladko vonjavo troseč po zraku. Pavlina odtrgala je temnordečo rožo, katere cvetno listje se je svetilo, ko žamet. Poklonila jo je Devinu, ki je sprejemši rožo tudi roko obdržal in ni je več izpustil. Zdaj sta prišla do osrednje grede, in glej belo-modro-rdeče cvetice so jo pokrivale. Pavlina se je nasmehnila, Devin pa jej je stisnil roko in vzdihnil:

„Oh, da bi vedno bila tako srečna!“

„In zakaj bi ne bila?“ začudi se Pavlina.

„Zares, zakaj bi ne bila? Stanovitna ljubezen bode premagala vse ovire.“

Vsela sta se v seči, okoli katere je divja trta začela razpenjati sveje zeleno gladko perje. Pridružila se jima je gospa in vsi trije čutili so se srečne in zadovoljne.

Solnce se je nagnilo k zahodu. Devin se je moral odpeljati. Spet je Pavlina stala na pragu in z belim robcem migala k slovesu. Devin pa je slonel v vozu ter se zibal v sladkih sanjah. Ali je mogoče, da se mu uresničijo najgorkejše srčne želje, da ga ljubi bitje, katero se mu je zdelo prevzvišeno, nedosežno? Oj to bode sreča, ko jo bode uvedel v svoj dom, ko bodeta po narodni pesmi: „tvoje srce, moje srce skupaj zastavila.“ Ako so se mu oglašali dvomi, pritisnil je k srcu rdečo rožo. Sladka nje vonjava ga je spominjala nežne roke, ki mu jo je podarila in mu predstavljala milo podobo ljubeznjivega obraza, čar temnih oči, ter mu klicala v spomin zveneči glas njenih besedi: „Zakaj bi ne bila srečna?“

Vprašal naj bi svojega prijatelja Dolnika in čul bi odgovor: „Zato ne, ker si človek, porojen v mukah, vzgojen v težavah, obsojen na delo, skrbi in terpljenje, zato ne bodeš in ne moreš biti srečen, niti ti, niti nobeden, kar nas je rodila človeška mati.“

IV.

V istem času, ko se je Devin, utopljen v tako sanjarstvo, vozil domu, pripeljal se je gospod Menhart iz mesta in spremljal ga je predsednik. Šla sta po

kratkem pozdravu gospe in Pavline v sobo in nadaljevala svoj, kakor so kazali resni obrazi, jako važni pogovor.

„Jaz upam,“ oglasil se je predsednik, ko sta se vsedla, „da se ne bodete vstavljali splošni želji in da prevzamete kandidaturo. Kakor sem vam že pravil, dobil sem danes brzojavko, da so razpuščeni deželni zbori in že razpisane nove volitve. V štirinajstih dneh se začno izbirati na kmetih volilni možje in ako hočemo zmagati, moramo koj začeti z agitacijo. Vi ste priljubljeni pri ljudstvu in gotovi bodemo zmage, ako stopite vi v politiško arêno.“

„Nikari me ne silite,“ branil se je malone proseče Menhart. „Jaz ne morem in ne morem prevzeti poslanstva. Vi poznate moja obilna opravila, katera mi nikakor ne dopuščajo, da bi se za dalje časa oddaljeval od doma. Še teže, da celo nemogoče bi mi bilo, ločiti se za več tednov ali mesecev od svoje obitelji. Vi veste, kako tesno smo zvezani jaz in žena in Pavlina. Ločitve le za malo dni bi jaz ne mogel prenašati; nikdar, nikdar.“

„Dovolite. Ločiti se vam pač ni treba. Vaša čestita gospa in Pavlina pojdete lehko z vami v Gradec, in recimo, da vas izbero v državni zbor, kar se bode gotovo zgodilo, tudi na Dunaj. Opravila da vas drže? No ravno opravila vas morajo šele prav pripraviti, da se poprimete poslanstva. Ne zamerite, da se utikam v vaše imovinske razmere. Pa saj veste, da pri nas leže zemljiške knjige, in te kažejo, do so bremena na Zelenem Gradu že do take visokosti narasla —“

Menhart je zamrmral in povesil glavo.

„Vem,“ nadaljuje predsednik, „da se je to zgodilo, ker so vam vaša rudarska podjetja nakladala velikanske troške.“

„Ti troški se mi bodo dvakrat in trikrat povrnili, o še več, moje svinčene rude in premogove jame so vredne milijon goldinarjev, ako se sezida železnica, o kateri se je že tolikokrat govorilo.“

„Da, da, v tem grmu tiči zajec. Če se pa ne zida, potem bodete vi, oprostite mi trdo besedo, na bobnu in berač.“

„Ne, ne,“ vskipi Menhart in se skloni po koncu. Kdo more kaj takega trditi?“

„Umirite se. Jaz vam le hočem pomagati do zaželenega smotra. Če bodete poslanec, lehko vam bode doseči državne podpore za železnico, in vi bodete, kakor sami pravite, milijonar.“

„Ali zares mislite?“

„Ne mislim samo, popolnoma sem uverjen.“

Menhart nekaj časa premišljuje, potem reče odločno:

„Naj torej bode, udam se vaši želji.“

„Tako je prav in pametno,“ pohvali ga predsednik. „Zdaj pa bo treba storiti pravočasno, kar se da, da prehitimo protivnike. V naši okolici, kjer ste osobno znani, pojde lehko, drugod pa bodo delali naši prijatelji. Najslabše kaže nam, kakor glavar poroča, v njegovem okraju. Tisti doktor, ki tudi k vam včasi zahaja, in še nekaj drugih prenapetežev, razburili so tako kmete, da nobene pametne besede več nočejo poslušati.“

„Doktor Devin?“ nasmehne se Menhart. „On pač ne bode proti meni. Moja Pavlina —“

„Vender ne mislite,“ povzame predsednik besedo, „svoje hčere dati takemu človeku, ki črti Nemce na smrt in bi nas vse najrajši na mah pokončal?“

„Kaj še? Njemu mojo Pavlino?“ krohota se Menhart.

„Poznam vas, da v tako neumnost vi ne bi privolili. Pa da vam odkrito povem, gospica Pavlina se, dejal bi, preprijazno vede proti njemu.“

„Ona je pač proti vsakemu gostu v hiši uljudna in prijazna.“

„Dobro. Za zdaj pa nam bode dobro dohajalo, da se je ta doktor zagledal v vašo hčer. Povabite ga, da vas naj obišče v neki važni stvari, in zahtevajte od njega, da podpira vašo kandidaturo. Jaz pa še jutri pišem prêzidijalno vsem sodnikom.“

„In če propademo,“ reče Menhart zamišljeno, „jaz bi take sramote ne mogel preživeti.“

„Na propad še misliti ni. Nam gre le za to, da dobodemo velikansko večino.“

Pri večerji je gospa Menhartova pripovedovala o Devinovem pohodu. Pavlino je večkrat rdečica oblila in skoro je odšla v svojo sobo. Ko je predsednik začel praviti, da se bode gospod Menhart dal voliti poslancem, prestrašila se je gospa. Kadar so še bile volitve, vselej je slišala toliko o njih govoriti in opazila toliko razburjenosti in srda, da se je po pravici bala nemira, ki utegne s tem nastati v njeni hiši. Predsednik je pobijal njene pomisleke in gospa se je udala.

Po odhodu predsednikovem, ko je sama ostala z Menhartom, začela je znova ugovarjati in prosila je moža, naj se nikar ne sili v take homatije. Kaj bode ona s Pavlino, ako mora Menhart na dalje časa z doma, in kaj bode z mnogimi njegovimi opravili? Naj bolj pa jo je strašilo, česar se pa ni upala izreči, kdo da bode moža vsaj nekoliko zadržaval, da se ne uda še strastneje pogubni igri? Menhart jo je tolažil, a glavnega razloga, da si misli s poslanstvom popraviti svoje razdejano imetje, ni hotel povedati. Le to je omenil, da si utegne železnico pridobiti do svojih rudokopov, in potem bodemo na konju in naša Pavlina prva partija v deželi. „Kam pa je že odšla nocoj?“ vprašal je Menhart.

„Utrujena je,“ izgovarja jo gospa.

„Torej je bil doktor Devin danes tukaj? Kaj pa je hotel?“

Gospa je bila v zadregah in ni vedela, ali naj izpove, kaj da je zapazila, ali naj molči. Naposled reče:

„Zdi se mi, da prihaja zaradi naše Pavline?“

„Menda pa zaradi tebe ali mene?“ zasmeje se Menhart.

„Verujem, da bi mu bila po godu taka tičica. No, pa naj si zdaj zida gradove. Potreben nam je, da zmagamo. A zatem . . . . .“

„Kaj zatem?“ zavzame se gospa.

„Izbrali bodemo ženina, ki bode nam po volji.“

„In Pavlina? Siliti je vender ne moreva, ako si je že izbrala,“ ugovarja gospa.

„Kaj še, kaj še! Pavlina nima druge volje, nego moje.“

S temi besedami prestriže Menhart vsako daljnje razgovarjanje in odide v spalnico.

V.

Ko se je Devin pozno po noči pripeljal domov, napajali so mu dušo sladki spomini in zopet in zopet si je predočeval vse dogodbice današnjega zanj toli srečnega dneva. Vzel je fotografijo, katero si je bil obdržal, iz listnice in vtopil se je v pogled milega obraza. Na mizi je ležal časopis. Pogleda ga in v oči ga zbode debelo tiskana vest: „Deželni zbori so razpuščeni, volitve razpisane.“ Pričakovalo se je to že dalje časa, pa da se je ravno zdaj moralo zgoditi, speklo je hudo Devina. Ni se bal truda, dela in sitnob, ki so ga čakale, le neka slutnja mu je pravila, da se utegne radi tega ne le zavleči uresničenje njegovih srčnih želja, nego da se utegne še kaj hujšega pripetiti.

Zraven časnika je ležalo pismo in Devin ga z nekim strahom vzame v roke. Pisava mu je bila znana. Osrednjega volilnega odbora predsednik, čegar pisma so ga vselej razveseljevala, spodbujala in okrepčavala v narodnem delu, piše mu, da bode še tekom tedna shod rodoljubov, ki bode določil kandidate. Pripoveduje, da se kuje zelo opasna kandidatura za Devinov okraj, in imenuje — Menharta. Devinu pade pismo iz roke. Namesto prekrasnih nad, ki so mu ravnokar polnile dušo, prešine ga črni obup. Tako je postal malodušen, da se ni več upal čitati pisma dalje. Še jedenkrat

pogleda Pavlinino sliko in jo pritisne k ustom, kakor v večno ločitev. Še jedenkrat je dihal omamljivo rožno vonjavo, potem pa je ugasnil luč in v spanju iskal miru in pozabnosti. Toda še dolgo so se slišali teški vzdihljaji, dokler mu ni duševna utrujenost privabila spanca na oči.

Srečna mladost! O tebi veljajo Goethejeve besede: „Himmel aufjauchzend, zu Tode betrübt.“ Danes ti je duša utopljena v neskončno žalost, temna se ti kaže sedanjost, črna prihodnjost. Jutri zopet gledaš ves svet v rožnatem svitu; idejali, po katerih vzdihuješ, zde se ti lehko dosežni, vse ovire le otročja igra. Ko se je Devin vzbudil v jutro, prisijalo je že majniško solnce v sobo. Kakor megla in dež človeka očmerita in omalodušita, tako solnčna svitloba vlije tudi v človeško srce jasnost, pogum, podjetnost in veselje do dela. To je čutil Devin.

Sentimentalna malodušnost prejšnjega večera ga je popustila in hladneje in mirneje je mislil o svojem položaju. Kandidatura Menhartova bila bi res velika neprilika, ker bi se jej moral protiviti z vso silo, ne glede na to, da si nakoplje njegovo hudo jezo. Kajti tako so zahtevale narodne koristi. Da bi pa zaradi osobnih obzirov le za pičico odjenjal od narodnega programa, kaj takega Devinu nikdar ni prišlo na misel. Tolažil se je, da se utegne jeza razpršiti po končani volitvi. Najbolj pa se je zanašal na Pavlino, na njeno ljubezen in stanovitnost.

Osrednji volilni odbor je zahteval od Devina, da sestavi za svoj okraj lokalni odbor, ki ima skrbeti za

pravočasno agitacijo že pri prvotnih volitvah na kmetih. Poklical je torej na večer Dolnika, kapelana Lovra Hrastoviča in še nekaj pristašev iz mesta. Dolnik se ni hotel zavzeti za volitve, niti stopiti v odbor. Omahovali so vsled tega še drugi in razšli bi se bili brez povoljnega ukrepa, ko jih ne bi Devin in kapelan z ognjeno besedo unemala, da se srčno poprimejo dela v prid narodu in domovini. Sklenili so potem, sklicati na raznih krajih shode in k vsem prvotnim volitvam poslati zanesljive može, da bodo organizovali in skupaj držali narodne volilce ter preprečili nakane protivnikov.

Kdor se spominja silne razburjenosti, katera je zavladala ob volitvah koncem šestdesetih in v sedemdesetih letih našega stoletja — večini naše starejše generacije, ki je sama stala sredi volitvene borbe, gotovo so še v živem spominu oni blaženi časi vzvišenega narodnega oduševljenja; kdor si še enkrat predoči v duhu strast in brezobzirnost nasprotnikov, surovost mnogih javnih organov, nasilstvo, s katerim se je pritiskalo, lokavost in lažnjivost, s katero se je motil prosti narod: čudil se bode pogumu, požrtvovalnosti, vstrajnosti in nevstrašenosti majhnega broja oduševljenih oznanjevalcev narodne ideje, ki so, kakor prvi blagovestniki, stopili v sredo ljudstva, nezavednega, nepoučenega in s svojim ognjem vžigali plamen narodne ljubezni v prsih priprostih kmetskih poslušalcev.

Prva pot Devinova je bila v mlin k Urhu Dolinšku, s katerim se že dalje časa nista videla. Ko mu je naznanil, da bodo volitve in da se bodo morali sklicati

možje v pogovor, rekel je mlinar po svoji navadi; „Seve, seve,“ pa majal je z glavo in dejal:

„Težava bode, velika težava. Ljudje nič prav ne umejo, zakaj da gre.“

„Pa jim bodemo razjasnili.“

„Seve, seve. Drugi jih pa motijo.“

In mlinar je začel praviti, kakšne čenče da ljudje iz mesta domu prinašajo in raznašajo, da se bode na novo nalagala tlaka in desetina, ako izvolijo slovenske poslance, da se bodo zvišali davki in še več jednakega natolcevanja.

„Pameten človek vender ne veruje kaj takega,“ tolaži ga Devin.

„Seve, seve, pa ljudje so groza nevedni in bojazljivi.“

„Le sklicujte jih in razgnali bodemo megle, katere jim temné oči.“

Dogovorila sta se, da se bodo še tekom tedna možje zbrali na mlinu, in tedaj jim bode Devin razložil važnost volitev ter jih utrjeval za narodnega kandidata.

VI.

Volitvena agitacija se je pričela po vsem okraju od mesta do najbolj oddaljene župe, od vasi do vasi. Nobena vas ni bila tako skrita v zakotju, da bi vanjo ne prihajali oklici, brošurice in vmes se ne prikazali agitatorji, ki sta jih pošiljali obe stranki. Na čelu narodne stranke je stal Devin, nasprotni stranki je bil načelnik po imenu mestni župan, v resnici pa okrajni glavar, ki je držal v roki vse niti. Povsod je imel na-

stavljene vohune, da pozvedujo vsak korak v narodnem taboru. Ko so se pri Devinu zbrali narodnjaki, da si osnujo volilni odbor, poročalo se je še isti večer glavarju o tem shodu in ob udeležencih. Premišljal je, na katerega bi se dalo uplivati ali pritiskati. Močno se je bal dr. Ivana Dolnika in šel je k njegovemu načelniku, da bi ga morda on odgovarjal ali svaril. Odvetnik ni se rad udal glavarjevi želji, kajti Dolnik je bil izvrsten koncipijent, in žal bi mu bilo, ako bi se ž njim sprl. Ker pa je glavar le pretil, da bode odvetniška pisarnica že čutila, če se bode iž nje agitovalo proti vladnemu kandidatu, odločil se je odvetnik in popoludne po končanih uradnih urah naprosil je Dolnika na pogovor.

Dolnik je mislil, da gre za posvetovanje o kaki pravdi. Odvetnik pa je govoril o raznih nevažnih stvareh in konečno omenil:

„Torej zopet imamo volitve. Jaz se že vselej bojim tega nemira. Kaj pa vi menite?“

„Mislim, da me poznate,“ odgovori Dolnik hladno. „Jaz nikdar nisem maral politiške agitacije.“

„No, vidite,“ razveseli se odvetnik, „ravno to sem povedal okrajnemu glavarju.“

„Komu?“ vsklikne Dolnik in oči se mu zabliskajo.

„Okrajni glavar,“ nadaljuje zadovoljno odvetnik, nadlegoval me je danes, da naj bi jaz uplival na vas, da bi se vi ne vtikali v volitve.“

„Okrajni glavar? On da si upa?“ zagrmi iz Dolnikovih ust. „Mari misli, da sem jaz njegov pisač, njegov suženj, da bode pometal z menoj, kakor s to

oslovsko drhaljo, ki se mu klanja, kakor židovi zlatemu teletu? On da bo meni kaj prepovedaval?“

V Dolniku je zavrelo od silne jeze, vzdignil se je in pograbil klobuk. Odvetnik se je hudo prestrašil.

„Ni ne prepovedaval, le prosil me je in kazal na škodo, katero bi trpela moja pisarnica?“

„Škodo? Vaša pisarnica?“ Dolnik še huje vsplamti. „Če pa je tako, potem vzemite mojo odpoved na znanje.“

Odvetniku je bilo to zelo neljubo, kajti z Dolnikom bi izgubil najboljšo moč svoje pisarnice. Zato je govoril pomirljivo, toda Dolnik je bil tako razdražen, da ga ni hotel dalje poslušati in je odšel naravnost k Devinu. Našel ga je v sobi med pismi in tiskovinami, katere je pregledaval.

„Le vpiši me v volilni odbor. Jaz vstopim, pa ne le vstopim samo na papirju, bodem tudi storil svojo dolžnost.“

„Živio!“ zakliče Devin veselo in stisne prijatelju roko. „To je pošteno. Da ti resnično povem, malone sem izgubil že vso nado. Zdaj pa vem, da bode zmaga naša.“

„Ali ne misli, da so se izpremenili moji nazori. Vem, da je po Hamletovih besedah vse prazno in neplodno, kar počenjamo. Jaz hočem le dokazati, da nima meni nikdo zapovedavati, nego jedini jaz sam. Ti ne veš, kaj vse si že upa plesnivi ta krokar, naš glavar, ker vidi same šalobarde okoli sebe. V meni pa se je zmotil. Dolgo sem ga že imel na rovašu. Zdaj

mu jo hočem zasoliti. Naj zve, da nas je še nekaj z glavo po koncu.“

Tako se je hudoval Dolnik in precej začel razvijati svoj načrt, pri čemer se je videlo, da so mu razmere dobro znane, ker je malone za vsako občino vedel zaznamovati može, s katerimi se bode dalo kaj opraviti in ki so bolj ali menj zanesljivi.

„Kaj pa s kandidati?“ vpraša naposled Dolnik.

„Naši še niso postavljeni.“

„In nasprotni?“

„Tudi še nič gotovega.“

Dolnik resno pogleda Devina.

„Res? Jaz pa sem čul, da za ta okraj kandiduje gospod Menhart.“

Devin molči in oko mu zatemní.

„Pa ti bi moral bolje vedeti,“ smehlja se Dolnik. „To bi bilo sitno za te, ki si se baje zaljubil v njegovo hčerko.“

Devin zardi, ali koj se ohrabri in reče odločno:

„Kjer gre za srečo naroda, tam ne poznajem nobenih osobnih obzirov. Jutri zvečer bode shod v M., da postavimo naše kandidate.“

„Spremljal te bodem.“

Dolnik odide. Devin pa si zamišljen podpre glavo in teško vzdahne. Iz žepa potegne pismo, katero je danes prejel od Menharta, in ga še jedenkrat prečita. Gospod Menhart ga vabi v preprijaznih besedah, naj ga čim prej mogoče obišče, ker se imata pogovoriti o zelo važni stvari. Naposled dostavi srčne pozdrave od žene in Pavline. Tudi od Pavline! Kako mu je ta

beseda ogrevala srce! Iz listnice vzame njeno fotografijo in gleda jo in duh se mu razvedri, ko se domisli njenih besedi: „Zakaj bi ne bila srečna?“

Drugega dne popoludne pelje se Devin z Dolnikom v M., na drugem vozu pa mlinar Dolinšek in ž njim več mož.

Med potom vsklikne Devin:

„Zdaj se pričenja narodno resno delo.“

„Ki bi se ravno tako opravljalo brez tebe in mene,“ godrnja Dolnik.

„Mogoče, ali pa tudi ne.“

„Kar se ima zgoditi, vršilo se bode, in niti ti, niti jaz ne bodeva krenila zgodovine našega naroda na drugo pot, nego mu je določena od pamtiveka.“

„S tvojim fatalizmom in pesimizmom ne opravili bi res ničesar.“

„Ravno toliko, kolikor s tvojo prosto voljo — kdo se ne smeje — in s tvojim otročjim optimizmom.“

V takih pogovorih privezli so se v M., kjer so našli zbranih pri shodu mnogo več ali menj znanih rodoljubov. Posvetovali so se o kandidatih in ko je bil na vrsti okraj, v katerem je bival Devin, izbrali so mu po nasvetu Devinovem za kandidata obče znanega in priljubljenega rodoljuba. Povdarjalo se je, da bode teško šlo nasproti graščaku Menhartu, toda Devin in Dolnik sta zagotavljala zmago in pritrdil jima je mlinar Dolinšek:

„Seve, seve, naši ljudje se še malo zavedajo, pa jih bomo že poučili.“

Devin je bil tih in zamišljen, ko so se vozili domu, dokler ga ni Dolnik, ki je čutil, kaj da mu vznemirja dušo, vzdramil z vprašanjem:

„In kaj misliš početi, ako Menhart zahteva od tebe, da podpiraš njegovo kandidaturo? Če pošlje v boj one črne oči? Če ti kaže veselo podobo zaželene sreče, ako se udaš; grdo spako ločitve in odpovedi, ako mu nasprotuješ? Kaj potem?

„Raje ločiti se na veke, nego izdati svoj narod in svoje idejale,“ reče Devin z odločnim glasom, kot da bi hotel samega sebe utrjevati v storjenem sklepu.

VII.

Zdaj, ko je bila kandidatura določena in je bil Devin zavezan z vso častjo svojo brezobzirno protiviti se nasprotnemu kandidatu, in bodi si ta njegov najbližnji sorodnik, premišljal je skrbipolnim srcem, kaj mu je storiti na vabilo Menhartovo. Iti ali ne iti in le pismeno odgovoriti in razložiti celo stvar? Vsedel se je in začel pisati, toda po prvih stavkih raztrgal je list. Nemirno je stopal po sobi, dokler se ni odločil, da pojde sam na Zeleni Grad. Tolažil se je na tihem z nado, da se mu posreči odgovoriti Menharta, da ne prevzame usiljene mu kandidature. Podpirala ga bode pri tem gospa in tudi Pavlina, v tem je bil uverjen.

Na Zelenem Gradu so že teško pričakovali Devinovega prihoda. Ko se je pripeljal, pozdravljal ga je že od daleč gospod Menhart in z nenavadno prijaznostjo ga je prijel pod pazduho ter ga spremil v hišo.

Gospa je hitro pripravila malo južino, Pavlina pa je s pletivom v rokah sedela pri oknu in njene oči so se večkrat bliskoma obrnile na Devina, s katerim se je Menhart pogovarjal. Javil mu je, kar je itak že sam vedel, in dostavil, da mu je izvolitev gotova, kakor trdé njegovi prijatelji.

„Jaz se nisem silil, kakor sami veste, pa konečno se nisem mogel odtegovati, ko sem spoznal občno zaupanje ljudstva do mene. V vašem okraju me sicer menj poznajo, pa okrajni glavar mi piše, da se bodo tudi tamošnji volilci pridružili tukajšnjim, če jih ne bodo motili od druge strani. Omeni še — pa to je presmešno, da bi vam pravil. Vidi se, da si vi dva z glavarjem nista najboljša prijatelja.“ Menhart umolkne. Ker pa Devin ne odgovori, nadaljuje:

„Ali ni to več, nego smešno, kar mi hoče natvezti glavar, da bojda vi tam ljudstvo šuntate proti meni. Ha, ha,“ — Menhart se sili na smeh — „Vi in proti meni?“

„Jaz in šuntati?“ začudi se Devin. „To je zgol natolcevanje.“

„Dobro!“ vsklikne Menhart veselo. „Na vas sem se zanašal. Pavlina poglej v kuhinjo, ali je že pripravljen kakšen prigrizek.“

Pavlina odide, in ko je Menhart zdaj sam ostal z Devinom, začne mu zaupno praviti, da se bode potegoval zlasti za železnice, katerih je treba v teh zapuščenih krajih, v politična vprašanja pa da se ne bode posebno vtikal. Devin ga je čim dalje nemirneje poslušal. V hudih zadregah je iskal besed, da bi

odkril svoje pravo mnenje, pa vrata so se odprla in prišli sta gospa in Pavlina. Miza je bila pogrnena. Penasto pivo ugašalo je žejo; zlata vinska kapljica, natočena v kristalne kupice, razpršila je svojo vonjavo po sobi. Menhart vzdigne čašo in trči z Devinom: „Na zdravje! in da se izpolnijo naše želje!“ — in pomenljivo pogleda Devina in Pavlino. — „V Gradec pojdemo vsi trije in tedaj nas bodete gotovo obiskali?“

Devin ni vedel, kaj naj odgovori, in teško je čakal konca južine.

„Kavo pa pijemo na vrtu,“ dejal je Menhart in gospa je odšla s Pavlino.

Zdaj sta bila spet sama in Devin je govoril po ovinkih, koliko sitnob si človek nakoplje, ako stopi v javnost. Čudi se Menhartu, da hoče opustiti tiho, a srečno obiteljsko življenje in se strmoglaviti v kalne valove politiške razburjenosti. Volitvena borba ne poznaje nobene obzirnosti in časnikarji bijó s cepci po nasprotnikih.

Poslanstvo častno je mesto, pa odgovorno in volilci tem več pričakujo od svojega poslanca, čim bolj se jim je pohvalil pred volitvami. Sicer pa nobena volitev ni gotova, dokler niso oddani vsi glasovi. Že marsikdo se je hudo prevaril, zanašaje se na poročila uradniških osob ali dobrohotnih osobnih prijateljev.

Menhart je s početka le na pol poslušal, pa čimdalje bolj zgubančilo se mu je čelo. Ostro je pogledal Devina ter ga vprašal osorno:

„Vi torej menite, da ne bodem izvoljen?“

„Vsaj zagotovila vam nikdo ne more dati. Čuli ste gotovo, da se je postavil vam nasprotni kandidat.“

„Čital sem v časnikih o nekem odvetniku. Pa kdo ga tukaj poznaje? In kdo ga je postavil? Peščica ljudi, za katere se nikdo ne briga; ki sejejo nemir in hoté ljudstvo obdržati v nevednosti.“ Menhart izbruhnil je v svoji jezi še več tistih zabavljivk, s katerimi se v političkih borbah napadajo nasprotniki. Devinu je vskipela kri, pa brzdal se je, ker bi rad bil spravil Menharta po mirnem prigovarjanju do tega, da bi se odpovedal svojemu namenu. Ali vsaka beseda ga je le še huje razburila.

„Nemara, da vi res mene podkopavate,“ vsklikne Menhart v jezi, „in da me je glavar po pravici svaril zaradi vas.“

„Ne hudujte se, ker jaz sem v težavnem položaju. Še predno sem vedel o vaši nakani, zavezal sem se bil podpirati vam nasprotnega, to je od nas postavljenega kandidata.“

Menhart se srdito vzdigne s stola, grize smodko med zobmi in hoče pikro odgovoriti, ko vstopi Pavlina in povabi gospoda na vrt. Pogledavši očeta, pa hitro spozna, da se je nekaj prigodilo, kar ga je stogotilo. Teško boreč se s seboj, premaga se Menhart na videz in reče s posiljenim smehom:

„Čuj, Pavlina! Gospod doktor mi je ravno pravil, da me noče za poslanca in da bode vse volilce nahujskal proti meni. Zakaj? ne vem. Morda tebi pové in morda mu ti preženeš te smešne muhe iz glave. Le idita naprej, jaz pridem skoro za vama.“

Menhart je naglo odšel v drugo sobo, Pavlina pa je vsa osupla stala in pričakovala od Devina rešitve tega prizora. Zdajci se jej približa Devin in jo prime za roko govoreč: „Pojdiva na vrt, da vse razložim.“

In šla sta po stopnicah doli preko dvorišča na vrt, ki se je bliščal in duhtel v vsej majniški lepoti. Oba sta se spominjala blaženih trenotkov, ko sta se pred malo dnevi našli njijni srci in ko sta oba sklenila zvezo do smrti. Tudi danes je solnce sipalo svoje zlate žarke na cvetoče gredice, ali na obzorju so se kupičili temni oblaki in neka tajna bojazen vlegla se je obema na dušo. Vstopila sta v seč in Devin je sedel poleg Pavline. Zdaj moral bi govoriti, pa vtopljen v pogled ljubljenega dekleta, pozabil je na zoperno politiko in na volitve, pritisnil je njeno mehko roko k ustom, in oba sta se spet čutila srečna. Toda iz sanj ju je vzbudil glas gospoda Menharta, ki je na dvorišču hlapcem naročeval dela, in Pavlina je vprašala:

„Kaj pa sta imela z očetom, da je oče postal tako slabe volje?“

„O, da,“ vzdihne. „Te nesrečne volitve! Da bi se le oče ne dal pregovoriti in se ne bi vtikal.“

„Zakaj ne?“

„Bojim se, da ne bode izvoljen, in zato sem ga svaril.“

„On pa se tako veseli poslanstvu in pravi, da je čisto gotov, ker se boš tudi ti zanj potegnil.“

„Jaz, moja draga Pavlina, srčno rad, ko bi mogel, ko bi smel.“

„Ne umejem tvojih besedi,“ reče Pavlina vsa presenečena. „Mojega očeta, katerega ves svet rad ima, vem, da ne bodeš zapustil, in ravno ti da bi bil proti njemu! To je nemogoče. Ti se le šališ.“

„Dal sem že poprej svojo častno besedo,“ izgovarja se Devin.

„Proti mojemu očetu?“ vsklikne Pavlina nezadovoljno ter mu odtegne roko, katero je še držal Devin, in se obrne od njega.

Devin jej je začel razlagati, da pač zelo časti gospoda Menharta, da pa mora vsak poštenjak nad vse staviti čast in srečo svojega naroda. Samega sebe bi moral zaničevati in se osramotiti pred svetom, ko bi izdal svoj narod, ki ga kliče na pomoč.

„Pavlina, ti ne pojmiš tega boja; toda naj pride, karkoli hoče, in naj ti v tvojo čisto dušo vlivajo strup natolcevanja proti meni, nikdar ne sumnji o moji ljubezni. Zaupaj mi, kakor jaz tebi zaupam.“

Pavlina je le malo razumela, kar je razkladal Devin; s početka boječe, potem pa čimdalje bolj ognjevito obrnila se je spet k njemu in s prosečim glasom šepetala:

„Potezal se bodeš za mojega očeta, kaj ne? O ti ga ne poznaš, kako je blag in dober. Njemu da ne bi privoščil tega veselja in meni da bi odrekel to majhno prošnjo, prvo in morda poslednjo?“

Povesila je glavo in globoko vzdihnila. Devin je molčal. Duh mu je bil napet in britkost se mu je, ko môra, vlegla na srce. Zdajci se približa Menhart z gospo. Menhart bil je videti spet dobre volje. Začel je

praviti o svojem gospodarstvu in o podjetjih, ki bodo cvela, kadar se zgradi obečana železnica. Ravnokar da je dobil pismo, da se v ministerstvu že izdelujejo načrti. Kadar bode on poslanec, lehko še bolj priganja in tako otvori celemu okraju nov vir blaginje. Ne umeje torej, da bi kdo mogel nasprotovati njegovi kandidaturi. Kaj je hotel Devin odgovoriti? Motiti ga v njegovih nadah? Oporekati mu in ga z nova dražiti? Na srečo se je bližal čas, da se je moral odvezti. Spremili so ga do voza.

„Zanašam se na vas," klical je še Menhart za njim, ko je kočija že oddrdrala. Devin pa se je ozrl na Pavlino, ki je stala poleg očeta, in prešinila ga je mučna misel, da morda poslednjič gleda njeno milo podobo. Ko je voz krenil okoli ogla, sreča ga druga kočija, v kateri je sedelo več gospodov. Devin je v naglici spoznal le suhoparni hudomušni obraz predsednikov in na sprednjem sedežu gizdalinskega Arturja Solingerja z vajeti v rokah. Nasmejala sta se mu oba, kakor se mu je zdelo, škodoželjno.

Kako neizrečeno srečnega se je čutil še pred malo dnevi, ko se mu je izpolnila najgorkejša želja, ko je po ljubezni hrepeneče njegovo srce našlo bitje, s katerim ga je vezala tajinstvena simpatija; bitje, kakeršno si je le v sanjah predočeval. In danes! Jasno nebo, ki se je razpenjalo nad njim, svetlo solnce, cvetoča priroda, lehkokrili pevci, ki so se veselo žvrgoleč zibali po zraku, ves ta majniški dan s svojo nepopisno krasoto zdel se mu je teman, kakor njegova usoda. Hude sumnje so se polastile njegove duše. Ali je res

treba, da se ravno on razpostavlja v prvih vrstah in tako uniči ne le svojo prihodnjost, nego tudi s kruto roko razdere vezi nežnih čutov, katere je sam vzbudil v nedolžnem srcu ljubljenega bitja? Gotovo mu ne more nihče zameriti, ako o taki priliki ne postopa z ono brezobzirnostjo, katera se od njega pričakuje. Samo v tem slučaju ne. Tem laže bode v prihodnje vse storil, kar zahteva narodna čast in korist. Take misli so mu rojile po glavi. Pa kako hoče upravičiti svojo popustljivost ne samo pred narodom, ampak tudi sam pred seboj? Ali ni to zgol izdajstvo? Torej so vsi njegovi oduševljeni govori o požrtvovalnosti za narod bili le prazne tirade in puhle fraze? In vzvišeni idejali, kateri so mu dosle razsvetljevali težavno pot življenja, naj se zgrudé v prah surovega materijalizma?

„Nikdar! nikdar!“ izvilo se je Devinu iz potrtih prs. „Zgodi se, kar se hoče. Zvest ostanem svojim idejalom in svojemu narodu.“

VIII.

Mestice, ob navadnih časih tiho in mirno, če ga ni kakšna veselica ali kakšen škandalček spravil iz ravnotežja, izpremenilo se je v bojni tabor. Dve četi stali sta si nasproti; narodna, ki je imela svoj glavni stan pri Devinu, in nemškovladna, katero je vodil okrajni glavar, njemu na strani mestni župan in mestni tajnik, ki je bil glavni agitator. Že so se pričele prvotne volitve na kmetih. Glavar si je izbral nekaj najbolj dvomljivih občin sam, da bode tam vodil volitve in s svojim ugledom uplival na menj zavedne volilce.

Ostali okraj je razdelil med svoje uradnike in je pri tem komisarju Kropcu odkazal ravno tiste občine, o katerih je znal, da se v njih najhuje agituje.

Komisar Kropec je že spet trdil, da še nikdar ni bil v takih zadregah. Glavar mu je zabičeval, da morajo povsod izvoljeni biti njegovi pristaši. Ubogi komisar si je tem bolj glavo belil, kako to doseči, ker še vedel ni, kdo v občinah pripada tej ali oni stranki. Župane je pogostoma k sebi klical glavar, sladkal se jim ali jih strahoval, kakor mu je bolj kazalo, da doseže svoj namen. Debeli Kipfelbaron je opuščal te dni svoje vsakdanje čenče; vsakega kmeta, ki ga je videl v mestu, nagovoril je prijazno, kar sicer ni bila njegova navada; hodil je po krčmah, kamor so zahajali kmetje, in ž njimi popival ter jih imel za brate. To mu je bil sport, katerega se je že vselej veselil kot prijetne epizode v navadni jednoličnosti.

Narodni volilni odbor, to je Devin, Dolnik in kapelan Lovro Hrastovič, imel je posla nad glavo in tem težavnejši položaj, ker se je najhujša agitacija vršila pod plaščem uradne tajnosti in uradnega ugleda. Dnevi volitev še niso bili znani narodnemu odboru, kateri bi jih moral zvedeti le po ovinkih iz občin, ko ne bi nekega večera bil zunaj mesta na stezi skozi gozd srečal Devin komisarja Kropca. Dasi sta bila sicer dobra med seboj, vender se je komisar nekako plaho ogledaval, ko ga je Devin nagovoril, ali ga nikdo ne vidi v tej družbi, ki bi ga ovadil glavarju.

„V takih zadregah sem,“ vzdihnil je komisar, „da mi ni več obstati.“

„Verujem, volitve. —“

„Da bi le nikdar ne bilo nobenih volitev. Kako prijetno smo živeli v patrimonijalnih časih!“

„Grajska gospoda gotovo. Podložnik pa, tlačeni kmet, trpel je mirno.“

Komisar je hotel ugovarjati, da ni bila taka sila, ali Devin je porabil priliko ter ga vprašal, ali so že določeni volitveni dnevi.

„O dakako,“ potrdi komisar in potegne iz žepa svojo listnico. „Tu jih imam zapisane. V teh občinah jih moram jaz voditi. To vam bodo sitnobe. Jaz sem v takih zadregah —“

„Dajte, da si prepišem dneve.“

„Zakaj ne, saj to ni uradna tajnost.“ Devin začne prepisavati, pa zdaj šine komisarju v glavo, da bi to vender utegnilo biti proti uradni tajnosti, in ves oplašen gleda na vse strani, ali se nikdo ne bliža.

„Prosim, hitro, in zanašam se, da me ne bodete nikomur izdali.“

„Brez skrbi. Veseli me, da vam je izročenih toliko občin.“

„Preveč, preveč,“ toži komisar. „Rajši bi še jedenkrat šel preko Pohorja, nego vodil le jedno volitev. No, ko bodo končane, pozabimo te neumnosti in napravimo spet izlet. Ali že veste, da se vila že pripravlja za prihod gospoda dvornega svetnika in njegove soproge?“

„Ni mi znano.“

„V štirinajstih dneh baje prideta.“

„Torej po volitvah.“

„Dà, po volitvah, in tedaj se bodemo spet dobro imeli. Zdaj pa z Bogom in ne delajte nam preveč zmešnjav.“

„Vam gotovo ne, ker vemo, da se nepristranski vedete.“

Komisarju je dobro dela ta pohvala in dobrohotno je pristavil:

„Jaz le zakon poznam. Sicer pa je prav za prav vse jedno, naj bode poslanec Peter ali Pavel, in ne umejem, zakaj se stranke tako potegujejo za tega ali onega poslanca.“

„Tu gre za načela, za najvišje narodne svetinje,“ zavzame se Devin, „za narodne pravice —“

Komisar je komizgal in šel svojim potom.

Narodni volilni odbor je tisti večer razpredelil svoje agitatorje za vse občine. Dolnik se je bil ves izpremenil v tem času. Poprej miren, vsaj na videz miren in za narodna vprašanja hladen, plamtel je zdaj za zmago narodnega kandidata, in kadar so njegovi tovariši včasi že obupavali radi neugodnih poročil, katera so jim dohajala od vseh strani, ohrabril jih je Dolnik s svojim pogumom in s čudovito znajdljivostjo našel je novih sredstev in potov, kako razdreti nasprotnikom njihove nakane. Ko so se pričele volitve v občinah, zbirali so se vsak večer pri Devinu, da so zabeleževali izvoljene može in dopolnjevali organizacijo za volitve.

Volilni komisarji pa so tudi vsak dan morali poročati glavarju ob uspehu. Komisar Kropec naznanil je po posebnem poslu prvi dan, da so izvoljeni možje,

kakor se njemu zdi, za narodnega kandidata. Glavar se je silno razljutil in mu poslal pismo, v katerem ga je hudo ošteval in mu pretil z grajo z višjega mesta, ako se ne bode bolj potrudil za vladno stranko. Prečitavši to malo laskovo pismo, prestrašil se je Kropec s početka, potem pa ga je prijela pravična jeza.

„Mari naj silim ljudi?“ mrmral je. Namah se mu razvedri obraz in še tisti večer, ko je volitev bila končana v več občinah, javi glavarju, da so po njegovem mnenju vsi izvoljeni za vladnega kandidata. In tako je poročal dan za dnevom in storil je to z mirno vestjo, kajti vprašal ni nobenega, kako bode volil.

Kdo je bil veselejši od glavarja? Kakor triumfator hodil je po mestu in ako je slučajno srečal Devina ali Dolnika, odzdravljal jima je z grandeco španjskega dona. Vsako novo ugodno vest naznanjal je županu in brzojavno gospodu Menhartu. Samo to mu je za jeden dan skalilo veselje, da sta v neki občini Devin in Dolnik bila izvoljena za volilna moža. Na srečo ni Kropec, temveč drugi komisar vodil volitev v tej občini, in tako je vsaj za ta dan minila Kropca glavarjeva jeza. Pa navzlic tej mali nezgodi je bil preverjen glavar, da sijajno zmaga njegov priporočanec, gospod Menhart. Isto tako so se vsak dan bahali nasprotni časniki, da je naposled narodni odbor že sam jel dvojiti o istinitosti svojih poročil, po katerih je bila večina zagotovljena narodnemu kandidatu.

Čim bolj se je bližal dan volitve, tem huje so nadlegovali volilne može, in mestni tajnik obletaval jih je, kakor osa strd, kadar se je kateri prikazal v

mestu. Vino je teklo, kolikor ga je kdo hotel v sebe vlivati; bolj priprostim ljudem so dajali žganje. Govorilo se je le o volitvi, pa ne mirno, ampak strastno, s preklinjanjem in priduševanjem, kakor da bi od nje uspeha bila odvisna za vekomaj usoda ljudstva. Le komisar Kropec je ostal miren in se na tihem smejal češ, da je pač vse jedno, naj bode poslanec Peter ali Pavel.

IX.

Narodni kandidat se je hotel osobno predstaviti volilcem ter je sklical volilni shod v Devinovem okraju, na kmetih, pol ure hoda od mesta. Dolnik se je protivil takemu, po njegovem mnenju nepotrebnemu shodu, ker so volitve volilnih mož po večini že bile končane, in kdor je bil izbran, bil je že odločen na to ali drugo stran. V občni razburjenosti pa bi se lehko pripetili izgredi. Devin je bil nasprotnih misli, da živa beseda najbolj sega do srca in da se bode po takem zborovanju bolj utrdila narodna zavest, nego po samem čitanju časnikov. On sam da bode razlagal možem važnost volitev in narodni program. Shod je bil napovedan na nedeljo popoludne. Ko se je zvedelo po mestu, kaj namerja narodna stranka, stikali so nasprotniki glave skupaj in se posvetovali, kako bi se dalo motiti zborovanje. Sklenili so poslati k shodu celo krdelo proletarijata, delavce iz neke bližnje tvornice, hlapce, težake, napojene z vinom in žganjem. Mestni pisač je obečal, da bo vse uredil tako, da ne bodo provzročitelji imeli nobene škode, ako bi prišlo do tožbe. Dolnik je zvedel o teh naklepih in šel si je ogledat hišo, kjer

se je imelo zborovati, ali ima dovolj trdna vrata in okna, da bode mogla uzdržati prvi napad, ako bi nenadoma prihrumela pijana drhal.

Tudi Devin, ki je glavarju naznanil shod, pravil mu je o namerjanih izgredih. Toda glavar je kazal veliko nejevoljo, da bi se moglo pripetiti kaj takega v njegovem okraju.

„Res,“ dejal je, „nezaslišane agitacije vaše stranke razburile so silno ljudstvo in le s svojim ugledom morem brzdati duhove. Pa bodite brez skrbi, oko postave čuje.“

Tako in jednako licemerski je govoričil glavar, dobro vedoč, kaj se kuje. Zato tudi ni odredil k shodu nobenega komisarja, češ da se ob volitvah sme zborovati brež njega, žandarji pa so baš na tisti dan bili razposlani na vse strani, da je samo jeden ostal v vojašnici.

Ob določeni uri odpravila sta se Dolnik in Devin z narodnim kandidatom na shod in ž njimi še nekaj volilnih mož. Ko so šli skozi mesto, zapazil je Dolnik, da so tu in tam stali nasprotniki in se porogljivo smejali.

„Jaz sem se preskrbel za vsak slučaj,“ del je Dolnik in kazal na notranji žep v suknji, iz katerega je molel revolver. „Te sodrge pa se še ne bojim.“

„Tako hudo menda ne bode,“ ugovarjal je Devin.

„Hudo, prav hudo.“

V vasi je bilo vse po koncu in skupine moških in ženskih so stale pred hišo, kjer se je imelo vršiti zborovanje. Iz krčme onstran ceste se je slišalo

kričanje na pol pijanih ljudi. Ko so prišli iz mesta kandidat, Devin in Dolnik, zasmehovali so jih skozi krčemska okna, narodni možje pa so jih pozdravljali z živioklici. Hiša se je hitro napolnila in po kratkem nagovoru Devinovem začel je govoriti kandidat.

Dolnik je ves čas stal pri oknu in pazil, kaj da se godi zunaj hiše. Videl je na koncu vasi stati kopo meščanov ter spoznal med njimi okroglega Kipfelbarona. Zdaj je naglo stopal skozi vas mestni pisač in je krenil v krčmo. Skoro potem se je iz krčme vsula vsa sodrga tam zbranih fabriških delavcev, hlapcev, težakov in nekaterih kmetov, najslabših gospodarjev. V rokah so vihteli hlode, palice in polena, drugi pa so pobirali kamenje na cesti. Zagnali so divji krik, ko so se pomikali preko ceste. V hiši zbrani so se plaho ozirali, kaj to pomenja. V tem hipu prileti nekaj žen, katerih možje so bili v hiši, upijoč: „Bežite! Bežite! Potolkli vas bodo!“

Strah se polasti mnogih in vse tišči skozi vrata ven na prosto. Ker je na sprednji strani že stala grozno preteča drhal, bežali so skozi kuhinjo in zadnja vrata na dvorišče. Napadovalci so metali kamenje na hišo in skozi okna in najdrznejši so že mislili prodreti v vežo, ko Dolnik še o pravem času zaloputne vrata in hitro počez potegne močni leseni zapah. Devin zatvori takisto vrata na dvorišče. V hiši so bili le še Devin, Dolnik, narodni kandidat, ki se je čudil surovosti in izprijenosti ljudstva v teh krajih, in pet do šest mladih mož, ki niso hoteli bežati.

Zdaj se je pričelo pravo obleganje hiše. Dolnik je, kakor poveljnik, razpredelil svojo majhno četo v obrambo sprednjih in zadnjih vrat, kajti ni se bilo bati, da bi napadovalci prodrli skozi okna, ker so bila trdo premrežena. Vsak je pograbil, kar je bilo najti orodja v hiši. Dolnik je stal z napetim revolverjem pri sprednjih vratih, Devin z ostro sekiro v rokah pri zadnjih, drugi poleg njiju. Pred hišo in okoli nje pa so krulili napadovalci, kakor divje zveri, ki hlepé po krvi. Bili so s poleni na vrata in ker s tem ničesar niso opravili, privlekli so bruno ter treščili proti njim, da se je tresel podboj. Čim dalje tem huje so divjali, dokler se niso dveri pod silo žačele šibiti in pokati. Dolnik je zdaj vzdignil revolver in ga sprožil nad glavami napadovalcev, da bi jih preplašil. Nekaj se jih je res odmaknilo, drugi pa so jih tiščali še trdneje in kričali: „Potolcite jih! pobijte jih!“

S čudovito hladnokrvnostjo ukazoval je Dolnik, kako naj še utrdé dveri. Ko pa bi se prelamale, potem naj se vsi odmaknejo po stopnicah na podstrešje ter se branijo s tega vzvišenega mesta. Svojega orodja naj se vsak poslužuje le v skrajnem slučaju. Ko je Dolnik izprevidel, da se dveri ne dado več ubraniti, ukazal je, naj vsi hité navzgor po stopnicah. On je ostal poslednji. Vrata so se podrla in napadovalci so se vsuli v vežo. Prvi, neki tvorniški delavec, nameril je s sekiro na Dolnika, Dolnik ustreli, delavec zakriči in sekira mu pade iz prestreljene roke. V tem hipu se začujejo pred hišo glasni kriki: „Mir! stojte!“ in skozi gnečo prodre komisar Kropec z dvema žandar-

jema. Najhujši rogovileži so še hoteli razbijati, toda pred nasajenimi bajoneti so se odmikali iz hiše na cesto.

Komisar Kropec je prišel o pravem času, da je zabranil veliko nesrečo. Glavar se je tisti dan nalašč odpeljal, da bi odvalil od sebe odgovornost. Naročil pa tudi ni nobenemu uradniku, da bi ga nadomeščal. Kropec je slišal o shodu in da ga namerjajo razgnati. Iz radovednosti je tudi on šel gledat proti vasi, a ko je videl, kaj se kuje, vzbudila se mu je vest kot političnemu uradniku, in ker mu je bilo znano, da glavarja ni doma, spoznal je za svojo dolžnost, da on skrbi za javni red, s čimer se bode tudi, vsaj tako je upal, prikupil glavarju. Hitel je torej v mesto po žandarje, katere je dobil, ker sta se na srečo dva žandarja vrnila od drugega kraja. In tako je v trenotku največje sile dospel na bojišče.

„Ko bi vas ne bilo," menil je Dolnik mirno, „morali bi se sami braniti na življenje in smrt. Pet ali šest bi jih jaz prav gotovo položil na tla. Drugi bi potem že ubežali. Častno ni, klati se s tako drhaljo, in rajši bi pobijal glave tistim, ki so nahujskali in zaveli te neumnike. Morda jih še zasledimo. To bode vsaj zanimljiva pravda."

Devin je bil presenečen in potrt, ko je spoznal, da se prosto ljudstvo daje tako grdo zavajati, da divja proti svoji krvi. Tudi Urh Dolinšek ni si mencal rok, majal je z glavo in se naposled tolažil:

„Sevé, sevé! Ni jim zameriti. Nevedni so in pa to nesrečno žganje!"

Dolnik je tožil zločince in sodnik je preiskaval. Hudodelstvo se ni dalo utajiti, pa četudi je vsak vedel za prave pričetnike, bili so le obsojeni tisti, ki so napadli hišo: puška namesto strelca.

X.

Napočil je teško pričakovani dan volitve. Naša trojica, Devin, Dolnik in kapelan Lovro Hrastovič so se že v predvečer pripeljali v mesto, kjer se je imela vršiti volitev deželnega poslanca. Pa tudi glavar z županom, mestni tajnik in še drugi meščani, ki so bili najeti ali radovoljni agitatorji, prišli so že na večer. Vsaka stranka si je najela dvorano, kamor so dohajali volilci iz oddaljenih okrajev in se oduševljevali z govori in pesmimi. Vsakega došleca so pozdravljali z živioklici. Osrednji volilni odbor, pomnožen po vnanjih članih, prerešetal je še enkrat imenik volilcev in četudi se je uspeh kazal ugoden, vender je bil v skrbeh, da ne bi nekateri odpali, drugi pa ustrahovani izostali. Ločili so se pozno v noč.

Že zgodaj v jutro bili so po koncu agitatorji obeh stranek in se razpostavili po cestah pri vhodih v mesto, da so volilce pričakovali in jih spravljali na določeno zbirališče. Tu se je večkrat pripetilo, da sta nasprotna agitatorja popala kmetskega volilca in ga sukala in sukala vsak na svojo stran, dokler ni osupli mož povedal svojega mišljenja. Ako pa še ni bil odločen, pipala sta se zanj, kakor psa za kost, ter ga vlekla za roke in mu šepetala v uho, da se mu je začelo mešati v možganih. Agitator pa, ki je pritiral

na zbirališče kakega sumljivega volilca ali ga celo izvabil iz taborja nasprotnikov, stopal je zraven svoje žrtve, kakor zmagonosni vojskovodja in na licu se mu je čitala ponosna zavest, da upravo on dela poslance. Pa pohvalni živioklici ga niso zadržavali, kakor blisk je spet izginil in prežal na drugo žrtev.

Dvorana se je čimdalje bolj napolnjevala. Devin in Dolnik uverila sta se v svoje zadoščenje, da se nista motila v računu za svoj okraj. Mlinar Dolinšek, ki je pripeljal može svoje okolice, mencal si je neprestano roke in mrmral: „Sevé, sevé; Slovenci smo!“ Obrnivši se do svojih sosedov, kazal je na množico in rekel odvažno: „Ali vam nisem pravil, da nas je ko listja in trave. Sevé, sevé!“

Ob istem času so se zbirali tudi nasprotniki. Gospod Menhart je že prišel prejšnji večer, da bi se seznanil z volilci, ki so prihajali iz oddaljenih krajev. Družba je bila velika, ker se je mnogo meščanov vdeležilo shoda, pa volilcev le malo. Toda glavar je bil tako gotov zmage, da ga to ni motilo. Menhart je izpregovoril nekoliko fraz, in ploskanju ni bilo ne konca ne kraja. Napivalo se je prihodnjemu poslancu in proti polunoči je celo pokal šampanjec. V jutro pa, ko se je do devete ure zbralo razmerno malo volilcev, začelo je vender glavarja skrbeti in agitatorji so morali letati na vse strani. Proti deseti uri, ko jim je bilo odriniti na volišče, bilo jih je sicer precejšnja tropa videti, pa gledalci, ki so iz radovednosti prihajali gledat na volišče, trdili so precej, da jih je manj, nego

narodnih, kateri so ob istem času z zastavami in godbo prihajali od nasprotne strani.

Na dvorišču pred voliščem stali so glavar, gospod Menhart in kar je bilo imenitnejših njegovih pristašev. Mimo njih premikali so se narodni volilci. Med prvimi je bil Devin z Dolnikom. Ko je Devin od daleč zagledal Menharta, najrajši bi se odmaknil v poslednje vrste. Ali to se ni dalo storiti in moral je prav blizu mimo njega. Še je videl, kako je glavar nanj opozarjal Menharta; potem je brž stopil v dvorano, kjer se je skoro potem pričela volitev. Glavar še ni obupal, dasi se je že pri volitvi volilne komisije pokazalo, da imajo narodnjaki večino. Komisija je izbrala Devina predsednikom. Ko je prvi oddal svoj glas za narodnega kandidata, slišal je, kako je šepetal glavar Menhartu: „Čujte, čujte!“ S početka so bili na vrsti zaporedoma Menhartovi pristaši in glavar je zadovoljno migal in prijazno pogledal vsakega volilca, ki je glasoval za Menharta. Poprej oplašen in potlačen, vzdignil je Menhart glavo po koncu in v svesti si zmage, hvaležno stisnil roko glavarju. Pa sčasoma se je izpremenil položaj. Že so narodni volilci dohiteli nasprotnike, sčasoma jih prehiteli in ko je poslednji volilec bil poklican, pokazalo se je za dvajset glasov večine za narodnega kandidata.

Ko je Devin kot predsednik razglasil uspeh volitve, zagrmeli so po dvorani burni živioklici, nasprotniki pa so se osupli jeli razhajati. Glavarju so se od jeze napele žile na sencih, Menhart pa je bled ko stena, kakor okamenel, stal poleg njega, in njegove

izbuljene oči so nezavedno zrle v praznoto. Zdaj so se mu začela kolena tresti in šibiti in krčevito se je prijel glavarja: „Pojdimo, pojdimo!“ Devin mu je mislil priskočiti, pa Menhart ga divje pogleda, kakor da bi ga hotel z očmi prebosti, zaškriplje z zobmi in s psovko: „Prokleti —“ obrne se in odide.

Po volitvi so se narodni volilci pri skupnem obedu veselili teško pridobljene zmage. V oduševljenih govorih slavili so se med seboj in pričakovali boljše prihodnjosti tlačenemu narodu. Dolnik še ni bil nikdar tako dobre volje in često je poudarjal, da so se možje res čudom vrlo držali. Ne bil bi pričakoval take stanovitnosti. „Glavo po koncu in ne upogniti se,“ to bi vselej naj bilo naše geslo, pa bi se že zdavnaj izkopali iz robstva. Znani rodoljub, ki je sedel kraj njega, gladil si je s tenkimi prsti redke brkice pod nosom, krepko v svet molečim, in dokazoval je, da se z agitacijo in organizacijo da vse doseči. „Le agitacije je treba in organizovati se moramo,“ bil je konec njegovih govorov.

V šumeči, od radosti kipeči družbi, bil je jedini Devin tih in zamišljen. Videl je še vedno pred seboj Menhartov divji, od najhujšega sovraštva goreči pogled; slišal je, kako ga je preklinjal, in srce mu je krvavelo v tužni misli, da je za vselej pretrgana vez med njim in Pavlino. Čutil je, da se ta razpor ne bode več dal poravnati. Usmilil se je sam sebi, ki se bode moral odreči najslajšim nadam svojega življenja, še bolj pa se mu je usmilila Pavlina, katera bode kot nedolžna žrtva morala prenašati vse gorje prevarjenega zaupanja.

Zaman si je predočeval imenitno narodno zmago, do katere je bil on največ pripomogel. Veseli obrazi zraven njega spominjali so ga le, da morda v tem trenotku, ne daleč odtod, po najmilejšem licu iz najsvetlejših oči teko solzice.

XI.

Gospod Menhart je odšel razjarjen z volišča; vpreči je dal svoje konje in se odpeljal na Zeleni Grad. Tam je pripravljala gospa kosilo za večjo družbo, kajti Menhart je mislil svojo zmago praznovati s svojimi prijatelji. Kako se začudi gospa, ko pred določeno uro vidi pridrdrati kočijo in v njej sedeti samo svojega moža. Mislila je, da se je najbrž peljal pred drugimi, da naznani, koliko jih pride. Pavlina hiti k vozu in se prestraši, ko zagleda očetov od jeze in notranje strasti ves izpremenjeni obraz. Takšnega je le videla, kadar je izgubljal v igri in ni vedel, na koga bi stresel svoj srd.

„Dragi oče,“ vsklikne in ga hoče objeti. Toda on jo, kar ni bila njegova navada, nemilo potisne od sebe. Pri vhodu mu pride gospa naproti in ga vpraša, za koliko gospodov naj priredi kosilo.

„Za nikogar,“ zarenči Menhart in gre v sobo, gospa in Pavlina za njim. Tu vrže klobuk na mizo in začne, peneč se od jeze, razsajati.

„Kaj se je zgodilo?“ vpraša plaho gospa.

„Kaj? kaj? Propadel sem, osmešen, uničen! In kdo mi je to napravil? Tisti vaš doktor. Zdrobil bi ga na drobne kosce. Takšen je tvoj rod,“ zagrozi

ženi, „naj se mi še kdo prikaže pri hiši, s psi ga spodim. O zdaj spoznavam ta zarod; gadja zalega je, s teboj vred, vsi, kar vas je. In ti, Pavlina, sram te bodi, da si s tem človekom kdaj izpregovorila prijazno besedo. Pa jaz se bodem maščeval, srečala se še bodeva.“ Menhart je vdaril s pestjo ob mizo, da sta gospa in Pavlina preplašeni ostavili sobo.

Popoludne Menharta ni trpelo doma. Dal si je vpreči in se odpeljal.

Vsa potrta in obupana sedela je Pavlina v seči na vrtu. Držala je pletenje v rokah, pa prsti so mirovali in solze so jej kapale na delo. Tiho je pristopila mati. Objela je žalujočo hčer in jej z mehko roko gladila goste kostanjeve lase. Ko je zagledala solze v njenih očeh, začela se je tudi mati jokati. Pavlina je naslonila svojo trudno glavo v materino naročje in skušala zakriti svojo srčno bolest, da bi ljubljene matere še huje ne vznemirjala, pa solz ni mogla ustaviti. Obe ste molčali, le mati je vzdihnila:

„Ubogo moje dete!“

Potem jej je začela govoriti mehke, ljube, tolažilne besede, kakeršne izvirajo le iz ust ljubeče matere. „Umiri se, umiri!“ končala je, „vse se še lehko poravna.“

„Nikdar,“ izvilo se je nesrečni deklici iz prs. „Prevaril me je. Prvo jedino prošnjo, ki bi jo tako lehko bil izpolnil, zavrgel je in zavrgel je mene.“

„Nevreden je tebe, nevreden,“ zavzela se je zdaj mati. „Pozabi ga!“

„Pozabila ga bodem,“ ihtela je Pavlina in solzni tok se je še huje vdrl po milem licu.

Pozabila! — Kakor da bi se spomini, vtisneni v srce, dali tako lehko in hitro izbrisati, kakor pisanje s skrili. Usoda riše globoko, neizbrisno s svojim jeklenim črtalom v duh in srce, da je šele s poslednjim vzdihom konec spominom. In usoda je tudi v tvoje mehko, nečuvano srce utisnila spomine, kateri se bodo po tednih in mesecih, ko premagaš prvo burno bolest, dalje in dalje odmikali, kakor odplula ladja na morju; pozabila pa, pozabila jih ne bodeš nikdar. —

Mračilo se je in druga skrb se je polotila gospé Menhartove. Kočija se je vrnila prazna in kočijaž je povedal, da je gospoda vozil do premogovih jam, potem pa v mesto do kavarne, kjer večkrat ostaje, ponj da ni treba hoditi. Gospa se je prestrašila. Vedela je, da se v tej kavarni zbirajo igralci in da je tu Menhart že večkrat izgubil do tisoč in več goldinarjev. Kadar je torej zvedela, da je zašel v ta brlog strastnih igralcev, šla je sama ponj, da bi ga spravila domov. Nocoj, ko je Menhart bil že tako silno razburjen, bilo je tem nevarneje zanj v družbi lokavih, mirno in hladno računajočih igralcev. Čakala je do devete, do desete ure, in ko le ni bilo moža, dala je vpreči kočijo in se odpeljala v mesto. Pavlina jo je spremljala tem raje, da ne bi ostala doma sama s svojimi otožnimi mislimi.

V kavarni je sedel Menhart in igral. Hotel je pokazati, da ga prav nič ne briga neugodni uspeh volitve. On da je hotel le nemški stranki poma-

gati iz zadreg ter se je le žrtvoval. Spoznavši njegovo razdraženost, bili so ga igralci veseli in začeli so s pohlevno navadno igro, pa sčasoma prestopili do hazardne. Mislili so oskubsti Menharta, toda on je imel tako srečo, da so se navzlic njihovim lokavostim kopičili pri njem bankovci.

V tem hipu pridrdrala je kočija pred kavarno. Gospa Menhartova izstopila je in je skozi vežo po stranskih vratih vstopila v igralno sobo. Pavlina pa je čakala v vozu. Menhart je sicer čelo malo nagubančil, ko je zagledal svojo soprogo, pa ker je bil na dobičku, bil je dobre volje, pošalil se s soprogo, da pač ne more biti brež njega še nekaj ur ne, in jej naročil čaj. Gospa mu je zašepetala, da čaka voz, in ga je prosila, da naj odide. Toda on se je izgovarjal, da zdaj, ko dobiva, ne more precej odskočiti. Vsaj še trikrat naj pojde okoli, potem se konča. Gospa se je morala udati in čakati.

Pred hišo je stala kočija. Hlapec je dremal na svojem sedežu, Pavlina pa je slonela v kotu in zrla na nebo, s katerega so migljale neštevilne zvezde. In spominjala se je tistega večera lanske jeseni, ko je poleg Devina stala na vrtu Salbingove vile in so lesketale zvezde ravno tako svetlo, kot nocoj. Kako je bila tedaj še brezskrbna in vesela, danes pa tako žalostna. Zvezda se je utrnila, z dolgim plamtečim repom švignila po nebu in se razpršila, kakor raketa: „Človek umrje, ko se zvezda utrne.“ In goreče poželenje po smrti, po večnem miru se je vzbudilo v mladem srcu.

Po cesti iz mesta slišali so se koraki in glasno govorjenje. Odhajala je družba narodnih volilcev na kolodvor, da se odpeljejo po železnici, med njimi Devin in Dolnik. Cesta je vodila mimo kavarne. Ko sliši Pavlina bližati se glasno družbo, zavila se je v svojo belo ruto in še bolj stisnila v kot. Mimogredoč je spoznal Devin kočijo, in dasi v nočni tmini ni razločeval, kdo da sedi v njej, vedel je, da to ne more nikdo drugi biti, nego Pavlina. Znano mu je bilo, da sta gospa in Pavlina že večkrat ravno pred to kavarno čakali Menharta. Burno mu je tolklo srce v prsih, in ko bi bil sam, nobena sila bi ga ne zadrževala, nagovoril bi jo in tolažil. Pa moral je dalje, kakor vojak na bojnem polju. Ko se je pri vhodu na kolodvor še jedenkrat ozrl, videl je še belo podobo sloneti v kočiji in neskončna žalost mu je trgala dušo, žalost, katera je v istem trenotku s ponovljeno silo raztrgala tudi srce vbogi deklici. Spoznala je tudi ona Devina, s početka se srdila, da more tako brezsrčno ravnati, potem pa so se jej v britki tugi spet vlile solze.

Vlak je odpeljal Devina in njegove po zmagi vesele tovariše. Dolnik je že dalje časa opazoval svojega prijatelja in slutil je, kaj mu teži srce. Dočim so drugi glasno ramušali med seboj, vsede se Dolnik tik Devina in reče z nenavadno mehkim glasom:

„Nesrečnega se čutiš, umejem zakaj. Pa čemu? — Mi vemo, da se ne moremo ustavljati svoji usodi. Naša volja — prazno domišljevanje; naše želje — ne-

zrele in otročje. Ti hrepeniš po deklici, recimo, da se odlikuje po svoji telesni in duševni milini —“

„O, ko bi jo ti poznal, moral bi priznati —“

„Dobro, priznajem, da je cvet vseh devic, lepa kakor Venera, zvesta ko Hero, pohlevna ko Desdemona —“

„Prosim te, nikari se ne šali.“

„Jaz govorim prav resno. Ti plamtiš za svoj narod, a družico za življenje, kje si je iščeš? V tujem taboru, a v narodu, s katerim bijemo Slovani tisočletni boj za življenje in smrt. Tujko želiš uvesti v svoj slovenski dom, da tvojim otrokom z materinim mlekom v žile uliva ljubezen do tistega naroda, zoper katerega se bojuje oče.“

„Mati jej je Slovenka,“ izgovarja se Devin.

„Slovenka? Ponemčena tržanka, ki še lomi nekaj slovenskih besedi. Hvali usodo, da je vse tako dobro uredila. In če že tako silno hrepeniš po svojem ognjišču, izberi si hčer svojega naroda. Mari naše Slovenke ne slove po svojih telesnih in duševnih čednostih še bolj, nego vse tujke? Smešil bi se pred svetom, ko bi toli povdarjal: Svoji k svojim! sam pa se zaletaval k tujcu prosjačit za tujko. O jaz poznam narodnjake, v katerih obitelji ne slišiš slovenske besedice. Hočeš li tudi ti dajati take vzglede?“

Devin je globoko vzdihnil. Kar je zdaj odkrito povedal Dolnik, čutil je že Devin sam mnogokrat, pa kdo se more ustavljati, in naj mu je um še tako bister, tajnim silam, ki ga vlečejo in priklepajo proti

svoji volji in proti razsodbi uma k drugemu človeškemu bitju?

„Ti lehko govoriš,“ tožil je Devin.

„Jaz, da, jaz govorim iz izkušnje, iz britke izkušnje.“

Glas se je tresel Dolniku, odprl je okno in zrl v temno noč. In tako sta sedela oba, vtopljena vsak v svoje misli, v spomine nevesele, neizbrisne.

* * *

Tri dni pozneje volili so trgi in mesta svoje poslance. Ker so nasprotniki propadli na kmetih, delovali so s tem večjo silo v mestih, dasi jim se ni bilo bati poraza. Mestni tajnik je letal od hiše do hiše in vsakemu volilcu zapisal ime kandidata na volilni list. Glavar je ukazal vsem uradnikom, da morajo voliti. Tudi deželnega sodišča predsednik izrekel je svoje uverjenje v prezidijalnem pismu, ki se je naznanilo vsem sodnim uradnikom, da bodo vsi kakor jeden mož stali za vladnega, to je nemškega kandidata.

Narodni volilni odbor je sicer tudi za mesta in trge postavil kandidata, pa le z namenom, da se konštatuje množina ter se tako vadijo volilci za prihodnje volitve.

Ob jednajstih šla sta Devin in Dolnik oddajat svoje glasove. Stala sta pred mestno hišo, kjer je bilo volišče, ko je krenil okoli ogla pristav Vinko Rovan. Zelo se mu je mudilo. Prestrašil se je, ko je zagledal svoja nekdanja pobratima, in najrajši bi se bil spet odmaknil, pa bilo je prepozno.

„Tebi se pa silno mudi,“ vstavi ga Devin.

„Mari bo zanemarjal svojo narodno dolžnost?“ pošali se Dolnik. „Le hitro gori po stopnicah. Treba nam je še tvojega glasu.“

Vinko zardi in bi se rad odtegnil neprijetnemu razgovoru, pa Devin stopi predenj.

„Izdal nas ne bodeš, ne, ne, to ni mogoče.“

„Jaz?“ jeclja Vinko. „To je pač tako —“

„Kakor ukaže predsednik,“ posmehuje se mu Dolnik.

Vinko se zmuzne v hišo, Devin pa bolj žalosten, nego jezen, gleda za njim.

„To stori kruhoborstvo.“

„To stori tujka,“ zavrne ga Dolnik, „tujka, kateri je zapisal svoje uverjenje. Zapomni si to.“

Še sta oba stala pred hišo, ko se je vračal Vinko Rovan. Moral je mimo njiju, dasi bi se rad bil izognil. Dolnik ga pogleda zaničljivo, potem pa se nasmehne, domišljujoč se nekdanjega oduševljenja Rovanovega ter mu zašepeta na uho:

„Zvečer pa spet pevaj: Črna zemlja naj pogrezne tega, kdor odpade.“

Tretji del.

I.

Gostoljubna vila Salbingova se je spet odprla. Gospod dvorni svetnik Salbing se je letos dalje, nego mu je bilo ljubo, mudil na Dunaju ravno zaradi povsod vršečih se volitev, žene pa ni hotel same poslati na kmete, tem menj, ker ona sama tega ni želela. Proti svoji navadi ni si želela z Dunaja, bodi si da je ni mikalo iti v kake svetovne toplice, bodi si da jej je ugajala družba, ki se je večkrat zbirala v njeni hiši in v kateri ni nikoli pogrešala dragonskega poročnika Alfonza Marberga. Hudobni jeziki so trdili, da gospa Dora Salbingova nenavadno odlikuje mladega poročnika; govorili so celo, da je nje ljubimec, in se čudili Salbingovi potrpežljivosti. Gospod svetnik je posebno poslednji čas bil tako zakopan v delo, da ničesar ni zapazil, in se je v obče zanašal na svojo ženo, da ne bode prekoračila mej dostojnosti. Gospa Dora je bila povsem zadovoljna, da se odpeljeta brž po volitvah na vilo, in se ni nič protivila. Poročnik Marberg zatrdil jej je spet pri slovesu, da bode letos gotovo

premeščen k eskadroni, ki je namenjena v mesto tik Salbingove vile.

„Torej na skorajšnje svidenje,“ rekla je gospa Dora z milim glasom in blisk njenih črnih oči je raznetil v srcu mladeniča še huje vse strasti hrepeneče ljubezni. Pritisnil je njeno roko k ustom in kar v svoji razburjenosti ni mogel izraziti v besedah, govorile so njegove oči in tresoča se roka.

Ko se je raznesel glas po mestu o prihodu gospoda dvornega svetnika in žene mu, veselili so se gospodje, da bodo spet povabljeni; ženski spol pa je teško čakal videti gospo Doro, ki jim je bila uzor najnovejše dunajske mode. Glavar je prvi hitel pozdravljat dvornega svetnika. Začel mu je praviti o volitvah in koliko da je imel opraviti, toda svetnik mu je pretrgal besedo in ga prosil, naj ne govori o volitvah, kajti noče si še tu na kmetih, kamor je prišel počivat, miru motiti z neprijetnimi spomini na ravno poteklo burno dobo politične razdraženosti.

Skoro po svojem prihodu povabil je Salbing doktorja Devina k sebi, da se ž njim pogovori o zdravstvenem stanju svoje soproge. Devin je izrazil svoje veselje, da se je gospa zelo popravila in je zdaj prav zdrava videti. Gospej je sicer ugajala pohvala, da jej spet rože cveto po licu, ali vzdihovala je, da to še ni znak trdnega zdravja in da je pač nervoznost menda ne mine, dokler bo živa. Devin je omenil, da se ni čuditi nervoznosti v mestih in zlasti v omikanih krogih, ki morajo preveč napenjati svoj duh že od nežne

mladosti, telesnih moči pa ne razvijajo jednakomerno. „Ženski spol je od narave rahločutnejši ––“

„Kar pa,“ prestriže mu besedo gospa Dora, „vaš moški spol le prerad prezira in nas še bolj draži.“

„Ako ne izpolnimo vseh vaših domišljenih potreb in fantastičnih želja!“ nasmehne se Salbing.

„Škodo imate potem le vi, ker smo bolne ––“

„Ali se vsaj delamo bolne,“ meni Salbing sarkastično. Dora ga pikro pogleda in Salbing umolkne. Izgovarja se, da mu je v mestu obiskati glavarja, priporoči svojo soprogo doktorjevi skrbi in odide.

„Kaj pa vaš prijatelj Dolnik?“ vpraša Dora. „Ali si še ni izbral neveste?“

„Ne da bi vedel.“

„In vi?“

Devin zardi, kakor deklica. Zapazivša njegovo zmedenost, hotela ga je Dora še dražiti, pa zglasila se je nova vizita, doktor Dolnik. In zdaj je Devin imel priliko opazovati oba. Dora ni kazala posebne osuplosti, dasi je prišel Dolnik nepričakovan.

Le lehka rdečica jej je oblila lice, ko mu je ponudila roko v pozdrav. Dolnikov pogled pa je bil teman, in poznalo se mu je, da se bojuje sam s seboj.

„Letos,“ začela je Dora, ko so se vsi trije vsedli, „letos mi ne uidete, gospod doktor, predno poskušamo vašo magnetično moč. Ne bodem mirovala, ne, dokler ne bomo imeli skupne seje. Toda moj soprog mora poprej odpotovati, on je nevernik in protivnik vsem spiritističnim poskušnjam. Jaz pa sem se to zimo še bolj uverila o bitnosti spiritov.“

Devin se je nasmehljal in neverjetno majal z glavo.

„O, uverili se bodete še tudi vi. Veste, da sem jaz čimdalje bolj senzitivna in da me vsak magnetizer prav lehko in hitro utopi v somnambulno spanje.“

„In tedaj,“ pošalil se je Devin, „vidite v preteklost in bodočnost in nič vam ni tajno. Vse spoznate z notranjim vidom, svoje in drugih bolezni, potrebna zdravila, čitate zapečačena pisma, govorite v neznanih vam jezikih, celo pesnikujete. Ko pa se vzbudite, o vsem tem ne veste ničesar.“

Dora se ne da motiti.

„Vi se mislite šaliti, pa ste le povedali, kar se resnično dogaja.“

„Kaj pa je vaše mnenje?“ — S temi besedami obrne se Dora k Dolniku: „Včasi ste verovali!“

„Le preveč,“ odgovori Dolnik z ostrim pogledom, da je Dora pobesila očí. Pa hitro se je ohrabrila in izzivajoče odgovorila: „In zakaj preveč?“

„Ker sem veroval po otročje.“

„Ali ker ste morda po otročje le hoteli igrače, dokler ne najdete druge.“

„Igralo se je res izborno, tako izborno —“

Dori je bilo neprijetno postalo to besedovanje. Vstala je naglo in pozvonila ter naročila mizo pogrniti na verandi, kamor je povabila gospoda. Tu so se spominjali lanskega izleta, prijetnih jesenskih večerov in vinogradnih veselic. Dora in Dolnik sta risala z ve-

likim humorjem, pa z nemanjšo hudomušnostjo malomestno družbo od oblastnega glavarja in njegove gospe počenši do debelega Kipfelbarona in majhnega komisarja.

Med tem se je gospod dvorni svetnik vrnil iz mesta, in vesel družbe, zadržaval je Devina in Dolnika do noči.

Topla, poletna noč je ležala na zemlji, mirna in tiha, le slavčevo sladko petje se je razlegalo po gozdu, ko sta prijatelja šla iz vile v mesto.

„Zdi se mi,“ oglasi se Devin, „da zdaj prav srečno skupaj živita. In zakaj bi ne? Vsega imata dovolj, česar si človek navadno želi. Ni se jima boriti za vsakdanji kruh. On omikan, dobrodušen, fin v vedenju; ona duhovita, vesele narave in zdaj še dovolj zdrava. Vsi pogoji zakonske sreče.“

„Torej moderni Filemon in Baucis,“ ironizuje Dolnik.

„Za zakonsko srečo, če se sploh da doseči v življenju, nedostaje jima glavne stvari.“

„In ta bi bila.“

„Medsobna ljubezen.“

„Vidi se mi, da se rada imata, ali vsaj drug drugega spoštujeta, kar nekako nadomešča tisto mladeniško ljubezen, za katero je vsaj on že presegel leta.“

„Rada imata?“ krohota se Dolnik, „tako rada, da bi se ga ona precej znebila, ko bi se ga mogla, umej, kot glavni dedič. On pa bi si utegnil poiskati še jedenkrat mlado, neizkušeno deklico.“

„Prehudo ju sodiš.“

„Ne huje, nego sta v resnici. Ona da je duhovita? O, da! Trohico svojih vednosti zna dobro rabiti; kaj temeljitega iskati pri ženstvu bilo bi smešno. Svojega glavnega talenta, ugajati moškim, ne zakoplje in le v ta namen se dela zdaj veselo, zdaj melanholično, kakor bolj kaže. Gladka je, ko mačka, pa ima tudi kremplje, ko mačka. Sirêna in Sfinks ob jednem.“

„Kdor bi te slišal tako črno slikati gospo Doro, bilo bi mu res misliti, da jo črtiš.“

„Črtim jo, črtim,“ raztogoti se Dolnik, „ali vsaj moral bi jo črtiti.“

Pospešil je korake. Devin pa, ki ga je videl tako razjarjenega, ni hotel dalje govoriti, dokler ni Dolnik sam postal.

„Čudne se ti zde moje besede. Pride še čas, da ti vse povem. Le ne nocoj. Prekrasna je noč, da bi si jo kvarila z grenkimi spomini.“

„Torej tudi ti nisi za tisti fantastični poskus s somnambulizmom, katerega želi gospa Dora?“

„Jaz? Zakaj ne? Bode vsaj izpremememba v jednoličnem životarjenju. Tebe naravoslovca pa mora to še posebno zanimati.“

„Z mistiko se nisem pečal nikoli in magnetizerji od Mesmerja počenši do najnovejšega Hansena so le skrbeli, da si napolnijo svoje mošnje iz žepov lehkovernega ljudstva, ne pa da bi koristili vednostim.“

„Justinu Kernerju, čegar objavljenja o somnambulni devici iz Prevorsta so napravile toliko hrupa, ne more se očitati sleparstvo ali samopašnost.“

„Gotovo ne, pa prevelika lehkovernost, kakor se vsaj meni vidi.“

„Ti govoriš brez vsake svoje izkušnje.“

„Res, toda oprt na prirodne zakone, ki veljajo vsemu materijalnemu svetu in preko katerih ne more strmoglaviti človek.“

„Vi ste s svojimi prirodnimi zakoni, kar mi pravniki s pisanimi. Paragrafi veljajo, naj bodo še tako neumni. In če se vam prikažejo in še tako resnično dokažejo novi pojavi, tajite jih, ako se ne ujemajo z vašimi zakoni, tajite jih svoji teoriji na ljubo. Na primer, zakaj bi človek stvari, katerih ne vidi s telesnim očesom, ne mogel zreti s svojim recimo duševnim očesom? Zakaj ne v prihodnjost, ko je vender prostor in čas jedno in isto? In breztelesna bitja, kdo jih more tajiti zaradi tega, ker je naše oko pretopo, da bi jih moglo razločevati? Jaz poznam kmetskega fanta, ki gotovo ni odgojen za nervoznost, krepke je in zdrave narave, pa vidi duhove. Ti se smehljaš. Pošljem ti ga o priliki, da ga preiščeš. Ljudi, ki so umrli, vidi še nekaj časa po smrti pri hišah ali na polju, kako opravljajo dela, s katerimi so se pečali živi. Take prikazni ga grozno pretresujo. Ko sva s tem fantom nekega večera stala pred hišo, katere gospodar je bil umrl pred tednom, kar obledi in s široko odprtimi očmi zeva na klop pred hišo. „Ali ga ne vidite?“ reče od strahu

tresočim se glasom. Tam sedi in si baše pipo. Tisti gospodar je imel navado vselej o mraku posedati na klopi pred hišo in kaditi.“

„Na kmetih,“ ugovarja Devin, „vzgajajo otroke, kar je jako bedasto, v strahovih. Torej ni čuda, da se tudi odrasli ljudje ne morejo otresti teh v mlada srca vcepljenih predsodkov. Mene ne bode nikdo uveril, da so bistvene take prikazni, dokler jih sam ne potipljem. Magnetizem, to pa priznajem, upliva na rahločutne osobe.“

Prišla sta do glavnega trga in se ločila.

II.

Na Zelenem Gradu so nastopili mračni dnevi. Menhart ni mogel pozabiti poraza pri volitvi, tem menj, ker je bil na poslanstvo zidal zlate gradove, ki so se razpršili, kakor jutranja megla pred solncem. Poprej dobre volje, bil je zdaj čmeren in le prepogosto je čutila njegovo jezo tudi njegova soproga, ter celo s Pavlino ni bil več tako prijazen. Kadar se je spomnil Devina, besnel je od srda, kajti jedino njemu je pripisaval svoj propad. Ko je nekoč našel njegovo fotografijo v albumu, raztrgal jo je na drobne kose.

Od tistega dneva, ko je Pavlina obečala, da ga bode pozabila, niste mati in hči več govorili o Devinu. Pavlini se je pač poznalo, da jo muči neka notranja bolest, pa premagovala se je materi na ljubo, da bi je ne žalila, in ker je sama izprevidela, da je vez z Devinom za vselej pretrgana.

Prijatelji in znanci oglašali so se redkeje na Zelenem Gradu, kar je bilo zlasti gospej po godu, Menhart pa je to zanemarjenje britko čutil. Jedini, ki je odslej češče zahajal, bil je mladi Artur Solinger. Vselej je prinesel Pavlini kak šopek cvetic, in ona je morala, četudi nerada, bivati v njegovi družbi in poslušati njegove često se ponavljajoče govorice o konjih, pseh, lovu in jednakih stvareh, za katere se zanimajo brezskrbni, lehkoživi sinovi imovitih roditeljev. Spoznala je, da se jej hoče bližati, in to jo je navdajalo s strahom. In ni se motila.

Nekega popoludneva sedela sta sama na vrtu, na istem mestu, kjer je pred nedolgim časom Pavlina sanjarila z Devinom o srečnih, bodočih dnevih. Zdaj se je Arturju zdel pravi trenotek, da odkrije Pavlini svoje tajne čute. Prime jo za roko, pa ona mu jo preplašena odtegne, in ko Artur pade pred njo na kolena in jej začne v ognjevitih besedah govoriti o svoji ljubezni, skloni se Pavlina po koncu in zbeži v hišo. Artur je bil sicer osupel, pa pripisaval je ta beg njeni še otroški neizkušenosti in preveliki sramežljivosti, ter je še bolj za njo vsplamtel. Še tisti večer je vprašal gospoda Menharta, ali bi smel priti s svojim očetom snubit njegovo hčer. Kdo je bil veselejši od lastnika Zelenega Gradu?

Menhart je sicer rekel, da ne bode silil hčere, pa uverjen je, da tam pač ni treba sile, kjer srce govori, njemu da bode na posebno čast rodbinska zveza z imenitnim Solingerjevim rodom.

Pri večerji je bila Pavlina malobesedna, Menhart pa izredno dobre volje, kakor že ne ves čas od nesrečne volitve. Tudi Arturju se je svetilo lice od veselja. Pri slovesu je stisnil Pavlini roko, česar mu ni mogla braniti, in v svesti si zmage odšel je. Po njegovem odhodu ni se mogel Menhart vzdržati, da ne bi povedal ženi, kakšna sreča da čaka Pavlino. Gospej je bil tudi po volji ta snubač, četudi jo je skrbelo, kaj poreče Pavlina in ali se ne bode protivila.

„Protivila?“ zagrmel je Menhart. „Mari se ti bledé? Pa ne da bi jej po glavi rojila še tista neumnost — Menhart je zaškripal z zobmi — pokliči jo precej, da se zgovorimo.“

Gospa tega ni storila, češ, da je Pavlina že odšla spat, da pa jo bode ona sama vprašala. In šla je v njeno sobo. Pavlina je slutila, kaj da je mater privelo k njej o tej pozni uri. Še predno jo je mati nagovorila, objela jo je Pavlina ter jo prosila s solznimi očmi, naj jo brani zveze, v katero ne more privoliti.

„Dajte me rajši v samostan. Tam bodem vse pozabila in našla miru!“

Mati jo je mirno pustila tarnati, potem pa jo je začela tolažiti in jej prigovarjati s sladkimi besedami, kakor le morejo prihajati iz blagega srca materinega. Prijela jo je na najobčutnejši strani. Oče da to želi in njemu da ne bode grenila skrbipolnih dni, njemu, ki se trudi le, da bi svoji ljubljeni hčeri zagotovil prijetno in brezskrbno življenje. Kolikokrat so si zatrjevali, da se ne bodo ločili drug od drugega! Ko bi se zgodilo, kar se je namerjalo, potem bi se morala do cela

raztrgati ta vsem trem do srca prirasla skupnost. Če pa se zvrši, kar se zdaj razvija, ostanejo vsi skupaj, tako rekoč jedna rodbina, ker ste graščini tako blizu, da se lehko vsak dan tu ali tam združe!

Pavlina je molče poslušala. Kaj je hotela odgovoriti? Ali ni bila vsaka materina beseda ne le dobrohotna, ampak tudi resnična in pametna? Mati pa tudi ni želela ali zahtevala odločne besede. Le umiriti in pripravljati jo je hotela na to, čemur se ne more izogniti. Silila jo je, naj ide spat, in ko se je Pavlina vlegla, sedla je k njej na posteljo, držala jo za roko in govorila o tem in onem, da bi njene misli odvrnila od tužnih spominov. Pavlini se je zdelo, da je spet mala deklica, oh tako srečna, katero ziblje draga mamica v spanje. Kolikokrat so pri njej čule te ljube oči, jasne ko zvezde na nebu, in nebeški mir sipale v otroško srce! In tudi nocoj so zrle tako milo in čarobno, da se je Pavlini odvalila tuga od prs in da je po otroški navadi, smehljaje se materi, zapirala trudne oči in zadremala. Ko je mati videla, da hčerka spava, naredila jej je na čelu znamenje križa in tiho odšla.

Malo dni pozneje pripeljal se je gospod Solinger s svojim sinom Arturjem. Solingerju bilo je ljubo, da se je Artur odločil za Pavlino, kajti upal je, da ga po zakonu spravi v redno življenje in ga priveže na hišo, da ne bode brez vsakega opravila pohajkujoč tratil časa, denarja in zdravja. Vedel je sicer, da Menhart ne gospodari vzgledno, pa Pavlina je bila jedina hči, kateri bode vse pripadlo, tudi jej je od bogate Men-

hartove rodbine bilo upati dedščine. In da se precej zdaj že primerna dota izgovori in vknjiži na Zeleni Grad, za to se bode že skrbelo.

Pavlina je vedela, kaj da jo čaka, in srce se jej je treslo od neskončne žalosti. Zastonj je premišljala, kako se otresti jarma, s katerim jo hočejo prikleniti do neljubljenega bitja. Le ko je gledala očetu v obraz, ki se je svetil od sreče, čutila se je mirnejšo ter se udala v svojo usodo. Roditeljem, dragim in skrbnim, hoče doprinesti največjo žrtev, naj jej tudi poči srce.

Tolaži se, uboga doklica! Ti nisi bila prva in ne bodeš poslednja, kateri trda usoda umori nežni cvet prve ljubezni. Naj teko solze, da ti ohladé dušne bolesti. Slednji dan se ti bode redkeje rosilo oko in po tednih in mesecih bode se ti le še, kakor iz meglene daljave, prikazal v sanjah izgubljeni raj. On pa, ki je vse to zakrivil po svoji trdosrčnosti, kakor je sodila Pavlina, on ni vedel, kaj se godi na Zelenem Gradu. Kadar se je domislil mučnega prizora po volitvi, ko ga je Menhart preklinjal v divjem srdu, izgubil je vso nado, da bi se kdaj mogel poravnati razpor. Če pa je mislil na one blažene ure, ko si je s Pavlino gledal z oči v oči in sta si prisegala večno zvestobo, začel je spet upati in samega sebe varati s sanjarstvom praznim, ko pene. Strasti da se bodo polegle, prva jeza da se bode ohladila in prejšnje razmere da se bodo ponovile. Samo da Pavlina ostane stalna in neomahljiva. O njej dvojiti pa nikdar! Največja tolažba je bila Devinu Pavlinina podoba, katero je često ogledaval in iž nje srkal pogum in upanje.

Poguma mu je res trebalo po zmešnjavah in sitnostih, ki so mu nastajale radi volitve. Nakopal si je sovraštvo glavarjevo in županovo, uradniki so se ga izogibali, večina meščanov pa ga je gledala od strani, kakor človeka, ki dela razdor med ljudstvom. Glavar je vse poskušal, da ga odpravi iz tega kraja. Sodišče ni smelo klicati Devina za zvedenca. Nasprotniki so mu izpodkopali zaupanje pri bolnikih na vsakojake načine, in nezgode, katere se pripete vsakemu zdravniku, razupivali so kot dokaze njegove nepaznosti ali nevednosti. Jedini Dolnik mu je stal zvest na strani in le uverjenje, da koristi narodu, držalo ga je po koncu. Pa tudi Dolnik se je v poslednji čas, odkar je gospa Dora spet kakor kraljica vladala v Salbingovi vili, zelo izpremenil. Le redkokdaj je zahajal v čitalnico in sploh mu ni bilo za nobeno družbo.

Tembolj se je začudil Devin, ko ga je Dolnik nekega popoludneva obiskal in vprašal, ali je prost ta večer. Gospa Dora da ju vabi sama, da prideta v vilo.

„In gospod Salbing?“

„Odpeljal se je za nekaj dni. Dora želi, da jej izpolniš svoj obet.“

„Kateri?“

„No, saj veš, tisto magnetizovanje —“

„Da se ti le zljubijo take neumnosti,“ godrnja Devin.

„Kaj hočeš?“ skomizga Dolnik, „ženske muhe!“

„Torej zvečer.“

„Dà, zvečer.“

„Pričakal te bodem.“

III.

Na verandi pred vilo sedela je gospa Dora in vživala aromatski večerni zrak, ki je duhtel iz rožnatih, s cvetjem obsipanih grmov. Solnce je že stalo blizu roba Konjiške gore in vsa priroda se je začela oddihati od dnevne toplote. Po potu sta prihajala Devin in Dolnik. Bistro oko Dorino zapazilo ju je že od daleč in poprej na pol dremajoče zažarilo se.

Po navadnih pozdravilnih frazah so še posedeli na verandi do mraka. Dora povabila je zdaj gospoda v salon, ki ga je razsvetljevala velika svetilnica, viseč s stropa. Okna so bila zaprta in zagrnena, hišni pa je naročila Dora, da nikogar ne sme pustiti v salon, predno ne pozvoni. Dora se je vsedla v naslonjač, Devin njej nasproti, Dolnik pa poleg njega. Na mizi je stala majhna trinožna mizica s svinčnikom v jedni nogi. Pod njo je bila razgrnena pola belega papirja.

„Premikati mize,“ dela je Dora, „to je prvi poskus. Mizica bo začela plesati in s svinčnikom pisati na papir nepravilno ali pa tudi v pravilnih črkah in besedah.“

Vsi trije položili so roke na rob mizice tako, da so se dotikali med seboj skrajni prstje. Molče so čakali dalje časa, a mizica se še ni gibala. Konečno se je nagnila na stran, kjer je držala Dora, začela se je po malem sukati in svinčnik je škripal po papirju. Ko so po končanem poskusu pogledali pisanje, kazale so

se samo neredne črte brez pomena. Devin je razkladal, da se miza premika, ker nobeden človek ne more dalje časa mirno držati svojih rok, da se začne tresti, ne da človek to namerja.

„Ne trudite se s svojo učenostjo," zavrnila ga je Dora, „in čakajte do konca. Spiritov izvabiti z vami tako ni moči, ker ste preveč neverni."

Sedeli so spet tiho v krogu z rokami se dotičoč. Nekoliko časa premine, ko se zasliši rahlo trkanje kakor iz stene ali stropa, toda skoro poneha in se ne sliši nič, niti se ne prikaže nič.

„Seja z vami je brezuspešna," reče malo nejevoljna gospa Dora. „Ne preostaje torej drugo, nego poslednji poskus, somnambulno spanje. Ali še niste nikogar magnetizovali?"

„Nikogar," reče hladno Devin.

„Pa slišali ste, da v magnetičnem spanju človek ničesar ne ve o tem, kar stori; da zvrši vse, kar mu veleva magnetizer z besedami ali tudi le z znamenji; da z zavezanimi očmi čita zapečačena pisma in da v največji zamaknenosti celo vidi dogodke, ki se vrše v daljavi ali se bodo vršili v bodočnosti."

„Slišal sem in tudi čital o takih pojavih, a zdeli so se mi neverjetni."

„A danes se bodete uverili, da so resnični."

„In jaz, da bi vas vtapljal v tako spanje? Kako?"

„Tako lehko, da k temu še ni treba vaše volje ali napetosti. Vzemite tale prstan" — Dora potegne bli-

ščeči briljant s prsta — „in držite ga meni pred oči, da bodem morala gledati njegovo svetlobo. Ne bode pretekla minuta in lotilo se me bode tako teško spanje, da bi se mu ne mogla braniti z vso svojo voljo ne. In potem bodem brez zavesti, pa tudi brez občutka. Lehko me pikate z iglo, prebadate mi kožo, in ničesar ne bodem čutila, storila pa vse, kar ukažete. Ako mi podaste krompir in porečete, da je jabelko, jela ga bodem. Stala bodem okamenela, hodila, vse po vašem ukazu. In če mi bodete veleli, da se naj vležem na dva stola, samo podprta na glavo in noge, ostala bodem v tem položaju, dokler drugače ne določite.“

Devin je smehljaje poslušal, Dolnik pa je dejal resno:

„Do pičice resnično, ne dá se tajiti.“

„Kako vas pa vzbudim iz tega čudnega spanja?“

„Prav lehko. V obraz mi pihnete ali me poškropite z vodo, in vzbudila se bodem, ne vedoč nič o vsem, kar sem počenjala v spanju. Le glava mi je zatem teška, vse telo trudno in čutim se še bolj nervozno.“

„Verujem. Zato se le nerad pečam s takim poskusom.“

Dora ni odjenjala. Izročila mu je prstan in Devin je moral stopiti pred njo. Držal jej je prstan nad oči in Dora je zrla v bliščeči demant.

„Zaspala je,“ šepetal je Dolnik.

Dora je slonela v naslonjaču z mirnim obrazom, mirno dihajoč, liki človek, ki trdno spava. Oči so odprte gledale v daljavo.

„Zdaj je brezčutna,“ trdil je Dolnik. Vzel je iglo in jo na več krajih vzbadal v roko. Dora se ni zganila. Devin jej zbada iglo skozi kožo, zatem jej maha z roko pred očmi, pa trepavnice se ne zapró.

„Zares, da je brezčutna,“ moram zdaj priznati.

„Ukaži,“ vspodbuja ga Dolnik, „in storila bode, kar hočeš.“

„Vstanite,“ reče Devin, „stopite pred zrcalo“ — kazal je na goli zid — „in si češite svoje lase. Tu imate glavnik.“ Pomolel jej je črtalo, na pisni mizi ležeče, in Dora si je stoječ pred zidom drgnila svoje lase s črtalom.

„Dobro, lepo ste počesani.“ Dora se je nasmehljala, kakor vesela te pohvale, in odložila črtalo.

„Izvolite poskusiti to breskev.“ Devin jej je dal citrono. Dora je vanjo vgriznila in bi jo bila pojela, ko sladko breskev, ko bi jej Devin ne vzel citrone iz roke.

„Zdaj pa,“ šepeta spet Dolnik, „stopi jej za hrbet, da te ne vidi, in kakor boš ti gibal roko ali nogo, tako bode ona. Le gledati jo moraš in jej to zapovedavati v duhu.“

Devin je storil tako in njemu na strmenje ponovila je Dora vsako njegovo gibanje, ne da bi bila mogla videti ali vedeti, kaj da je on počenjal.

„Zapiši zdaj,“ oglasi se spet Dolnik, „kar hočeš, na list. Zgani ga in pritisni ga njej na čelo, in čitala bode, kar si zapisal.“

Devin hitro spiše stavek, vtakne list v zavitek in ga stisne Dori na čelo ter ukaže, da ga glasno

čita. Na obrazu in očeh se jej pozna nekaka napetost, kakor pri človeku, ki se trudi zvršiti teško nalogo.

Potem izgovori počasi, kakor učenec, ki se uči čitati: „Resnica je večna, njeni žarki razprše zmote, kakor strel jato tičev.“

Devin je bil ves osupel. Tedaj, ko se je vršila ta prigodba, niso še bili znani učinki hipnoze. Z magnetizovanjem, spiritizmom, somnambulizmom so se pečali le diletanti in sleparji, učeni svet pa je vse te pojave proglašal kot humbug, ne da bi se trudil raziskavati, koliko je na njih in kaj je resnica in kje začenja prevara. Danes so si mnogi učenjaki pobliže ogledovali takozvano hipnozno spanje in priznati morajo, da so res nekatere osobe posebno organizovane ter se dado vtapljati v tako spanje, da so telesno brezčutni, duševno pa, kakor sužnji, podvrženi volji hipnozerja. Dandanes vemo, da hipnozovani človek vsako stvar za to ima, za kar mu jo nareka hipnozer, povžije surov krompir ali repo za jabelko, da pije kisavec za vino ali pivo itd. Če hipnozer pravi: Pojdi spat, razpravi se. Lehko ga gane k smehu ali joku; celo to učini, da se pol lica smeje, druga polovica pa joče. Hipnozerju še glasno zapovedavati ni treba, samo s svojo mislijo upliva na hipnozovanega človeka. Najčudneje pa je, da se hipnozovanemu človeku zapove neko dejanje, katero mora zvršiti zatem, ko se vzbudi, bodisi tudi tedne in mesece pozneje. Na primer, ukazal je neki francoski zdravnik mlademu možu v hipnozi, da mora čez leto dni o ravno isti

uri priti k njemu ter ga zahvaliti za dobro zdravljenje. Vzbujeni mladenič ni vedel o tem ukazu ničesar, a čez leto dní je res vstopil pri doktorju in storil, kar mu je bil ukazal pred letom.

No tedaj, ko je Devin opazoval na Dori te njemu nerazumne prikazni, ni še bila znana beseda hipnoza, še menj pa so bili raziskani pojavi, ki jih provzročuje. Osupel ni vedel, kako bi si razlagal te prikazni, ki so na videz v nasprotju s priznanimi prirodnimi zakoni.

Dora je stala mirno, ko marmorna podoba.

„Daj, da se vsede,“ opomni Dolnik zamišljenega Devina, in poskušaj še, kaj bode odgovorila na vprašanje o bodočih rečeh.

„Vsedite se,“ ukazal je Devin, in Dora se je spustila v naslonjač, še vedno trdo speča.

„Vprašaj zdaj,“ silil je Dolnik, „kje da bodemo čez leto dní.“

Devin je odmajal z glavo. Neki tajni strah ga je zadržaval, raztrgati s smelo roko zagrinjalo, za katerim se, kakor v temni noči, skriva bodočnost. Po tem, kar je ravnokar poskusil, ne zdelo bi se mu čudno, ko bi Dora na njegovo povelje res odkrivala prihodnja še ne započeta dejanja. Toda Dolnik ni odjenjal.

„Vprašaj vsaj, ali bodemo čez leto dní tudi tukaj zbrani.“

Devin se je le nerad udal.

„Povejte mi, kje bodemo čez leto dní vi, jaz in Dolnik.“

Dora se je globoko zamislila, njene oči so še bolj srpo zrle v daljavo, na čelu so se vzdigale gubice, kakor pri človeku, ki veliko misli.

„Ne vem,“ vzdahne Dora.

„Vi morate to vedeti,“ reče odločno Devin. „Premišljujte in povejte.“

„Jaz vidim,“ začne Dora počasi praviti v odtrganih stavkih, „sebe vidim; gore visoko štrle, od daleč po prašni cesti jezdi častnik —“

Dora se nasmehne in umolkne, Devinu pa se ni zdelo prav, uporabljati nezavest mlade gospe samo v to, da bi zvedel njene tajnosti. Zato vpraša:

„Kje pa mene vidite?“

„Vas? — Vi sedite v sobi in pišete. — Vrata se odpró — mlada žena vstopi — zakrije vam oči z rokama“ — Doro sili glasen smeh.

„In poznate li mlado ženo?“ vpraša Devin radovedno.

„Ne poznam je. Nisem je še videla.“

„Pitaj jo zdaj po meni,“ dregne Dolnik Devina, težko čakajoč, da pride vrsta nanj.

„Kje pa vidite doktorja Dolnika?“

Dora se napenja, oči zevajo iz široko odprtih trepavnic, konečno zamrmra: „Nikjer, nikjer!“

Devin osupel ukaže:

„Poglejte v njegovo stanovanje.“

In Dora odgovori:

„Drugi ljudje so v njem.“

„Kaj pa v pisarnici?“

„Na njegovem mestu sedi mlad gospod, meni nepoznat.“

„Iščite po svetu.“

„Nikjer ga ne nahajam, nikjer,“ ponavlja Dora in dostavi proseč: „Ne mučite me dalje.“

Devin jej pihne v obraz in Dora se počasi vzdrami. Pa trebalo je dalje časa, predno se je popolnoma zavédela. Segla si je z roko na čelo in se pritožila, da ji je glava vsa zmedena in boleča. Potem je moral Devin praviti, kakšne poskušnje da je delal ž njo. Pripovedoval je vse, le o poslednjem izpraševanju ni omenil ničesar.

„Verujete sedaj v somnambulizem?“

„Tajiti ne morem, kar sem sam videl in slišal. Kako si razjasniti te čudne pojave, dozdaj še ne vem.“

Dora je pozvonila in ukazala hišni, da donese večerjo, katera pa ni teknila nobenemu, Dori ne, ker se je čutila prehudo vspehano. Devinu je rojilo po glavi, kar je danes nepričakovanega doživel, Dolnik pa je premišljal, zakaj da ravno njega Dora ni mogla videti nikjer po svetu. Prešinila ga je misel: najti me ni mogla na zemlji gotovo zato ne, ker bodem tedaj že — pod zemljo! Groza ga je preletavala, pa le za trenotek, potem je dejal sam sebi: „Če res, naj bode.“

IV.

Dolnik je bil kot reservni častnik poklican k šesttedenskim vojaškim vajam. Pred odhodom se je

šel poslovit od gospe Dore. Našel jo je sámo na vrtu. Sedela je v gosti senci s knjigo, najnovejšim francoskim romanom v roki. Ponudila mu je sedež poleg sebe.

„Poslavljat se prihajam.“

„Pa ne za večnost,“ šali se Dora.

Dolnik jo resno pogleda in reče: „In ko bi bilo za večnost?“

„Vi govorite tako tragično, da bi se človek kar ustrašil.“

„Temu ste vi krivi.“

„Jaz? Zakaj?“

„Zaradi svojega prorokovanja.“

„Jaz, da bi — ?“ vpraša Dora.

„Prorokovala, da, da, kakor proroki v starem veku.“

Dolnik je pravil, česar Dora po njegovem mnenju dozdaj še ni vedela, da jo je v magnetičnem spanju Devin vprašal, kaj bode ž njimi tremi čez leto dní.

„In kaj sem odgovorila?“

„Čudno, zelo čudno. O sebi ste pravili, da vidite visoke gore, od daleč po prašni cesti pa prijezdi častnik, — čujte, častnik.“ To rekši, pogleda jo ostro.

„In dalje?“ vprašala je Dora.

„Kaj hoče biti dalje? Mlada dama in častnik, med visokimi gorami —“

„To da sem rekla?“

„Dà, to,“ reče Dolnik. „Vaša sreča, da moj prijatelj ni hotel natančneje izpraševati.“

„Ker je bolj molčeč od vas. Sicer pa nimam nobene tajnosti.“

„A tako!“ reče zategneno Dolnik.

„Zakaj niste vprašali, kdo da je ta častnik. Nemara ste bili vi! Pobliže poznam le še jednega častnika, svojega stričnika Marberga.“

„Stričnika? Nisem še vedel za tega sorodnika. No, to veselje, čez leto dní jezditi z vami med gorami, rad mu prepuščam.“

„Vi ste danes pikri. Pri slovesu niso navadne take besede. Nekdaj ste govorili drugače. Spominjam se —“ Dora je umolknila, ko je zapazila temni pogled Dolnikov.

„In vi, — ti Dora,“ privrelo mu je iz ust. „Ti si upaš klicati spomine? In jezik se ti ne ustavlja in rdečica ti ne oblije lic?“

Dora preplašena hoče vstati, pa Dolnik jo potisne nazaj na sedež.

„Nikari ne beži. O, ne boj se! Sladko hočem govoriti, kakor ti nekdaj, ko si mi obetala večno zvestobo, ko so mi tvoje oči zapalile možgane, da sem bil slep in gluh in plaval v zaupanju. Ali se nisi smijala najivnemu, neizkušenemu mladeniču, ki je ležal pred teboj na kolenih in te molil, ko svetnico? Otrovala si mi mlado življenje, otrovala mi dušo, in zdaj se čudiš pikri moji besedi?“

„Ivan!“ vzdahne Dora in solza se jej prikaže v očeh. „Ti mi razdrobiš moje srce! Ali nisem tudi jaz trpela, neskončno, nepopisno, ko sem se morala ločiti od najkrasnejših sanj svojega življenja? Mari sem jaz

bila kriva? Očitaj najini nesrečni usodi, ne pa meni, da sem se ti izneverila. Ali nisem bila prisiljena? In od tistega časa, ali sem se kdaj čutila srečno, zadovoljno? Oj, tudi jaz sem trpela in“ — dostavila je z globokim vzdihom — „še trpim.“

Pritisnila si je robec k očem in teško dihala. Dolnik je mirno poslušal. To je bil tisti mili glas, ki ga je bil tolikokrat očaral. In solze? — Ko bi bile resnične! Usta in oči so že zdavnaj pozabile biti resnične! Vse le dim in prazne pene. Dolnik je molčal. Dora ga je izza robca pogledala od strani in jezila se je, da je ostal tako hladen. Laskalo bi bilo njeni nečimernosti in njenemu samoljubju, ko bi Dolnik z nova vsplamtel.

„Poznaš ta prstan?“ vprašala je zdaj šepetaje. Na prstancu desne roke svetil se je droben, neznaten prstan z rdečim rubinom, darilo Dolnikovo iz prošlih let. „Nosim ga od tistega dneva in nosila ga bodem do smrti. In ti?“ Prijela ga je za roko.

Tudi Dolnik je imel jednak prstan na roki. Živo se je spominjal dneva, ko sta zamenjala svoja prstana, uverjena, da ostaneta združena v življenju. A malo tednov potem — Jeza mu je hotela vskipeti, pa premagal se je. Odtegnivši svojo roko Dori, dejal je hladno:

„Ne trudite se! Kar je bilo, več se ne vrne in pozabljeno je.“

„Pozabljeno? S smrtjo, ne poprej.“

„Torej s smrtjo,“ ponavlja Dolnik.

„Zakaj to tako čudno naglašate?“

„Tega je krivo vaše prorokovanje.“

„In kaj sem pravila?“

„Da čez leto dní mene ne bo več na svetu.“

Dora je odmajala z glavo.

„Vse to ste si izmislili. Nemara sem videla tudi v bodočnost vašega prijatelja?“

„Videli ste ga v sobi, poleg njega mlado ženo.“

Dora se je na glas zasmejala.

„Kaj takega prorokovati mlademu doktorju, ni treba posebne bistroumnosti. No, da bi vas ne bilo na svetu? Ne spominjam se, da bi bila povedala kaj takega.“

Pogledala je šaljivo Dolnika, kojemu se je čimdalje bolj čudno zdelo njeno govorjenje.

„Ne umejem vas.“

„Ste li res uverjeni, da sem, kakor Pitija, odkrivala bodočnost, ker mi je to ukazal vaš prijatelj? Veseli me, da sem tako dobro igrala in preslepila dva toli učena moža.“

„Da je vse to bila le šala? Meni vsaj tega ne bodete natvezali.“

„Kar je bilo poprej, ne vem. A ko me je jel doktor Devin izpraševati o bodočnosti, vzbudila sem se in sklenila, pošaliti se z vajino radovednostjo.“

Dolnik je bil silno presenečen, toda če si je predočeval v duhu dogodke tistega večera, neverjetno se mu je zdelo, da bi se Dora le tako delala.

„Zdaj tedaj,“ nadaljevala je Dora, „ne bodete več sanjarili o smrti. Jaz še te besede ne morem slišati.

Stresa me, če le pomislim, da bodem morala umreti. Vi še ne verujete, da sem se le šalila?“

„Ne verujem. Potajevati se znate, to vem, pa takemu potajevanju niste kos. Jaz imam svoje slutnje in te mi pravijo, da ste govorili resnico.“

Dolnik je vstal in tudi Dora se je vzdignila.

„Vi že odhajate? Torej na svidenje v treh tednih.“

„Na svidenje?“ — Dolnik je še hotel nekaj reči, ali umolknil je in naglo odšel.

Dora je gledala za njim in z viharno silo so se jej vzbujali spomini preteklih srečnih dni. Hotela ga je nazaj poklicati, prositi ga oproščenja, pa glas jej je zastal. Zgrudila se je na svoj sedež, pokrila si obraz z rokama in po dolgem času prvič usilila se jej je v dušo mučna misel, da je zapravila srečo svojega življenja, da je pogazila jedino jej zvesto udano srce.

V.

Odslej so nastopili za Devina še bolj pusti dnevi. Čitalnica, po zimi slabo obiskovana, zapuščena je bila po leti, le Devin in kapelan Lovro Hrastovič sta se včasi tam shajala in si tožila sitnobe. Mestni župan pisal je na prigovarjanje glavarjevo na več krajev in objavil po časnikih, da se išče za mesto še tretji zdravnik, kateremu se je obečala stalna plača. Devin je bil v strogem nadzorstvu glavarjeve javne in tajne policije, ki je poročala vsako njegovo stopinjo glavarju. Nasprotni časniki so ga z znano časnikarsko

nesramnostjo napadali, da bi mu življenje ogrenili v tem okraju. Dobival je brezimena pisma, polna surovih psovk, v katerih so mu pretili z napadi in pobitjem. Komisar Kropec svaril ga je sam, da naj ne hodi ob poznih večerih ali po noči sam po stranskih ulicah ali blizu mesta. Utegnilo bi se zgoditi, da bi ga napala podmičena pijana drhal. Devin se sicer ni bal nobene pretnje in je hodil brez strahu, kadar in kamor se mu je zljubilo in akò so ga klicala opravila, vender ga je žalila v srce podlost in lokavost, proti katerima se je moral boriti vsak dan. Po koncu ga je držalo le trdno uverjenje, da se poganja za najsvetejše pravice narodove, in hrabrila ga je le nada, da ta boj ne bode brezuspešen in da bode solnce resnice in pravice razgnalo črne oblake laži in krivice.

V tem času je Devin iz zapuščine svojega očeta prevzel posestvo, katerega glavni del so bili vinogradi in sadovnjaki. Ker je bilo oddaljeno od njegovega bivališča, znebil bi se ga bil najrajši, pa iz pijetete do rajnega očeta, ki je zmerom želel, da posestvo ostane rodbini, obdržal ga je in oskrboval po najetih ljudeh.

Da bi se posvetoval zastran tega mu zelo nadležnega gospodarstva, peljal se je Devin nekega dne obiskat svojega v takih stvareh jako veščega strica, trgovca Rotnika. Toda na to potovanje spravil ga je še drugi tajni nagib, silna želja, zvedeti, kaj da se godi na Zelenem Gradu. V samotnih urah, in teh je bilo dovolj, predočevala se mu je mila podoba Pavlinina in očital si je sam sebi, da je le on po svojem brez-

obzirnem postopanju globoko užalil udano si srce. Še je upal, da se naposled venderle poleže upravičena jeza Menhartova in da mu bode spet mogoče ponoviti poprejšnje prijateljstvo.

Rotnik je bil zelo vesel njegovega prihoda. Objel ga je srčno.

„Zdaj moram brž poslati po Ivanko. Že dolgo te pričakuje.“

Rotnik odpre vrata in kliče: „Ljudmila! kje pa si?“ in obrnivši se do Devina, dostavi:

„Mati je tudi pri Ivanki. Ljudmila!“

V sobo prihiti deklica, katera strmé obstoji, ko zagleda neznanega gospoda. Tudi Devin se začudi. Gledal je v obraz, ki je bil tako podoben onemu, ki ga ne more zabiti; le namesto črnih oči zrle so vanj temnomodre.

„A, vidva se še ne poznata?“ deje Rotnik. „Moja varovanka Ljudmila. Roditelji so jej umrli, bili smo si dobri prijatelji in izročili so jo meni v odgojo. In ta mladi gospod — „Rotnik se je obrnil k Ljudmili“ — doktor Devin je, o kojem smo že večkrat govorili. Zdaj pa hitro pošlji k Ivanki, nama pa kaj pripravi na mizo.“

Ljudmila je pogrnila mizo in večkrat radovedno pogledala Devina. Potem je odšla.

„Pridna deklica!“ pohvalil jo je Rotnik, „in odgojena, kakor se spodobi narodni hiši.“

Proti večeru pripeljali so se Dragotin z Ivanko in gospa Rotnikova. V ljubeznjivi družbi teh poštenih, odkritosrčnih ljudi pozabil je Devin svoje nezgode in

rad poslušal, ko je živo opisaval Rotnik narodni napredek v zadnjih letih. Posebno se je ponašal s poslednjimi volitvami, pri katerih so se narodnjaki tudi v trgu prvič vspeli do večine. Potem je pohvalil Devina, toda tu mu je segla Ivanka v besedo:

„To pa je bilo le prehudo, kako si ti pritiskal proti Menhartu. Tega ti ne bode pozabil. Uboga Pavlina! Takšni ste moški, trdi, ko kremen, iskre pa leté na nas uboge ženske in nas požigajo.“

„Ni tako hudo,“ zasmeje se Rotnik. „Sicer pa vsa čast,“ podal je Devinu roko, „vrlo si se vedel, vrlo.“

„O da, prav vrlo, brezsrčno, neusmiljeno,“ hudovala se je Ivanka. „To imaš od svoje prenapetosti, da je vse pri kraju.“

„No, kaj potem?“ tolaži Rotnik. „Pravijo, da se bode tisti Solingerjev mladič, ki drugega ne zna, nego tratiti čas in denar, priženil na Zeleni Grad. Jedna vrsta ljudi rada skupaj leti.“

„Meni se pa usmili Pavlina, in ti, Milan, nisi lepo ravnal, to ti povem.“

Devin je molče poslušal. Pretreslo ga je slišati, da je Pavlina izgubljena zanj, pa premagal se je in mirno odgovoril: „Storil sem le, kar sem moral storiti. Ali naj bi bil izdal svoj narod in zatajil njegove pravice. Samega sebe bi moral zaničevati.“

„Dobro! Tako je,“ pritrdi Rotnik. „Zdaj pa,“ bilo je po večerji, „v našo čitalnico. Pevci že čakajo.“

Vsi so se odpravili v čitalnico. Tam so našli mnogo prijateljev in pevski zbor se je rad kazal s svojo izurjenostjo pred ljubimi gosti. Ljudmila pa, ki

je že večkrat deklamovala, morala je stopiti na oder, dasi se je branila, in deklamovala je več pesni.

Ivanka, ki je sedela zraven Devina, zašepetala mu je na uho:

„Ali nisi zapazil?“

„Kaj?“

„Čudno podobnost! Malone isti obraz, le da ima Pavlina črne oči.“

„Črne oči!“ ponavlja Devin, kakor v sanjah.

„Ko bi jaz bila moški, meni bi bolj bile po godu modre, nego črne.“

„Meni pa — nobene več.“

„Beži, beži! Kdo bi koj obupaval?“

„Posluh! posluh!“ bilo je slišati in po končani deklamaciji začno se oglašati govorniki ter so v iskrenih besedah napivali gostu, narodu, domovini, narodnemu ženstvu, kakor je že navada o takih prilikah.

Oduševljene napitnice so tudi Devina odtegnile od mučnega premišljevanja in ga navdahnile z novim pogumom. Posebno v srce segale so mu besede v narodnem delu osivelega rodoljuba. „Le to, kar je človek storil za svoj narod, razvedruje mu dneve starosti. Vse drugo je brez vrednosti in pomena.“

Ko se je Devin drugi dan vračal na svoj dom, čutil je pač še neko otožnost, da so se mu razbile sladke nade, katere je gojil, pa minila ga je tista malodušnost, katera ga je tlačila poslednji čas.

Pomagati trpečemu človeštvu, pomagati svojemu teptanemu, zanemarjenemu narodu, žrtvovati v ta

vzvišeni namen vse svoje sile, to je delo vredno, da se ga loti mož, sveto delo, katero ga povzdiguje nad malenkostne osobne želje in težnje ter ga vodi do zadovoljnosti samega s seboj. Ni ga stanu težavnejšega od zdravniškega; primerjati se mu da le duhovniški. Najhujšo človeško bedo vidi vsak dan. Nago siromaštvo, glad in njega posledice, hiranje, bolezen in smrt mora gledati njegovo oko. Stok in jok nesrečnega, v bolečinah vijočega se bolnika pretresa mu uho in srce. Pomagaj! Da bi se vselej dalo! Pa kolikokrat je onemogla vsa zdravniška vednost, onemogla, ker se ne da odpraviti izvor bolezni in hiranja: revščina. Kolikokrat je tolažilna beseda jedina pomoč, ki jo more podajati zdravnik, pa celo s to besedo olajšuje bolečine, vliva v obupajoče prsi nesrečneža blagodejno olje potrpljenja in udanosti in prižiga iskrico nade. Ko se je Devin bil odločil za zdravniški stan, videl je le bolj svetle, nego temne strani. A spoznavši težave, ki ga čakajo, ni omahoval, ampak se udal svojemu poklicu z vso dušo svojo. Nobena pot ga ni prestrašila, nobena ura mu ni bila prepozna ali prerana, ako ga je želel bolnik. In zdaj, ko je sam trpel, četudi le duševno, bil je še mehkejši in bolj usmiljen.

Največje usmiljenje pa je čutil s svojim narodom. Ni li podoben bolniku, ki zori za smrt? Duševno bogato nadarjen, telesno krepko razvit hiral je v tisočletnem tujem nasilstvu, ni si mogel razvijati duha, niti ne nabirati posvetnih zakladov. Razbit v raznih deželicah ne mara brat brata, brez samozavesti životari, izgubival je svoja starodavna tla in v sužnjosti,

potlačenemu od ošabnega tujstva, ugasnili so mu vsi idejali, postal je janjičar. Svoje sile uporablja v prid drugim narodom. V potu svojega obraza se napenja od zore do mraka, a sad uživajo njegovi tlačitelji, in kar ustvarja njegov duh, ostane ukovano v tujo besedo in nasičeno s tujim mišljenjem brez koristi za svoj narod. Kadar preti bolniku največja opasnost, hvali se, da mu je laže in bolje, ker omamljen ne čuti bolečin. Ravno tako narod. Omotica mu je že tako zatemnila duh, da ne vidi propada, v kateri se bode pogreznil v neslavni smrti.

V tem za narod odločilnem času, ko ga mora rešiti le skrajna delavnost za njegov blagor zavzetih rodoljubov, bila bi grda samopašnost, ko bi iskali osobnih ugodnosti in osobne sreče, zanemarjajoč narodne dolžnosti.

Te in jednake misli navdajale in ohrabrile so Devina, da se ni udal obupajoči sentimentalnosti, temveč da se je s podvojeno marljivostjo posvetil svojemu poklicu. Ljubezen, dosle osredotočeno na jedno osobo, prenašal je na ves narod. Iskal je v delu tolažbe in dušnega miru. Ali ga je našel? Um in srce sta si v vednem nasprotju. Um je izprevidel, da po tem, kar se je zgodilo, ni misliti na to, da bi ponovil poprejšnje prijateljstvo z Menhartom, torej treba pozabiti, čim prej, tem bolje. Srce pa je v svojem najkrasnejšem kotu hranilo in negovalo podobo Pavlinino ter se tolažilo s praznimi upi.

Toda tajne srčne nade, katere je Devin sam sebi zatajeval, pregnalo je pismo, došlo mu iz Zelenega

Gradu z napisom od roke Menhartove. Devin ga odpre, razgrne in čita tiskane besede: „Pavlina Menhart — Artur Solinger, zaročenca.“

Četudi Devinu to naznanilo ni došlo nepričakovano, vender ga je silno ganilo in svojim očem ni hotel verjeti. Da bi Pavlina, ki mu je še pred malo tedni, sloneč na njegovih prsih, zatrjevala svojo ljubezen in zvestobo, v tako kratkem času zabila njega in udala se človeku, katerega nikoli ni marala, zdelo se je Devinu nemogoče. Pa pogled na tiskani list je pričal o resnici. Iz svoje listnice je vzel podobo Pavlinino. Še jedenkrat si je predstavljal v spominu kratko dobo na tajnem razvijajoče se in plamteče ljubezni od prvega trenotka, ko so se srečale njijne oči, do tistega krasnega majniškega dneva, nepozabnega mu do smrti, ko so šepetala njena usta: „Zakaj bi ne bila srečna?“ Čarobne te oči, ki so znale toli zvesto gledati; sladka ta usta, na kojih je gorel njegov poljub, da so ga varala? Ne, ne, vzdihoval je, njena čista duša ne poznaje licemerstva. Zbegana se je udala volji očetovi. Pa čemu tako hitro? Ako me je resnično ljubila, nobena sila bi je ne smela premagati. Le nekaj časa bi potrpela in vse bi se bilo spet poravnalo. O zdaj spoznavam, nikdar me ni ljubila z vsem svojim srcem, nikdar!

Devinu je vrelo v prsih. Zdvojil je o Pavlini, zdvojil o vsem človeštvu. Ako v njej ni bilo resnice, pri kom je hoče iskati? Povsod le licemerstvo, prevara, laž, samopašnost. Bedak, kdor plava proti tej široki, res da kalni reki, v kateri pa se ljudje čuté tako dobro,

kakor žaba v luži. Devin se je zmislil svojega prijatelja Dolnika in njegovo pesimistično mišljenje se mu je kazalo upravičeno. Toda le za malo časa. Valovi silne razburjenosti so se polegli in ne srdito, le z otožnostjo se je spominjal deklice, ki gotovo ni menj trpela od njega, predno se je odrekla najslajšim svojim čutom.

Devin bi se bil še bolj utopil v svoje žalostne misli, da mu niso vsakdanje dolžnosti in opravila nakladala toliko posla, da ni utegnil misliti na take sentimentalnosti. Vrhu tega bila je malone vsa skrb za čitalnico njemu izročena, pokazala se je potreba osnovati še več bralnih društev, zlasti pa naroden denaren zavod, kateremu je Devin imel izdelati načrt. Torej dela dovolj in Devin se ga je vestno poprijel.

VI.

Uverjen sem, da ljubeznjiva in milosrčna čitateljica pričakuje, gotovo pa želi, da se spet združita srci, kateri sta se našli, kakor da bi Bog vstvaril drugo za drugo. Dogajajo se čudne reči na svetu, zakaj se tedaj ne bi moglo prigoditi v romanu, recimo, da zboli ona hudo, opasno, smrtno in da jo reši smrti, no to seve, slavni zdravnik doktor Milan Devin. S kratka, konec bi bil zmešnjavam in srečno združena bila bi on in ona, ki to zaslužujeta po svojih plemenitih svojstvih. In če ni drugače pomagati, ohrabri naj se devojka, in ko že stoji pred oltarjem z neljubljenim možem, naj odgovori: Ne, in zopet ne!

Potem ali odide iz cerkve in zapusti osuple svate ali pa od presilnega dušnega napora omedli, zboli in tako dalje. Devin pa se dvoboji s tekmecem.

Pa pripetilo se ni nič takega. Pavline rožnati obraz obledel je sicer malo, toda bila ni tako romantična in pretrdnega zdravja, da bi zaradi srčnih ran zbolela. Devin ni imel prilike, da bi kazal svojo zdravniško znanje na Zelenem Gradu. Srečnejšega tekmeca pa toliko da je poznal; prepirati se ž njim, ni imel nobenega povoda.

Povest je posneta po resničnih prigodbah, in v življenju se vrše dejanja drugače, nego v romanih, — res da ne vselej. Včasi skočijo tudi v življenju iz izvoženih tirov vsakdanjega gibanja obrabljena kolesa in z ropotom potere in prekucne se voz, ubiti voznik pa leži na tleh. Kaj to? Podrtine se zmečejo na stran in drugi vozovi hité mimo razbitih, naprej v naglem diru do smotra, ki jim miglja iz mračne daljave. In ta smoter — bogatstvo, slava, srečna ljubezen, mogočnost — blešči se od daleč čarobno in vabi, kakor sirena zamaknenega mornarja; a ko prisopiha do njega utrujen, zbegan, onemogel, stoji pred kupom pepela in na črnem križu čita: Memento mori!

Tako bi modroval tudi Ivan Dolnik v svojem nepoboljšanem pesimizmu, ko bi védel, kaj se godi v vili lepe gospe Dore.

Došla je v P. nova posadka z mnogimi mladimi častniki in med njimi Alfonz Marberg, baje stričnik gospé Dore; kot takega sprejela ga je vsaj ona in predstavljala. Ni čuda, da je poročnik Marberg vsak večer

in sploh, kadar je utegnil, jezdaril do Salbingove vile in se tam mudil v prijetni družbi gospe Dore, tem bolj, ker je moral gospod svetnik spet na svoje mesto na Dunaj in bi se gospa v samoti preveč dolgočasila.

Veselo se je živelo tudi na Zelenem Gradu. Delale so se priprave za ženitev in spet so prihajali znanci in prijatelji v gostoljubno hišo Menhartovo čestitat gospodični in hvalit Menharta in njegovo gospo. Povsod jasni obrazi, jedina ona, ki bi morala biti najsrečnejša, bila je najraje sama. Skrbna mati je sicer videla, da se Pavlina še bori s preteklostjo, pa upala je, da se rana zaceli; in kadar se sklene neizogibna zveza, izginejo še poslednji spomini. Pavlina ni imela nikogar, komur bi se mogla potožiti; molče je trpela in jedino tolažbo je nahajala v sreči svojega očeta, kateremu se je spet vrnila zadovoljnost in prejšnja brezskrbnost. Prišel je dan poroke. Zeleni Grad se je napolnil s svati. Pavlina v krasni nevestni obleki, ovenčana z mirto, vstopila je med goste bleda in razjokana. Pa to je že navada, kadar se loči hči od očetovega doma in dragih roditeljev. Torej se nikdo ni čudil njenim solzam. Marsikatera vrstnica je zavidala Pavlini njenega ženina, a nevesta sama, ona bi se rada odrekla tej sreči, o kateri jej toliko govoré. Godba je svirala in možnarji so pokali na bližnjem griču, ko so se ob določeni uri vsedli v vozove in peljali v cerkev, pol ure pozneje pa nazaj, veseli ženin s tužno nevesto. —

Vrnimo se od blišča in hrupnega razveseljevanja na Zelenem Gradu v dolinico, kateri je dobrodejno tihoto motilo le ropotanje mlinskih koles. Naš stari

znanec, Urh Dolinšek, sedel je na kameniti klopi pred mlinom in pušil. Njegov sin, brhek fant, vrnil se mu je od vojakov, in Dolinška ni več tako trlo delo. Lehko se je večkrat oddahnil, a da bi čas ne bil izgubljen, vzel je v roke kako knjigo in čital. Tu sem je Devin večkrat zahajal ter se vselej oglašal pri tem poštenem možu, kadar je imel opraviti v bližini. Tukaj oddaljen od mestnega hrupa, dihajoč čisti gozdni zrak, meneč se s prostim narodom, pozabil je vsaj za malo časa neplodne duhomorne prepire v mestu in si utolažil notranji nemir. Tudi danes ga vidimo sedeti poleg mlinarja na klopi. Kakor po navadi razgovarjala sta se o narodnih težnjah in mukah in posvetovala se, kako bi se dalo ustanoviti hranilno in posojilno društvo.

Pri poslednjih volitvah se je pokazalo, da bi še marsikateri volilec bil pristopil na narodno stran, ko bi ga ne držala v kleščah tuja glavnica. Devinove ideje so bile zelo po godu mlinarju, mencal je roki in često ponavljal:

„Seve, seve! To bi bač bilo, to.“

VII.

Šest tednov vojaških vaj je poteklo. Dolnik se je vrnil, odložil vojaško uniformo in si spet oblekel civilno obleko. Devin je bil ta dan odsoten radi svojih opravkov. Zato se je Dolnik šel proti večeru sprehajat. Zamišljen je hodil po mestu in neka tajna moč gnala ga je proti Salbingovi vili.

„Dobro,“ mrmra sam pri sebi, „pa se oglasim.“

Vstopi na vrt, in ker tu ni videl nikogar, krene po stopnicah v vilo. Znana mu hišna pride iz predsobja naproti.

„Ali so gospa domá?“ vpraša jo Dolnik.

„Doma,“ odgovori mu hišna, kateri se je videlo, da je v zadregi.

„Naznanite me! — No, kaj pa čakate?“

„Oprostite, gospa je bolna in mi je naročila, naj ne puščam nikogar k njej.“

„Spet bolna? Ne bo take sile. Le povejte jej, da se jej želi pokloniti doktor Dolnik.“

Hišna se ni genila. Dolniku se je stvar zazdela čudna in zato jo vpraša resnobno:

„Kaj pa je? Ali me ne poznate?“

„Dobro, gospod doktor!“

„Torej govorite.“ Ker je poznal slabo stran hišne, stisne jej srebrnjak v roke. Ona se ga je na videz branila, ali bodi si, da jo je omehčilo darilo, bodisi, da ni mogla za se zadržati tajnosti ter bi se je rada znebila, izpovedala je, da je nekdo obiskal gospo.

„Kdo?“ upraša naglo Dolnik.

„Dragonski poročnik, baje nje stričnik, obiskuje nas pogostoma.“

„Kako se zove?“ vpraša Dolnik z glasom, kot da bi imel grlo zadrgneno.

„Alfonz Marberg, tako mu je menda ime.“

„Nje stričnik?“

„Tako pravijo.“

„In gospod svetnik?“

„Spet je na Dunaju. Pričakujemo ga jutri ali pojutranjem.“

„Torej poročnik?“ ponavlja Dolnik.

„Pri tukajšnji posadki.“

„Z Bogom. Povejte gospej, da sem bil tukaj in da mi je zelo žal, da je spet bolna.“

Dolnik se je obrnil in odšel. Naglo je prekoračil vrt in krenil v bližnji gozd. V senci visokih hrastov se je vrgel na mahovita tla. Tu sem zahajal je rad, da se je oddaljen od mesta in človeškega hrupa vtapljal v svoje misli. Tu v tihi prirodi, zroč v gosto vejevje stoletnih velikanov, skušal je pridobiti mir svojemu srcu.

„Vražja kača!“ zaškriplje z zobmi, „ali te res ne morem zabiti? Ali sem res prikovan z železnimi verigami do te ženske? Smešno, grozno smešno! Spoznati vso njeno malovrednost in vskipeti — zakaj bi varal samega sebe — od ljubosumnosti. Njo da naj zaničujem, ki sem sam vreden največjega zaničevanja! Torej so bili zaman vsi napori, vzpeti se nad malenkostne človeške boje in strasti do vzvišenega miru, do miru, ki izvira iz očiščenih nazorov o ničevosti in nečimernosti vsega, za kar se poganjamo in kar počenjamo. Ali se ne dado izbrisati iz možgan utisi, ki so se mu utisnili? Ali uplivajo na nas in nas mučijo do smrti? Smrt! Dà, to je prava beseda, tolažilna, pomirjujoča. Smrt! Ti pokoplješ vse te budalosti, trud in trpljenje, ti nam odpiraš vrata k večnemu pokoju. Ali pa naj čakamo, potrpežljivi, dokler se jej zljubi, da nas pobere iz te solzne doline? Ali naj se jej vržemo v naročje, kadar

se nam zdi pravi čas? In ta pravi čas? Kdo ga more določiti, ali je danes ali jutri? In ako vemo, da nam je smrt neizogibna, ali je pač vredno, da zaradi nekaterih dni, in naj si bodo leta — v večnosti le trenotki — da sami posegamo vmes in uničujemo to, česar nismo ustvarjali?“

„Pa kaj se je zgodilo tako tragičnega? Svet bi se po pravici krohotal, ko bi zvedel, da se je Dolnik, ki si toliko domišljuje zaradi svoje ravnodušnosti, recimo, ustrelil iz nesrečne ljubezni in jeze ali Bog vedi, zakaj da je obupal.“

Mračilo se je že, ko se je Dolnik vzdignil in vrnil v mesto. Devina še tudi zdaj ni našel doma. Šel je torej sam v gostilnico, v katero so zahajali tudi častniki. Med njimi je zapazil dobrega znanca, Antona Mraza iz Brežic. Ta je Dolnika srčno pozdravil in ga seznanil s svojimi tovariši. Pogovarjali so se med seboj in Dolnik je večkrat slišal imenovati ime Marbergovo in je zato vprašal Mraza, kdo da je ta Marberg.

„Dragonski je poročnik pri naši posadki“. Odgovori mu poluglasno Mrak. „Fant ima srečo. Tu ti je neka gospa z Dunaja, ali ti jo gotovo poznaš. Nje sorodnik je in nje gost malone vsak dan.“

Pravil je še nadalje, da mu zavidajo tovariši to znanstvo, Marberg pa jim je obečal, da bodo vsi povabljeni v vilo.

„No, tedaj vidimo to črnooko lepotico.“

„Črnooko?“

„Tako jo opisuje Marberg,“ meni Mrak.

Bližala se je med temi pomenki deseta ura in Dolnik je mislil že oditi, ko se vrata odpro in vstopi — Marberg. Častniki ga živahno pozdravijo. Marberg si odpaše sabljo in jo obesi na klin, sam pa se vsede k mizi, Dolniku nasproti. Bil je mlad človek pravilne rasti, zdravega rdečega obličja, ki ni kazalo posebne duhovitosti, z brkicami pod nosom. Naročil si je pivo, večerje nič, kajti je že večerjal.

Tovariši so ga začeli dražiti. Pasjo srečo da ima, da se je vanj zagledala toli fina dama, kakor jo sploh opisuje. Pokazal naj bi jim vsaj portrêt tega ženskega bisera. Gizdavemu mladeniču so prijale te nagajivosti, muzal se je in zagotavljal, da take fine dame, kakor je Dora, ni na svetu. Vzel je iz svoje listnice fotografijo, Dorin portrêt, ki je zdaj šel od roke v roko. Vsak je izrekel svoje mišljenje. Ta je hvalil nje oči, drugi klasični nos, tretji kodraste lase.

Čim bolj so hvalili Doro, tem bolj se je šopiril Marberg, kakor pav, kadar se razšopiri s svojim pisanim perjem. Le dva sta bila v šumeči družbi, katerima ni ugajal ta prizor.

Ritmajster, že bolj postaren mož, majal je z glavo in nejevoljno mrmral. Konečno se ni mogel vzdržati, pogledal je resno Marberga in ga svaril, naj ne žali s takim govorjenjem poštene dame. Dostavil je, da on ne veruje, da bi mu dama sama bila dala svojo fotografijo, prisvojil da si jo je najbrž brež njene privolitve. Marberg je že bil tako razvnet, da so ga besede, s katerimi je ritmajster označil podlost njegovega početja, le še bolj razgrele in podkurile do nepremišljenih izrazov.

Ako so nepremišljene besede Marbergove mogle užaliti ritmajstra, kaj je čutil šele Dolnik, ko je videl, kako je slika iste žene, katera mu je bila nekdaj uzor ženske miline in čistosti, romala iz roke v roko ter je o tej ženi slišal dvoumne opomnje! Da bi se Dora kar tako vrgla na vrat temu nezrelemu mladiču, zdelo se mu je neverjetno, kajti poznal je nje ponos, in četudi je bila koketna, vender je vedela, kaj je dolžna svojemu stanu, in varovala je svojega imena čast. Morda je Dolnik predobro sodil o njej, pa videl je pred seboj Doro svoje prve ljubezni, katere čast mu je braniti do zadnje kaplje svoje srčne krvi.

Ko je tedaj Marberg na ritmajstrovo svarilo ošabno odgovoril: „Vi dvojite? Kaj pa da! Sama mi jo je dala in ne samo to, še več.“

Ko je Dolnik slišal te besede, zavrela mu je kri. Razjarjen je skočil kvišku in zavpil Marbergu v obraz: „Nesramni lažnjivec!“

Vsi častniki skočijo po koncu ter se postavijo mej besneča protivnika, da se ne bi sprijela.

„Kdo je lažnjivec? Kdo?“ vpije Marberg ves divji.

„Podli bahač! Jaz sem reservni poročnik doktor Ivan Dolnik.“

Dolnik vzame iz listnice svojo vizitnico in jo vrže na mizo. Potem pograbi za klobuk, prikloni se in odide. Ko je že bil zunaj vrat, prihiti za njim ritmajster in ga ustavi:

„Ako potrebujete sekundanta, evo me! Vi ste se viteški vedli, braneč čast nenavzočne dame. Rad vam bodem sekundant.“

„Hvala, gospod ritmajster. To uslugo mi bode storil moj sošolec poročnik Mraz.“

„Dobro, dobro! Želim vam sreče in zmage. Fino damo tako užaliti, to je podlo in zaslužuje najhujšo kazen; zares podlo.“

Ritmajster stisne roko Dolniku prijateljski in se vrne v sobo, Dolnik pa počasi koraka po mestnem trgu do svojega stanovanja. Burni valovi v prsih so se mu polegli. Sam se sebi začudi, da je mogel tako silno vskipeti, kakor vročekrven, nezrel mladenič. In zakaj? Ker se je lehkoživi Marberg vedel pobalinski proti ženski, ki je morda res dala povod njegovemu nepremišljenemu bahanju. Potezati se za čast ženske, ki si jo sama tako slabo varuje, to je bedastoča. Dolnik je bil nezadovoljen sam s seboj tembolj, ker mu je današnji dan pokazal, da se je zastonj trudil, udušiti čustvo do svojega nekdanjega idejala. Konečno se je tolažil, da se vse, kar se zgodi, mora zgoditi in da svoji usodi nihče ne uteče.

V Devinovi sobi še vidi brleti luč in zato stopi k svojemu prijatelju. Devin ga je bil srčno vesel, pa kako se je prestrašil, ko je stal Dolnik ves bled pred njim.

„Ali si bolan?“ vpraša ga v skrbeh.

Dolnik se bolestno nasmehne:

„Bolan? Zakaj?“

Dolnik se vsede na zofo, zapali si smodko in reče: „Poglej me natanko in mi povej, ali ne vidiš pred seboj nenormalnega človeka.“

„Jaz te ne umejem.“

„Potipaj mi žilo.“

Devin mu stori to ljubav.

„Normalno bije.“

„Poglej mi v obraz, v oči.“

„Poprej si se mi zdel nekako upadel, a zdaj si navadnega obličja. Najbrž me je motila luč.“

„Torej vse na meni navadno.“

„Vse,“ potrdí Devin, ki ni mogel pojmiti, kam to meri.

„No, to me veseli. Že sem dvojil o svoji normalnosti, in ko bi me ti videl še pred četrtjo ure v gostilnici, mislil bi tudi ti, da se mi je zavrtelo v možganih. Poslušaj in strmi! Sprl sem se z nekim poročnikom in jutri ali pojutranjem bodeva se dvoboja. Ali ni to znamenje blaznosti?“

„Pa kaj te je tako razburilo?“

„Kaj? Ravno to kaže bolezen v mojih možganih. Ugani, kaj se je zgodilo!?“

„Ali je razžalil našo narodnost,“ ugiba Devin.

„Beži no! Tebi drugo ne roji po glavi, nego narodnost. O, mi Slovenci imamo trdo kožo in požiramo najdebelejše psovke, ne da bi se maščevali.“

„Vender ne zaradi ženske?“

„In zakaj ne? Da, da, zaradi ženske in če se ti dozdeva še tako smešno.“

„Potem pa ne vem za drugo, nego za gospo Doro.“

„Uganil si!“

„Ne morem verjeti, ne. Ti se le šališ.“

„Verjel bodeš, ko bodo pokali samokresi.“

„Pa kako se je to zgodilo?“

Dolnik je pogledal na uro in vstal.

„Pozno je. Treba, da se naspim. Jutri bodeš doma? Če ne prej, vidiva se zvečer in tedaj ti vse povem. Z Bogom!“

Dolnik odide v svojo sobo, po kateri ga Devin še dolgo sliši hoditi. Tudi njemu ne dado zaspati skrbipolne misli na prijatelja in na posledice tega prepira.

VIII.

Drugo jutro je Dolnik vstal ob navadni uri. Nekdo potrka na vrata in vstopila sta dva častnika. Jeden bil je Mraz, drugi, nadporočnik, predstavil se je Dolniku, ki si je lehko mislil, zakaj da sta prišla. Mraz je dostavil, da je on tovarišu pokazal stanovanje ter ga spremljal, ko bi morda bil Dolnik nanj mislil, da mu bode sekundant. Nadporočnik je vprašal v imenu razžaljenega Marberga, ali ga Dolnik hoče javno pred isto družbo prositi oproščenja, ako ne, potem da naj določi po dogovoru s sekundantoma kraj, uro in orožje dvoboja.

Dolnik odgovori mirno, da, kar je storil včeraj, storil bi tudi danes, ko bi se Marberg tako nedostojno moža in častnika vedel. Oproščenja prositi bi moral le Marberg. Potem prosi Mraza, naj mu bode sekundantom, kar ta rad obeča. Ura da bode najpripravnejša v jutro — morda prihodnjega dne ob šestih, za kraj si želi hrastov log, kjer jih gotovo nikdo ne bo motil tako rano, orožje pa naj bodo samokresi. Ker pa bi on kot izzvanec imel prvi strel, naj se dvoboj tako

uredi, da obadva ob jednem strelita. Marbergov sekundant vzel je vse to na znanje in se izjavil, da bode Marberg gotovo s temi uveti zadovoljen. O podrobnostih pa da se bodeta sekundanta dogovorila sama. Sekundanta sta odšla, Dolnik pa se je odpravil v pisarnico. Tam je celi dan pridno delal, kot da bi ne imel druge skrbi, nego še dobiti svojemu načelniku kako prav zamotano pravdo. Devinu je poslal listek ter ga povabil na večer v svoje stanovanje.

Devin je prišel še pred določeno uro. Slišal je že po mestu praviti o včerajšnji rabuki in o dvoboju. Dolnika še ni bilo doma, le njegov strežnik, stari Jože, napravljal je na mizo. Bil je videti ves oplašen. Ko je vstopil Devin, brisal je kozarce in pokašljaval, kot da bi rad izpregovoril, pa mu neče beseda iz grla.

„Kaj pa je, Jože?“

„Sam Bog vedi, kaj se je zgodilo. Vi bolje veste.“

„Nič gotovega.“

„Da bi le ne bilo nič hudega za mojega gospoda. Tako dobri so, da ni boljših na svetu,“ rekel je starec z resnim obrazom.

Dolnik se je vrnil s sprehoda in ukazal Jožu, da prinese večerjo, potem pa da je prost ta večer. V jutro vzbudi naj ga ob petih.

Dolnik in Devin sta zdaj bila sama. Prvi je segal po večerji in jo povžil z dobrim tekom. Devinu pa se ni zljubilo jesti.

„Kaj pa ti je?“ oglasi se Dolnik. „Jej in pij in bodi dobre volje.“

„Torej se je vse poravnalo?“ vpraša Devin vesel

„Jutri se bode, jutri. Upam, da me spremiš.“

„Kam?“

„V hrastov log, kjer bodemo streljali v živo tarčo. Ne pozabi obvezil, ko bi se krogla tako zmotila in bi mene zadela.“

„Ti se šališ, a človek ne ve —“

„Kaj ga čaka? Nič drugo, nego kar mu je prisojeno.“

„Pa kako si zagazil v neprijetni ta položaj? Ti, ki se še nikdar nisi prepiral v gostilnici.“

„Usoda, prijatelj, usoda.“ Dolnik je natočil kozarec in dejal:

„Trčiva in ne beliva si las o bodočnosti. Ali nisi že tudi ti čutil usode trde pesti? No, pri tebi je pametno vmes posegala. Lehko si jej hvaležen.“ Devin je odmajal z glavo.

„Ne?“ nadaljuje Dolnik. „Prava ljubezen, ki se razkadi v dveh mesecih! Te dni se je menda poročila tako naglo, kakor Hamletova mati. Slabost, tvoje ime je ženska. In ti se nisi še ohladil?“

„Prosim te, ne spominjaj me —“

„Ne bodi nejevoljen. Pozabi! To je jedino zdravilo, in srečen, komur koristi. Pa možgani nočejo vbogati in to zdravilo se jih ne prime. Poglej mene, trudil in mučil sem se leta in leta pozabiti, vse zaman.“

Dolnik je umolknil in napolnil oba kozarca z zlato vinsko kapljico. Devinu je bilo tesno pri srcu. Bal se je, da ne bi izgubil jedinega pravega, poštenega prijatelja po nesrečnem naključju. Mislil je na gospo Doro in v kakih razmerah sta morala biti Dolnik in

ona. Vprašati ga, zdaj v tem resnem trenotku, ne bilo bi pač umestno. Toda Dolnik je sam pričel:

„Čas je, da ti razkrijem jedino tajnost, katero sem imel pred teboj. Bila sva si hvala Bogu vselej odkritosrčna prijatelja, toda svojih srčnih zmotnjav, to veš, nikdo rad ne razodeva, še svojemu najboljšemu prijatelju ne. In to je naravno. Vsak instinktivno čuti, da to, kar se njemu kaže kot idejal vse popolnosti, vidi tuje oko v pravi, prozajični podobi z vsemi napakami in slabostimi. Kritike se bojimo, katera bi trgala mrežo, spleteno nam okoli oči, in zato molčimo. Tudi jaz sem molčal, ko sem se v drugem letu svojih studij na Dunaju seznanil z mlado deklico. Dora je bila hči revne uradniške vdove. S to besedo je označena vsa beda, ki je trla mater in hčer. Poučeval sem takrat porednega dečka nekega uradnika v notranjem ministerstvu. V to hišo, k prijatelju pokojnega moža, zahajala je večkrat vdova s svojo hčerko. Kaj bi ti popisaval, kako se vnameta dva mlada človeka, najprej z očmi, z vzdihljaji, in tako dalje, da se konečno izvije iz kipečih prs prva izpoved: Jaz te ljubim! Tudi Dori in meni poteklo je več mesecev, predno sva si iz oči v oči prisegla večno zvestobo. „Večno zvestobo!“ ponavljal je Dolnik z britkim smehom. „Večnost? ki traje dotlej, dokler se ne oglasi boljši snubač. Zvestoba? Pasje svojstvo, a ne žensko. Toda naj nadaljujem. Mati je videla, kaj se plete, in se ni protivila. Najbrž je tako računala. Iz pravnika postane v nekaj letih uradnik ali koncipijent. Do tedaj še lehko hči čaka in potem bi bila preskrbena. Na

Dunaju in v Gradcu, kar si menda zapazil sam, preže matere mladih deklet na velikošolce, dokler jih ne ujamejo v mreže, iz katerih se potem ne morejo več izmotati. Tako mrežo je meni nastavila, ne Dora, ki je v svoji tedanji najivnosti z menoj vred plavala v zraku, temveč praktična njena mati. Jaz sem sicer uvidel, da kaj takega namerja mati, in ljubo mi je to bilo. Kajti čimdalje sem zrl v črne oči svoje Dore, tem bolj sem bil vanjo zaljubljen in čisto nemogoče se mi je zdelo, da bi mogel živeti brež nje.“

„Prišle so počitnice. Zapustil sem Dunaj s teškim srcem. Še pred začetkom šolskega leta sem se vrnil. Prva pot je bila k Dori. Bil sem sicer prijazno sprejet, a ne tako srčno, kakor sem pričakoval. Tudi nisem več opazil tiste revščine, kakor poprej. Čutil sem precej, da se nekaj plete. Starka me nikdar več ni pustila samega z Doro, da bi se ž njo mogel odkrito meniti. Na Dori pa sem večkrat zapazil solzne oči in globoki vzdihljaji so mi pričali, da jo muči neka tajna bol. Naposled jo srečam samo na ulicah — prišla je iz neke prodajalnice — ter se jej pridružim. Trepetala je, ko sem jo prijel za roko in jo odvedel v Volksgarten, mimo katerega je naju peljala pot. Vsedeva se na prazno klop.“

„Tu mi je pripovedovala, pogostoma ihteč, kaj se je pripetilo. Ker je revščina hudo pritiskala, obrnila se je mati po nasvetu tistega uradnika, kjer sem jaz poučeval, do dvornega svetnika Salbinga, bivšega načelnika nje pokojnega moža, da bi jej on preskrbel kako podporo.

„Šla je k Salbingu s svojo hčerjo, in možu se je vnela kri, ko je zagledal v prvem cvetu dehtečo deklico. Postal je velikodušen podpornik nesrečne vdove svojega, kakor je trdil, najboljšega uradnika. Vedel je vse tako urediti, da je Dora sama morala prihajati k njemu po določeno podporo. Začel jo je nadlegovati in pridobivati s sladkimi besedami. Dora se je branila, pa v materi ni našla potrebne zaščitnice in vsa obupana je stokala: „Izgubljena bodem, izgubljena!“ —

„Kaj početi? Ali ostaviti Doro? Sklenil sem govoriti z materjo, krepko, odločno, vzbuditi jej vest in pokazati jej vso podlost njenega početja. Ko sem se pri hiši ločil od Dore, prisegala sva si znova večno zvestobo. Ha, ha!“ zasmejal se je Dolnik spet bridko.

„Obiskal sem res mater, razjasnil jej svoje poštene namene in konečno jo svaril. Salbing da hoče ujeti nedolžno deklico, katero pa bode pozneje zavrgel, in ona bode za vselej pred svetom osramočena in uničena. Mati je mirno odgovorila, da me zelo čisla, toda hči ne more čakati, da kdaj jaz pridem do svojega kruha. Salbing pa da ni tak in tako hudoben, vsaj ona si tega ne more misliti. Govorila pa bode s svojo hčerko in jo svarila. Nemara so moje besede res odprle oči starki, ali pa je že poprej imela svoj načrt narejen. Delala je na to, da se je starcu še bolj unela ljubezen, in je odločno zahtevala, da ga more le zakonska vez združiti z Doro. Mož se je obotavljal, vender, ko je spoznal, da res ni drugega pota, vgriznil je v sicer mu neprijetno jabelko in snubil Doro. Ni treba še praviti, da z najboljšim uspehom ne le pri materi, temveč

tudi pri hčerki. Meni se je poslala odpoved in roman je bil pri kraju. Ni čuda, da se je po teh britkih izkušnjah moj pesimizem še podvojil.“

„In nisi govoril z Doro, predno se je udala možu, za katerega gotovo ni čutila nobene ljubezni?“

„Kaj naj bi govoril?“ nadaljuje Dolnik. „Ponujala se jej je sreča, o kateri se jej poprej še sanjalo ni, in obetani blesk je udušil poslednje iskre prve ljubezni.“

„In ti? Ali si jo tudi lehko pozabil?“

„To je ravno, da imamo mi moški menda trše možgane in da so zatorej vsi vtisi stalnejši, nego pri ženskih. Veliko truda me je stalo, da sem uduševal spomine, in četudi nisem popolnoma pozabil, vsaj redkokrat sem mislil na to epizodo svojega življenja. Gotovo bi se pomirilo tudi moje srce, da ni usoda posegala vmes, kakor da bi se hotela igrati s človekom, ki si je domišljal, da vse premore, ako ima le trdno voljo.“

Dolnik se je oddahnil, zapalil si smodko, ki je ugasnila med pripovedovanjem, in izpraznil je kozarec vina. Potem je nadaljeval:

„Sam Bog vedi, kaj je napotilo Salbinga, da si je kupil to vilo, ki je bila lani na prodaj. Dora se je vsako leto šla kratkočasit v kake kopeli zaradi svojih slabih živcev. Gospodu svetniku ni bilo to nič po godu, ker so mladi gospodiči, kakor metulji, frfolali okoli mlade, zanimljive gospé. Poslal jo je v ta kraj v nadzorstvo glavarja, starega si znanca. In tu sva se po štirih letih prvič videla.“

Dolnik je teško vzdihnil.

„Kaj bi tajil? Ko sem ji zopet zrl v njene črne oči, vzbudila se mi je prejšnja ljubezen. Skušal sem jo zatreti, izogibati se čarobnemu uplivu, pa magnetične sile so me vlekle k vili. Zaničeval sem samega sebe.“

„In ona?“

„Kaj ona! Triumfovala je, da ji je mož, katerega je grdo prevarila, cepetal pred nogami. No, toliko sem se premagoval, da nisem z besedo razodeval, kar sem čutil. Delal sem se hladnega, kakor da se nikoli ne bi nič zgodilo; ali zakrivaj to ženski. Oči ima, ko jastreb, instinkt boljši od vsake živali, zapazi sleharno tvoje gibanje in z obraza ti čita, kar meniš, da je skrito v tvojem srcu.“

„Ko sem se ločil pred šestimi tedni, hlinila se je, kakor da bi jej res Bog vedi kako žal bilo, da se mi je izneverila. Včeraj pa se je zabavala z nekim častnikom. Zgrabila me je huda jeza, ki je še gorela v meni, ko sem prišel v gostilnico. Kaj se je tam zgodilo, veš. Jutri pa bode konec tej komediji. — Zdaj sem ti odkril jedino tajnost, katero sem skrival pred teboj. In zdaj vidiš, da sem tudi jaz navzlic vsej filozofiji slaboten človek, igrača v pesteh usode, črv, ki ga potepta trenotek, trpin v družbi trpinov.“

Dolnik je temno gledal pred se in med prsti drobil smodko. Devin pa je skrbipoln mislil na jutrajšnji dan. Oba sta molčala. Zdajci potrka nekdo na vrata.

„Kdo naju moti še nocoj? Morda tebe iščejo. Svobodno!“ zakliče Dolnik. Vrata se odpro in prikaže se Vinko Rovan. Dolnik ga pozdravi z glasnim smehom.

„Kaj pa je tebe dovelo k meni? Ali se ne bojiš, da bi se okužil v narodnem društvu? Vsedi se, tu je kozarec vina, z drugim ti ne morem postreči.“

Rovan je odložil palico in klobuk, primaknil si stol in se vsedel. Ne meneč se za pikanje Dolnikovo, poskuša vince: „Na zdravje!“ potem pa je resno pogledal Dolnika in začel brez ovinkov:

„Po vsem mestu se govori, da se bodeš jutri dvobojil z nekim častnikom.“

„Kaj potem?“

„Vender nisi tako nespameten.“

„Kóga to briga?“

„Javna oblast mora poseči vmes. Ti veš, da je dvoboj zločinstvo. Torej že jutri?“

„A tako? Veš, Vinko, na limanice se tiči love, jaz pa se ti ne vsedem. Pa, vraga, kdo te je poslal pozvedavat?“

„Nikdo. Kaj neki misliš? Naše staro prijateljstvo ni mi dalo miru.“

„Hvala za tvojo skrb. Trčimo torej na svoje staro prijateljstvo!“

„Čutim, da sta oba nekako čudna proti meni od poslednje volitve. Žal mi je, da smo se takrat ločili, pa ko bi bila vidva v mojem položaju, ne mogla bi tudi vidva drugače ravnati.“

„Svojega naroda ne izdal bi nikdar,“ reče odločno Devin.

„Moj glas ni odločeval. Toda čakajta, da bodem vsaj sodnik. Potem bodem neodvisen in pokazal bodem —“

„Kako se s klečeplastvom še više pleza,“ šali se Dolnik. „Pa povej resnično, kdo te je poslal?“

„Nikari ne sodi tako nizko o meni.“

„Zakrivati sicer nimam ničesar. Na dvoboj sem res pozvan, pa sekala se bodeva šele v treh dneh.“

„Do tedaj,“ meni Rovan, „poravna se lehko še vse.“

„Mogoče. Ti pa, da me ne izdaš!“

„Gotovo ne.“

Rovan je še ostal nekaj časa, potem pa se je poslovil.

„Stavil bi,“ smeje se Dolnik, „da leti zdaj naravnost h glavarju poročat, kar sem mu natvezel.“

„Da se je tako izpremenil!“ čudi se Devin.

„Kruhoborstvo in tujka! Popiha naj pa drugi veter, in spet bode prepeval: „Črna zemlja naj pogrezne,“ in narod mu bode ploskal, vas pa, ki zdaj v svoji idejalni oduševljenosti doprinašate prenapete žrtve, deli bodo med staro šaro.“

„Mogoče,“ meni Devin, „a to se dogaja pri vsakem narodu, ne le pri našem. Da le žrtve niso bile potrošene za ničeve namene in da je težavno delo donašalo sadu. Ali ti ni srce zaigralo od veselja, ko so po slavni zmagi pri volitvi živioklici grmeli in so solze radosti lesketale v očeh sivih mož? O, takrat si tudi ti oživel, žal, da le za kratko dobo. Koliko bi ti lehko koristil svojemu narodu!“

Dolnik se je zamislil in lice mu je zatemnelo.

„Morebiti. In morebiti da bi se čutil zadovoljnejšega, pa zdaj je prepozno.“

„Zakaj? Stojiš stoprav na pragu moške dobe.“

„Na pragu, katerega ne bodem prekoračil. Prepozno!“

„Ne vtapljaj se v take črne slutnje, „tolaži ga Devin. „Uverjen sem, da se ti nič ne pripeti.“

„Jaz pa vem — toda čemu si greniva poslednji večer z mračnimi mislimi? Jutri se vse konča. Zdaj pa k počitku!“

Prijatelja si srčno stisneta roki in Devin odide.

IX.

Tenka megla se je vzdigala nad potokom in pokrila bližnje polje. Gore so že rumenele od vshajajočega solnca, ko so od dveh strani prihajali h hrastovemu logu poročnik Marberg s svojim sekundantom in vojaškim zdravnikom ter Dolnik, njegov sekundant, poročnik Mraz, ter Devin. Skrit za njimi pa se je približeval stari Jože, zvesti Dolnikov sluga. Na določenem mestu so postali in se pozdravili. Sekundanta sta molče izvršila svoje naloge, nabasala samokresa in odmerila daljavo ter zaznamovala prostor. Tiho je bilo v logu, le sraka je rezgetaje skakljala po vejevju in šoje so se drle.

„Vse v redu!“ zakličeta sekundanta. Dolnik in Marberg poprimeta samokresa in se postavita drug od drugega petnajst korakov oddaljena. Dogovorjeno je bilo, da šteje Dolnikov sekundant do tri, in tedaj ustrelita oba.

Dolnik in Marberg vzdigneta samokrese in pomerita. Mraz šteje glasno in počasi: „Jeden — dva“ — in predno še izreče tri, poči Marbergov samokres, in Dolnik se zgane. Pa v tem hipu mirno pomeri in vstreli. Marbergu pade samokres iz roke in na desnem rokavu se prikaže krvava pega. Njegov sekundant in zdravnik prihitita.

A tudi Dolniku je po strelu zdrknil samokres iz roke, kolena se mu zašibe in obledel sede na tla. Devin skoči k njemu in mu podpira glavo, priskoči tudi stari Jože z glasnim vpitjem in poklekne kraj svojega ljubljenega gospoda.

„Ranjen?“ vpraša Devin s tresočim glasom.

„Smrtno!“ izvije se Dolniku iz ust in Devin vidi na levi strani prs prestreljeno obleko. Naglo jo razgrne. Okrogla, črno obrobljena rana zeva, iz katere je curkljala rdeča kri. Prestrašen gleda v lice Dolniku in potiplje žilo, kajti bal se je, da je zadeto srce. Žila je tolkla trdo in hitro in na obrazu ni bilo videti znamenja bližajoče se smrti.

„Teško si ranjen, toda upam —“

„Ne upaj,“ odgovori Dolnik s slabotnim glasom. „Spravite me domov; mraz me preletava, mraz!“

Pristopil je Marberg, kateremu je bila prestreljena desnica, in sekundanta izjavita, da je dvoboj končan častno za oba. Vojaški zdravnik hoče pristopiti k Dolniku, toda Dolnik zašepeta Devinu: „Odpravi vse, le ti ostani pri meni, ti in Jože.“

Devin poprosi gospode, da naj brž pošljejo iz mesta vojaško nosilnico za ranjence. Do tedaj ostane

on tukaj. Vsi naglo odido v vojašnico. Devin zaveže rano in Jože naredi vzglavje iz listja in mahovja ter ga pokrije s svojo suknjo. Potem položita ranjenca na to primitivno ležišče in teško čakata, da pridejo z nosilnico.

Bledih lic, trudnih oči na pol zaprtih, teško dihajoč, ležal je Dolnik, kakor da bi dremal. Skušal je pregovoriti, pa Devin mu je veleval, naj se ne trudi. Zdajci, preteklo še ni dvajset minut, prihiteli so po stezici vojaški nosači z nosilnico. Varno so ranjenca položili na blazino ter ga nesli v njegovo stanovanje.

Ko je Dolnik ležal v svoji postelji, čutil se je boljšega. Devin je ostal pri njem. Jože pa je letel, kar so ga nesle stare noge, h kapelanu Hrastoviču naznanjat nesrečo. Hrastovič prihiti. Dolnik se nasmehne, ko ga zagleda, stisne mu roko, in Hrastovič se vsede k postelji.

„Nič več ne bodemo skupaj agitovali,“ oglasi se Dolnik. „Z menoj bo konec. Kaj ne, Milan?“

„Ni ne tako hudo,“ tolaži Devin. „Da le ni zadeto srce.“

„Srcé? — Jaz pa čutim, da mi je čimdalje slabše.“ Kapelan Hrastovič zre na Devina in spet na Dolnika in reče s svojim prijetnim, mehkim glasom:

„Jaz upam v Boga, da spet ozdravite. Zdaj ste res slabi. Poznam vas, da se ne bojite smrti. Neizogibna nam je vsem, prej ali slej.“

„Smrti se bati? Čemu? Čutim, kam merijo vaše besede. Kakor se nikdar nisem izneveril svojemu narodu, odpovedal se tudi nisem nikdar svoji veri, in

pripravljen sem, izpolniti dolžnosti, katere mi nalaga cerkev.“

Lovro vstane in iz oči mu kane solza žalosti, pa tudi veselja, kajti bal se je, da ne bi Dolnik odbil njegove ponudbe.

„Komu se smili beda človeška,“ nadaljuje Dolnik, „povečuje jo, ako trga bedniku iz srca jedino tolažilo, katero zajema iz verskega uverjenja.“

Kapelan Hrastovič hiti v cerkev in se brzo spet vrne.

Devin in Jože se odstranita in ko se je Dolnik pomiril z Bogom, vrneta se spet v sobo.

Devin je sedel skrbipoln pri nesrečnem prijatelju. Večkrat je potipal žilo in zmajal z glavo. Spoznal je na svojo veliko žalost, da se je morala pretrgati žila v pljučih, odkoder se kri počasno odteka. Ako se ne ustavi ta odtok, ni pomoči zoper smrt. Pa kako ga ustaviti, ako narava sama ne pomaga? Prinesti da močnega vina ter ga poda ranjencu, ki ga po malem srka.

„Odpri okno,“ vzdihne Dolnik, „preveč imam sape.“

Devin odpre okno in solnčni žarki se razlijo po sobi. Ko zdaj oba, Devin in Hrastovič, sedita tik postelje, ponudi jima Dolnik roko in veselje mu prešine bledi obraz.

„Srečne oči, da v poslednji uri vidim poleg sebe prijatelja — Devinu stisne roko — ki sem ga najbolj ljubil, in moža — pogleda Hrastoviča — ki sem ga vselej nad vse čislal.“

Devin in Hrastovič sta siloma zadržavala solze, Dolnik pa je nadaljeval z rahlim glasom, počasi v pretrganih stavkih:

„Ne obupaj, prijatelj! Kdor veruje tako trdno, kakor ti, v svoje idejale, nosi v svojem srcu zaklad, ki ga povzdiguje nad vsakdanje zmote in težave. — Meni ta vera ni bila dana, meni in mnogim ne — in to je najhujše zlo nesrečnemu narodu. — Pesimizem gloje na tistih, ki bi mogli pomagati; pesimizem razjeda zdravo jedro narodovo. — Duši me! — Teško mi je govoriti. — Bog s teboj, Milan! — Bog! —“

Dolnik široko odpre oči, toda že ga zapušča zavest in smrtne srage mu stopijo na čelo. Život se močno strese v hudem boju življenja s smrtjo, prsi se vzdigujó, sapa zastaje in Dolnik — leži mirno in tiho, nevzdramen.

Devin je storil prijatelju poslednjo ljubav ter mu zatisnil oči. Potem zgrudi se v naslonjač in neskončna žalost napolni mu dušo.

Kapelan Hrastovič kleči pri postelji in tiho moli. Stari Jože pa se z glasnim jokom vrže na svojega gospoda in njegove gorke solze kapajo na hladno lice mrličevo.

X.

Pred Salbingovo vilo je stala vprežena kočija. V hiši je pospravljala hišna in tlačila v odprte kovčege gospe Dore obleko.

V budoaru je slonela gospa Dora, za odhod pripravljena, bleda, včasi tresoč se, kakor da bi jo zazeblo. Pred njo pa je stal svetnik Salbing, ki se je prejšnji dan bil pripeljal. Obraz mu je od jeze zardel in oči so švigale, kakor dva žareča oglja.

„Škandal, grozen škandal!“ ponavljal je srdito, kakor da bi hotel svoji soprogi srce prebosti s temi besedami. „Taka je tvoja zahvala, da sem te potegnil iz uboštva!“

Dora se skloni po koncu, lice jej lehko porumeni in iz črnih oči lete iskre, da se Salbing nehote odmakne:

„Zahvala? Tebi? Mari za to, da sem ti žrtvovala cvet svoje mladosti? Vedel si, da te ne ljubim, da te nikdar ne morem ljubiti. Zlorabil si svojo oblast in imenje. Ukoval si me v verige, ki se ne dado zdrobiti. Zahvala? Kaj mi pomaga bliščˇ in ime, ko mi je srce prazno? Ako ti je žal, da si me priklenil k sebi, tu imaš nesrečni prstan! Ko žareči ogenj peče me na prstu.“

Dora si sname poročni prstan in ga luči od sebe, da žvenketaje odskakuje po tleh. Salbing je kakor okamenel zrl svojo ženo. Nikdar je še ni videl tako razburjene, nikdar ni slišal takih besedi iž njenih ust. Kri mu je vrela v glavi, žile na sencih so se napele, vzdigne v divji strasti skrčeno pest in zarohni iz hripavega grla:

„Spaka ti! Molči, da te ne zadavim!“

V tem trenotku prihiti v sobo hišna s krikom: „O, moj Bog! Doktor Dolnik je že mrtev.“

Dora zavpije in se zgrudi brez zavesti. Hišna jo prime in položi na zofo, Salbing pa jej veli, naj hiti po mrzlo vodo. Ko odide, vzdigne Salbing prstan, ki je še ležal na tleh, ter ga natakne ženi na prst. Potem stoji pred njo in na jasnem licu se vidi hudobna želja, da bi se ta ženska nikdar več ne vzbudila v življenje.

Hišna prinese vode, poškropi Dori obraz in jej pomoči sence s kisavcem. Dora globoko vzhihne. Zdajci vpraša Salbing hišno: „Je li vprežena kočija?“

„Že zdavnaj.“

„Vse pripravljeno?“

„Vse, kakor ste ukazali.“

„Torej odideva jaz in gospa. Ti pa ostaneš tukaj, dokler se ne vrnem.“

„Uboga gospa vender ne more potovati,“ ugovarjala je hišna.

„Stori, kar ti ukazujem. Za drugo se ne brigaj,“ zapove osorno Salbing.

Dora je vzpogledala in počasi vzdignila glavo. Ni se zavedela še popolnoma. Salbing jo prime za roko: „Voz čaka. Čas je, da odideva. Ti pa,“ obrne se do hišne, „nesi blazino v kočijo.“

Ko je odšla hišna, prime Salbing ženo za roko ter jo vzdrami rekši: „Pojdiva!“

„Kam?“ vpraša Dora, ko se je malo zavedela.

„Kam? Kam? Nazaj na Dunaj.“

„Na Dunaj,“ ponavlja Dora mehanično; „ah, da, na Dunaj.“

Dora se počasi vzdigne, Salbing jo prime pod pazduho in vodi iz vile do kočije. Tam jo spravijo v voz, Salbing se vsede poleg nje, ukaže kočijažu, da naj naglo vozi skozi mesto do železnice, in zapre okno kočije. V blazino naslonjena ni vedela Dora, kaj se ž njo godi. Konja potegneta in voz drdra proti mestu.

Po Dolnikovi smrti bila je Devinova prva pot k sodišču, da naznani, kaj se je pripetilo. Potem je

v Dolnikovem stanovanju vse ukrenil, kar je bilo potrebno. Služabnik Jože sedel je pri postelji in ni mogel verjeti, da res spi smrtno spanje njegov dobri gospod. V tem hipu se pripelje kočija naglo po mestnem trgu. Devin stopi k oknu in vidi bledo lice gospe Dore za šipo voznega okna. Dora se nagne naprej, vrata od kočije se odpro. Kričeč kočijažu, da naj ustavi, hoče Dora skočiti iz voza. Pa Salbing jo prime trdno in jo pritisne nazaj v blazine ter zaloputne vrata in kočija oddrdra naglo naprej.

Devin stopi k mrliču, prime ga za mrzlo roko in gleda mu v obraz, ki je bil tako miren, kakor da bi ga nikoli ne bile razorale človeške strasti. Le okoli usten je ostala tista satirična poteza, katera mu je bila značajna v življenju.

„Zakaj si nas zapustil? vzdihnil je Devin. „Grozna usoda, ki tare naš narod, ki nam v grob pogreza pred časom najboljše naše može! Tvoj bistri um, tvoja neupognenost in pogum kazala bi pot do samozavesti in samostalnosti premehkemu narodu, za katerega ti je bilo tvoje pošteno srce. Hrepenel si po miru, in našel si ga. Nas pa si ostavil sredi boja, ko bi najbolj potrebovali tvoje pomoči. In jaz, ki sem se naslanjal na te, kakor brat na zvestega brata, ostal sem sam, oj sam!“

Tako je žaloval Devin in ko je stal dva dni pozneje pri odprtem grobu in prvi sipal gručo zemlje na rakev svojega pobratima, vdrle so se mu znova solze in ihtel je: „Sam! oj sam!“

XI.

Solnce vshaja in zahaja; dnevi tekó; pa drug ni podoben drugemu. Danes jasni, — jutri temni, oblačni; danes svatba, jutri smrt. Kolikokrat se je prispodabljalo človeško življenje ladji, katera v jutro odjadra z raz-petimi jadri in visokimi jambori, veselo petje se razlega po morju, a ko se vrne v večer, raztrgana so jadra, jambori polomljeni in smrtna tišina zavlada.

Kolikokrat se je človek primerjal popotniku, ki v rano jutro čilih nog in čvrstega duha radostno koraka od doma v daljnji svet. Zlate gradove vidi pred seboj, a ko se jim približa, izginejo mu, kakor zračni pojavi v puščavi. Novi fantomi ga vabijo in zopet se napenja. Zaman, vse zaman! V večer se vrne uspehan in hrom in njemu, ki je stezal roki po solncu in zvezdah, zadoščuje zdaj majhen prostorček — za grob. Ostanejo le spomini, ki živo slikajo redke ure veselja, a na srečo naglo hité mimo trpljenja in razbitih nad. Najlepši med njimi pa se sveté spomini na one čine, ki smo jih storili, zatajevaje samega sebe, v olajšavo človeške bede, v pomoč svojemu bližnjemu, in ker je nam naš narod najbližji, za blagor in srečo — svojega naroda.

Ko se je Devin vrnil s pokopališča, čutil je nepopisno duševno bolest. Ni si mogel misliti, da ga je res ostavil jedini prijatelj, s katerim je bil tesno zvezan. Kaj hoče zdaj početi sam, brez pomoči, brez tovariša? Nikdar še ni čutil tako bridko, kakor je to čutil ta dan, da človek ni rojen za srečo, temveč le za to, da se trudi in muči in trpi neprestano. Potekla je kratka

doba jednega leta, in kaj je vse doživel od onega dne, ko ga je Dolnik privabil v ta kraj in ga pričakal na kolodvoru, do današnje žalostne ure, ko je on njega spremil k večnemu počitku?

Srce blagega dekleta se mu je odprlo in sanjal je o sreči domačega ognjišča, kateremu bode sveti ogenj netila nežna roka ljubljene žene. Prelomila mu je prisego in udala se drugemu možu. Komu naj še veruje, komu naj zaupa, če ni zvestobe v tako čistem srcu? Trudil se je za trpeče človeštvo, a našel je le nezahvalnost in opravljanje. Napenjal je vse svoje moči, da bi vzbudil narod, da bi mu gladil pot do boljše bodočnosti, a zadel je ob ledena srca, ne pri vseh, to je pokazala volitev, toda pri večini, in celo tisti, ki so se takrat v oduševljenosti držali moški, omahovali so spet ter se ga izogibali. Oklenil se je prijatelja, vzela mu ga je ljuta smrt. Ostal je sam, s potrto vero v človeštvo, z uničenim zaupanjem v narod, s praznim srcem, malodušen, brez poguma za sedanjost, brez nade v bodočnost.

Opravljal je svoje vsakdanje dolžnosti, obiskaval bolnike, vse je storil ob določeni uri, podoben stroju, ki mehanično izvršuje svoje delo, brez veselja do njega. Teško je čakal, da mu mine dan. Ko je zvečer sam sedel v svoji sobi, mučili so ga še huje spomini. V spanju je iskal pozabnosti in v spanju jo je našel za malo časa. A ko se je prebudil v jutro, čutil je tem huje svojo nesrečo in osamelost.

Čimdalje tem bolj se je vglabljal v temne misli in zdelo se mu je, da Dolnik še ni dovolj pesimistično

sodil sveta in človeštva in vsega, kar počenjamo. Bolehal ni le na duši, tudi telesno se je čutil čimdalje slabšega; glava mu je bila pusta, brez teka se je vsedal h kosilu in brez veselja je izvrševal svoje dolžnosti.

Tako potrt prejel je pismo od strica Rotnika, ki mu je pisal, da Ivanka že dalje časa boleha. Ko bi Devin vtegnil, naj bi jo prišel obiskat in pomagat s svojim svetom. Devin se je nemudoma odpeljal k Rotnikovim. Našel je Ivanko bolno in vse v skrbeh. Zdravnik jej je že bil svetoval, da naj ide za nekaj časa v drugi zdravejši kraj, a Ivanka se ni mogla ločiti od svojih, tudi se jej ni ljubilo k tujim ljudem. Kam tedaj? — Velevažno to vprašanje je rešil Devin. Pri njegovem vinogradu da je prostorna hiša, in tu bode Ivanka gotovo okrevala. Vsi so pritrdili ter obečali, da jo bodo pogostoma obiskavali. Rotnik in Dragotin sta hvaležno Devinu stiskala roko. Najveselejša pa je bila Ljudmila, kajti ona bode spremila Ivanko ter jej stregla.

Priprave za pot so bile hitro gotove in drugi dan so se odpeljali Ivanka z Ljudmilo, Dragotin in Devin k vinogradu. Zvečer so dospeli v raj slovenskoštajarske dežele, kjer se med Dravo in Muro širi rodovitno polje, zeleni travniki, senčnati sadovnjaki in vmes holmi, zasajeni z vinsko trto. Med vinogradi se bliščé beli hrami, tu skromni in majhni, pa čedni kmetskih vinogradnikov, tam veliki v nadstropje visoki gosposkih lastnikov.

Na griču v stran od velike ceste se je vzdigala zidanica z leseno verando, od koder je segal pogled

daleč okoli preko malega Štajarja v sosednjo bratsko deželo Hrvaško. Pod bregom so izstopili z voza in počasi hodili navzgor po stezi, ki je med brajdami vodila do hrama Devinovega posestva. Jasno nebo se je razpenjalo nad zemljo in solnčni žarki so prijetno greli, prodirajoči skozi široko, tu in tam že uvelo trsno perje.

Devin je večkrat postal ter zadovoljno gledal z obilnim grozdjem obtežene brajde. Že ko se je bil v jutro vsedel na voz in za seboj pustil mestno zidovje, jel je laže dihati in čim dalje se je vozil, tem bolje se je počutil. In ko se je zdaj po dobro znani stezi bližal hiši, v kateri je nekdaj užil toliko veselja, stopile so mu pred oči jasne slike iz otroških in mladeniških let.

Tu so se zdaj utaborili. Ivanki je čisti zrak tako ugajal, da se je čutila krepko in ozdravljeno. Ljudmila je liki mlada gospodinja, ki hoče pokazati svojo kuhinjsko umetnost, hitela k ognjišču in pripravila kosilo. V večernem hladu so pozno v noč posedali na verandi in naglo jim je tekel čas. Še Ivanke ni bilo spraviti v spalnico, dokler ni Devin odločno ukazal, da naj ide počivat.

„Kako si strog!“ šalila se je Ivanka. „Ljudmila, pojdivi!“

„Ali tudi jaz?“ ugovarjala je Ljudmila.

„Vi ste zdravi, gospodična! in vas ne silim.“

„Čujte, čujte!“ smeje se Ivanka. „Da le mene odpravi! Ti pa lehko ostaneš!“

Ljudmila je pri tej priči izginila v hišo, in tudi Ivanka se je poslovila in odšla v spalnico.

Devin je še obsedel nekaj časa z Dragotinom pri kapljici starine.

Drugi dan se je Devin odpeljal spet v svoj kraj, toda obečal je, da pride, če ne prej, vsaj o trgatvi.

Dnevi so tekli naprej. Jesenska sapa je stresala z drevja uvelo listje. Rumeno grozdje je vabilo k trgatvi. Devin se je oprostil za več dni in ne da bi se poprej napovedal, peljal se je k vinogradu, kamor je povabil tudi gospoda Rotnika. Pod bregom pustila sta voz in skrita za brajdami bližala se hiši.

Na verandi je stala deklica plavih oči in kostanjevih las in radovedno zrla, kdo da se od brajd skrito bliža hramu. Ni ju precej spoznala; šele ko ju je spoznala po govorjenju, zasvetil se ji je obraz od radosti, obrnila se je in hitela v hišo naznanjat Ivanki, da prihaja oče in gospod doktor.

Potem si je hitro pogledala obleko, in kdo bode to zameril mlademu dekletu, ogledala se je še v zrcalu, in se je sama sebi nasmejala. Devin in Rotnik sta že stala na verandi, a šele na klic Rotnikov je prišla Ljudmila in mu podala roko. Devina je malone plaho gledala od strani ter je poročala, da Ivanka ravno malo počiva, a da že vstaje.

„No, Ljudmila,“ nagovori jo Devin, „kako gospodinjite? Ali se še niste naveličali teh krajev?“

„Zakaj? Opraviti je zmerom dovolj, da nam je dan še prekratek.“

„In opravki so vam dobro deli, kakor vidim.“

„O, lice mi je ogorelo od solnca.“

Zdajci se Ivanka prikaže na pragu.

„Vender enkrat!“ vskliknila je vesela. „Ko bi ne prišla, sama bi se vrnila domu. Zdrava sem, ko riba. Hvala tebi, ki zdraviš brez zdravil. Ljudmila, zdaj pa le brž kaj pripravi potnikoma. A kaj je tebi, Devin?“ vpraša skrbno. „Mari si bolan?“

Ko je slišala te besede Ljudmila, postala je in se ozrla na Devina, plaha in sočutna.

„Tudi meni se je dozdevalo,“ pritrdi Rotnik, da si se pokvaril.“

Devin se je izgovarjal, da mu res nobena jed ne gre v tek, a to da se bode že popravilo. Ivana ga je zvedavo pogledala, da se je stran obrnil in umolknil.

Ivanka in Ljudmila odideta v kuhinjo pripravljat kosilo, Rotnik pa si je šel ogledat vinograd. Devin je sam ostal na verandi. Divil se je lepoti kraja, ki se je razprostiral pred njegovimi očmi. Od sosednjih hramov zvenelo mu je na uho govorjenje in petje, tu in tam je pokal strel. Povsod veselje, kakor v praznik. Po hudih duševnih mukah je Devin danes prvikrat spet čutil nekak mir v svojem srcu in kozarec zlate kapljice, katero je še pridelal njegov pokojni oče, ogrel ga je prijetno. Ljudmila se je sukala po hiši in kuhinji, da jej je lice še bolj žarelo. Na ognjišču je vrelo in cvrlo. In ko je tedaj Ljudmila pogrnila mizo in nosila jedi na njo, segal je Devin z dobrim tekom po njih. Tudi Rotnik se ni dal prositi.

Po kosilu šli so vsi ogledavat si vinograde. Hodili so dalje mimo sosedov in povsod so jih vabili z

znano slovensko gostoljubnostjo na čašico vina v klet ali v hram.

Solnce je že nizko stalo, ko so se po ovinkih bližali domu. Devin je bil utrujen, in spal je to noč tako trdo in sladko, kakor že dolgo ne. V jutro se je čutil, kakor da bi se na novo prerodil. Birači so šli na svoje delo, brentači so streljali, on pa je obiskal gospoda župnika v bližnji župi. Popoludne so pri Devinu praznovali trgatev po stari slovenski šegi in napitnic ni bilo ne konca ne kraja.

Drugi dan je prišla deputacija kmetskih mož iz sosednjih občin pozdravljat Devina, o čegar rodoljubnem delovanju so že slišali, in srce se mu je širilo, ko je videl, kakó krepke korenine je že pognala narodna ideja pri prostem narodu. In če so tu taki vrli možje, zakaj bi se drugod ne dali probuditi iz zaspanosti in nevednosti, zakaj ne povsod? Spet mu je začela svitati zvezda upanja in bodočnost se mu ni zakrivala več v tako žalostno temoto, kakor še pred malo dnevi. Vsak dan se je bolj razvedril in duh se mu je opraščal črne melankolije, v kateri je taval do zdaj. Videl je le vesele obraze okoli sebe, slišal šale in narodno petje; kako bi mogel on sam čmerikati?

Naglo je minol teden dni, sladki mošt je že šumel v sodih in Devin je moral misliti na odhod. Rad bi še ostal v tem tihem kraju; toda opravila so ga klicala nazaj v mesto. Tudi se je počitnic dovolj naužil in želel si je spet delovanja, četudi nemirnega. Ko je odšel v jutro z Rotnikom, spremljali sta ju Ivanka in Ljudmila do ceste. Pri cesti sta se poslovili Ivanka in

Ljudmila in se vrnili po stezi nazaj. Devin je zrl za njima. Zdaj se je tudi ogledala Ljudmila in ko so se njene oči srečale z Devinovimi, oblila jo je rdečica. Brž se je obrnila, odhitela in izginila za brajdami.

Malo dni pozneje vrnila sta se domu tudi Ivanka in Ljudmila.

XII.

Kakor bolnik po teški bolezni le počasi okreva in še dalje časa pri vsakem naporu čuti onemoglost, tako je bilo tudi pri Devinu. Njegov duh trpel je prehudo, da bi se mu mahoma mogel razvedriti. Uduševal je sentimentalnost, katera se nas tako rada loti, kadar spoznavamo, da idejali bodo ostali vedno le idejali, v praktičnem življenju nedosežni. Kdor vidi samo temne strani človeštva, napolnila se mu bode duša s srdom in gnusom in ves napor, pomagati temu ničvrednemu rodu, zdel se mu bode aboten in čisto brezuspešen. Kdor pa opazuje in spoznava človeka, kakeršen je v resnici, kako vzdihuje revež pod bremenom vsakdanjih skrbi, podvržen vsem revam in težavam tega sveta, kako tava v zmotah ter zastonj hrepeni po sreči; čutil bode ž njim usmiljenje in prizanašal bode njegovim stabostim.

Na stežaj odprto je srce usmiljenosti, kadar je samo potrebno pomilovanja in tolažbe. Le kdor sam stoka v nadlogah, kdor sam trpí, čuti tudi britko usodo svojega bližnjega ter mu jo skuša olajšati. Na tem potu najdeš marsikatero skrito cvetico plemenitih čutov.

Življenje v mestu se je vrtelo naprej po navadnem tiru. Razdraženost, ki je vsplamtela med volitvami, polegla se je in duhovi so se pomirili. Devin je bil dovolj obložen z opravili v svojem poklicu; kar mu je preostajalo prostega časa, vporabljal je v to, da je dopolnjeval svoje vednosti in probujal in poučeval narod. In tako so mu minoli dnevi in v srce se mu je vračalo ono zadovoljstvo, katero čutimo po pošteno opravljenem delu.

Vinko Rovan se mu je spet približeval in, kadar mu je dovolila žena, ostajal je v Devinovi družbi. O narodnih stvaréh je najrajši molčal, le če sta bila sama, zatrjeval je, da gorí za narodnost, kakor nekdaj na vseučilišču, in pristavil je teško vzdihujoč, stvar je pač taka, da se uradnik ne sme ni ganiti, ako hoče shajati. Zdaj da vlada hudo pritiska in on bi vsekakor izgubil službo, ako bi delal proti volji predsednikovi. Zato mu Devin ne bode zameril, da je pri zadnji volitvi glasoval za nasprotnega kandidata. Spomnil se je Dolnika in razgovarjala sta se o pokojnem pobratimu.

V zimskem času so se opravila množila Devinu, a kadar je vtegnil, odvezel se je k Rotnikovim, da nekoliko mirnih in brezskrbnih ur preživi v hiši, ki mu je bila, kakor domača. Ivanka je zdaj bila zdrava, a že je govorila, da pojde pomladi ali po leti spet za nekaj tednov k Devinovemu vinogradu. Devin sam je tako zahteval, kajti utegnila bi se ponoviti bolezen. Večkrat so obiskali čitalnico in tu je morala, ali upravo rada je to storila, Ljudmila ali deklamovati ali peti kako pesen. Teško se je ločil Devin, kadar mu je bilo

vrniti se na svoje mesto. „Na svidenje!“ donelo mu je iz vseh ust, in obečati je moral, da skoraj spet pride.

Prišla je zima in ko je Devin sam ob zimskih večerih v svoji sobi premišljeval o pomenkih, katere je imel z Dolnikom, čudil se je Dolnikovi bistrosti, s katero je motril človeške razmere, četudi mu ni mogel pritrjevati. Zmislil se je tudi Pavline in je že sam začel spoznavati, da se sreča, o kateri je sanjaril, ne bi mogla uresničiti. Uvidel je sam, da je prav pravil Dolnik, ko mu je tisti večer po volitvi rekel: „Ti plamtiš za svoj narod, družice za življenje pa si iščeš v narodu, s katerim bijemo tisočletni boj. Tujko hočeš uvesti v svoj slovenski dom, da ti potujčuje tvoje otroke. Ali ni to smešno, povdarjati pred svetom: „Svoji k svojim!“ sam pa prosjačiti pri Nemcih za ženo?“ Zares, zagazil bi bil v zelo težavne razmere in največja sirota bila bi Pavlina, ki bi morala izbirati med ljubljenim možem in ne menj ljubljenim očetom, ter bi se čutila tem bolj nesrečno, ker po svoji vzgoji ne bi mogla imeti tiste simpatije za narodnost svojega moža, katera gori njemu v srcu.

In kaj je še rekel Dolnik? „Če že tako silno hrepeniš po svojem ognjišču, izberi si hčer svojega naroda. Mari naše Slovenke ne slové po svojih telesnih in duševnih čednostih še bolj, nego vse tujke?“

„Izberi si hčer svojega naroda!“ In čudno, ko se je Devin utopil v to misel, stopila mu je nehoté pred oči podoba deklice, priproste, a mile in ljubeznjive. Iž njenih modrih oči ni plamtela požigajoča strast, kakeršna

je odsevala iz Dorinih črnih oči; svetile so se mirno, kakor modro nebo. Zrle so svet v jasni nedolžnosti, a naznanjale stanovitnost in zvestobo. Devinu je hitreje bilo srce, ko se je spominjal nje lepih čednosti. Kako je zagorela v obraz, kadar jo je nagovoril; kako jej je trepetala roka, kadar jo je stisnil pri odhodu. In prijetna mu je bila misel, da je bitje na svetu, ki se njega oklepa in ki je veselo le takrat, kadar se zjasni njegov obraz, a žalostno in potrto, kadar njemu otožnost vidi na obrazu. Na očeh mu pozna, kar mu je ljubo ali neljubo. Kolikokrat mu je razvedrila duh s svojim zvonkim smehom in s svojo naravno šaljivostjo. Kolikokrat ga je presenetila s svojimi umnimi odgovori.

Da pač v srcu Ljudmilinem klije čut ljubezni, razsojal je Devin lehko iz vsega njenega vedenja; in ni se motil. A on sam? Kadar se je spomnil Pavline, zdelo se mu je nemogoče, da bi kdaj mogel tako srčno ljubiti drugo žensko bitje, in naj bode še tako popolno in vredno ljubezni. Ljudmila se mu je, tega si ni tajil, prikupila s svojo milino in udanostjo. In tudi on, rad jo ima, a samo, kakor brat sestro.

Ali se sme torej tako igrati ž njenim srcem? Ali ne zahteva njegovo poštenje, da zaduši v njenih prsih tleče iskre, predno vsplamté? — —

XIII.

Minola je zima, minola pomlad. Rožnik je sipal po vrtih dehteče rože. Ivanka se je zdaj po nasvetu

Devinovem spet za nekaj tednov preselila k njegovemu vinogradu v družbi z Ljudmilo. Devin je, kakor je bil sklenil, prav redko zahajal k Rotnikovim in kadar je prišel, vidno je preziral Ljudmilo, kakor da bi zanj ne bila na svetu. Celó pokaral jo je včasi z ostro besedo, da se je deklica v samoti radi tega često razjokala. Izogibati se je začela Devina, ker se je bala njegove pikrosti. Zato je nikakor ni veselilo, da bi spremljala Ivanko, in le iz ljubezni do nje, kateri je ona vedela najbolj streči, odpeljala se je ž njo k vinogradu.

Že sta se tu mudili več tednov, a Devina ni bilo blizu. Nekega popoludne, sprehajaje se pod vinogradom, zaslišiti voz ropotati po cesti, in ko voz postoji, prikaže se Devin.

„Ali še živiš? Mislila sem, da si naju zabil. Malo se meniš za svoje bolnike," pokara ga Ivanka. Ljudmila pa je molčé stala na strani in ni si upala pogledati Devina, niti podati mu roko.

Ko so prišli v hišo, izpregovori Ivanka resno:

„Že prav teško sem te pričakovala."

„Zakaj? Mari te spet bolezen nadleguje?"

„Mene ne, hvala Bogu, pa poglej našo Ljudmilo. Ali ne pojema, kakor usehlo cvetje?"

„Ljudmila?" začudi se Devin in pogleda deklico, katera je zardela.

„Zdaj je res rdeča, pa včasi je bleda, kakor stena. Nikari se ne potajuj! Ti pa, Devin, izprašaj jo ostro in če treba zdravil, povej! Jaz v tem poskrbim za kosilo."

Ivanka odide in pusti Devina samega z Ljudmilo, katera je stala pred njim ter povesila oči.

„Torej bolna?“

„Jaz? Prav zdrava sem. Ivanka se le šali.“

„Ne, ne!“ Devin jo bistro pogleda. „Vsedite se tu pred menoj in dajte mi svojo roko.“

Ljudmila bi najrajši zbežala iz sobe, pa resna zapoved Devinova jo pritisne na stol. On jo prime za roko lehko in sočutno in čuti, kako se jej trese.

„Vi ste uznemirjeni, gospodična. Bolni, priznam, da niste, a vaš duševni položaj je nenormalen. V onih letih ste, ko se človeku porajajo v srcu čustva, tajna in nejasna, recimo fantastična, ko se ziblje v sanjah, ki se nikoli ne uresničijo. Vi tega sami ne veste, a vi v neki osobi vidite svoj idejal in ga nosite v svojem srcu. Ni li istina?“

Ljudmila je pač čula besede, a kakor nerazločno šumenje so jej zvenele na uho.

„Umejete?“ vpraša Devin in dostavi s trdim, odločnim glasom. „Vi ste še otrok in smešite se s takim praznim sanjarstvom.“

Ljudmila se je naglo sklonila po koncu, odtegnila je roko Devinu in hitela iz sobe. Tako jo osramotiti! Otrok in smešna in kaj še vse! Kdo mu daje pravico, da jo s takimi besedami žali in ponižuje. Zakaj mu ni odgovorila, takoj na mestu? Zakaj mu ni pokazala, da —? Nit misli se jej je tu pretrgala Kaj bi mu naj pokazala? Da se moti? Pa v čem? In sploh, kaj je namerjal s svojo grajo? Vrtelo se jej je po glavi, ko je stopila na verando. Vsedla se je na stol v kotu

verande, kjer je ob večerih tolikokrat posedala, slušajoč sladko slavčevo petje.

Britka žalost se je vlegla Ljudmili na srce, stopila jej je v oči in solze, ko biseri, zasvetile so se in kapale po razvnetem licu. Zaman se je borila s silno tugo. Zakrila si je obraz in bolestno zaihtela.

Devin je ostal nekaj časa v sobi, zamišljen in nemiren, potem pa je šel na hodnik, in ker tu ni našel nikogar, stopil je k hišnim vratom. Zdelo se mu je, da sliši ihtenje. Pogleda na verando in tu vidi na klopi v kotu sedeti Ljudmilo z zakritim obrazom. Vglobljena v svoje britke misli ni slišala Devina stopiti na verando. Šele ko se jej je približeval, vspogledala je in se ga prestrašila. Otirala si je solze in obrnila glavo na stran, da bi potajila svojo razdraženost. Devinu je to milo storilo, ko je videl deklico, ki ga je tolikokrat razveselila s svojim nedolžnim smehom, objokano in v žalost vtopljeno.

Tiho je stopil pred njo in prijel jo za roko.

„Ljudmila,“ nagovori jo z mehkim glasom, „kaj vam je?“

Ljudmila ni odgovorila.

„Kaj vas je tako hudo užalilo?“

„Nič, nič,“ odgovori Ljudmila na pol glasno, neodločno.

„Nič? Zakaj se pa solzite?“

„Jaz? Da bi se jokala? Zakaj neki?“ skuša Ljudmila trdneje odgovarjati, pa glas se jej trese.

„Ne?“ vpraša Devin, prime njeno glavico in jo obrne k sebi. In modre oči, plavajoče v solzah, gledale

so ga tako milo in proseče, da se je tudi njemu začelo topiti srce.

Devin se je vsedel kraj nje, držeč jo za roko. V srce se mu je usmilila deklica.

„Užaljeni ste!“

„Nikakor ne!“ Ljudmila se je delala trdno.

„O, da! Pa zakaj? Ker sem vam povedal resnico. Ali ne?“

„Prosim, da me zapustite.“

„Ne, dokler se ne umirite.“

„Mirna sem.“

„O ne!“ reče Devin ter jo prime za tresoče se roke. „Povejte mi odkrito, zakaj žalujete?“

Ljudmila je bila v zadregah. Kakor ujeta tičica zastonj skuša izleteti iz kletke, tako tudi ona ni imela močí, odtegniti se temu pogovoru.

„Vi ljubite,“ nadaljuje Devin z mehkim glasom.

Kake so to besede? Kaj mu naj odgovori?

Devin ne odjenja ter jo znova vpraša: „Ali sem se varal? Vi ljubite!“

Ljudmila nagne glavo, in tako hudo jej je pri srcu, kakor še nikdar ne. Devin pogleda v njene modre, še mokrotne oči, globoko, kot da bi hotel čitati na dnu njene duše. Ljudmila se skuša obrniti v stran, toda magnetična sila jej tega ne dovoljuje in zreti mora Devinu v obraz, v oči, iz katerih odsevata usmiljenje in ljubezen.

In Devin se nagne k njej, poljubi jo na čelo in jej šepeta z nežnim glasom:

„Ljudmila! Ali mi hočeš biti družica v življenju, družica do smrti?“

Ali hoče biti? —

Ljudmila se ne brani njegovemu poljubu in solze se jej zasvetijo v očeh, toda bile so solze neskončne radosti. Devinu pa se je zdelo, da sliši krepki glas Dolnikov: „Izberi si hčer svojega naroda!“ in zadovoljen je bil sam s seboj.

Razgrnile so se meglice in solnce je sijalo na dvoje srečnih src. — — —

XIV.

In zdaj preskočimo deset let, kratek čas v zgodovini, trenotek v vesoljnosti, a za človeka v moški dobi čas plodovitega dela in bojevanja, čas nepozaben, ki se ga spominja vsak rad v sivi starosti. Tudi Devin je hodil trnjevo pot, katera je odkazana zemljanom. V težavnem svojem poklicu je našel le malo prave srčne zahvalnosti, ponajveč nekako hladno priznanje. Udovoljiti ga je morala zavest, da je zvesto izpolnjeval svoje dolžnosti, da je ohranil tu obitelji opasno zbolelega reditelja, tam mater jokajočim otrokom, ljubljeno dete obupajočim roditeljem. Ne manjšo skrb mu je nakladalo in še večjo dušno bolest je čutil, ko je moral gledati silni pritisek, pod katerim je baš v tej dobi vzdihoval ljubljeni mu narod slovenski.

Dela za narodno stvar ni se prestrašil, četudi so letele nanj otrovne pušice hudobnih nasprotnikov, niti ni obupaval v najtemnejših časih, in dočakal je sad svojega truda. Megle so se jele razpršavati in jutranja zora je naznanjala jasnejše dneve. Ves ta čas pa, kadar se je vrnil na svoj dom truden in spehan od vsakdanjega napora, našel je pri domačem ognjišču, v krogu skrbne žene in dvoje čilih otrok ljubo zavetje, kjer je zabil dnevne homatije in neprijetnosti.

Čitalnica, ki se je nekaj časa majala, stala je na trdnih nogah. Ustanovila se je tudi posojilnica in dobro je uspevala. Na raznih krajih so skrbela bralna društva, da se je širil pouk v slojeve prostega ljudstva, politiška društva in shodi pa so vzbujali narod do zavesti in narodnega ponosa.

Ko je okrajni glavar videl, da ničesar ne premore proti narastajočemu navalu narodnega probujenja, postal je čimdalje bolj čmeren, in ko je leta 1879. zopet v njegovem okraju sijajno zmagal narodni kandidat, proti kateremu se še javno ni smel izreči, čakal je še leto dni, uverjen, da se vrnejo prejšnji časi. Ko pa se venderle niso vrnili ter se njemu nepovoljna vlada ni hotela umakniti, umaknil se je on in stopil v zasluženi pokoj z naslovom vladnega svétnika.

Komisar Kropec nikdar še ni bil v takih zadregah, vsaj trdil je to, kakor tisti dan, ko je odstopil njegov načelnik in prišel novi glavar, kateri se mu je zdel pravi nepridiprav. Ker je že doslužil svojih štirideset let, dal se je tudi Kropec upokojiti in mirno je živel odslej v mestu. Z Devinom sta si bila prav dobra in

vpisal se je celo v čitalnico, kjer je čital vse časnike od prve do zadnje strani. Pri volitvah pa je tudi Kropec odslej volil narodnega kandidata. Ko je vse to slišal bivši glavar, lopnil se je ob čelo: „In jaz, neumnež, zaupal sem temu človeku. O, zdaj se ne čudim, da smo propali pri tistih volitvah.“ Toda glavar sodil je čisto napačno. Komisar Kropec je bil tako malo kriv slabemu uspehu volitev, kakor rega dežju.

V mestu se je ta čas malo izpremenilo, le za deset let starejši bili so vsi, kar jih v tem času niso odnesli na pokopališče. Med poslednjimi je bil tudi župan, in na njegovem mestu je sedel drugi mož, istega mišljenja, z istim mestnim pisačem. Debelotrebušni „Kipfelbaron“ ni vedel, kaj da bi počel z zlatim časom. Hodil je po mestu in sejal prepir po hišah s svojim zlobnim jezikom, dokler mu ni nekega dneva, ko je krohotajoč pripovedoval o najnovejšem škandalu, počila žila v glavi, in mu je tako smrt zavezala jezik za vselej.

Sodnik se je vender moral umakniti mlajšemu možu, vestnemu v službi, pravičnemu strankam, ki si je koj naročil slovenske tiskovine, ne brigaje se za to, bode li to po volji predsedniku ali ne. Predsedniku to res ni bilo ljubo, a nova doba je tudi njega odnesla na Dunaj in njegov naslednik vsaj javno ni nasprotoval narodnim zahtevam. Vinko Rovan je bil pohlevna duša in ta pohlevnost mu je pomagala do stola c. kr. okrajnega sodnika nekde, kjer imajo tudi čitalnico, v katero se je Rovan koj vpisal, in pevski zbor. In kadar so zapeli pevci: „Hej Slovani!“ pridružil se je tudi Vinko Rovan

z mogočnim glasom: „Črna zemlja naj pogrezne tega, kdor odpade.“ Hvalijo ga, da je narodnjak z dušo in telesom, četudi mu slovensko uradovanje neče iz perosa. Rad pripoveduje, kako hudo se mu je godilo na Štajarskem, ker ni hotel zatajiti svoje narodnosti in se ni udal nikdar pritisku. „Jaz in udati se! Rad bi ga poznal, ki bi mene prisilil,“ pobahal se je in s pestjo udaril ob mizo. Pa, oj nesreča, vrata se odpró, ženska kislega obraza prikaže se in mu veli: „Nach Hause, Vincenz, sogleich!“ In Vinko Rovan se brez ugovora naglo vzdigne in odide. Otroci njegovi govore le nemški in sin je vpisan na gimnaziju za Nemca po materinem jeziku in materini volji. Vinko sicer zatrjuje, pa le, kadar ni žene blizu, da se je to vpisavanje zgodilo brež njegovega vedenja, in kadar pojde v Ljubljano, izbrisal bode ta madež. Šel je večkrat v Ljubljano, sin pa je le ostal v nemškem oddelku.

Krasna vila Salbingova je bila zaprta po smrti Dolnikovi. Gospa Dora se je odpeljala na Dunaj in baje hudo zbolela. Pol leta pozneje je pripovedoval neki dunajski časnik, da je gospa S., soproga višjega uradnika v ministerstvu, izginila z Dunaja v družbi nekega mladega častnika in gospod S. da je zahteval ločitve zakona.

Mlinar Urh Dolinšek je tudi šel v pokoj, a pokojnino si je sam določil pri sinu, kateremu je izročil svoje posestvo. Pridržal si je le majhno hišico z vinogradom in tu, kadar nima dela, čita knjige in časnike ter se veseli, kako napreduje narodna stvar. Kadar

ga obišče Devin s svojim sinkom Ivanom in hčerko Pavlino, oživi starček in menca si veli roki: „Seve, seve! Hudo se nam je godilo, toda z božjo pomočjo preživeli smo vse in še bodemo. Seve, seve, kdor bo živel. Mene pa bode Bog skoro k sebi poklical.“ Vsako zimo pričakuje smrti, a pomladi se začne popravljati, poleti se v toploti ogreva in okreva in jeseni mu zlata vinska kaplja novo moč razliva po žilah.

Brhko pevko Reziko je poročil sosedov sin. Pridno mu je gospodinjila, in četudi obložena z delom, ni pozabila lepih narodnih pesmi ter učila jih je prepevati svoje otroke.

Poslednja beseda posvečena je tebi, Pavlina, mila, svetla prikazen, vstvarjena za svetove, kjer ne poznajo prevare niti trpljenja, ne pa za našo revno zemljo, po kateri se trudi, napenja in muči revni človek, vzdihujoč po resnici, ki mu na veke ostane zakrita, hrepeneč po sreči, ki je nikoli ne more doseči.

Videl sem te prvič malo deklico, ko me je pot peljala mimo Zelenega Gradu. Letala si z obročem v roki po belem pesku pred gradom. Ko si me nenadoma zagledala, obstala si in zrla na me neznanca s svojimi velikimi, črnimi očmi. Takrat, živeč v brezbrižnosti, nisi slutila britke usode, ki te čaka. In tudi tedaj ne, ko sem te zopet videl. Prišla si na prvi ples. Vstopila si v belkastem krilu, rdečo kamelijo v črnih laseh, šopek cvetic v roki. Malone plaha si se ozirala po dvorani in ples, poznalo se ti je, ni ti vzbujal v prsih pravega veselja. In videl sem te tudi tisti dan, ko so te peljali k poroki. Bleda, ko mramorni kip,

slonela si v vozu, le oči so se čudno svetile in na velikem šopu, ki si ga držala v roki, lesketale so kapljice, kakor zmrzle solze. In potem — pretekla so leta — videl sem te spet, poslednjič. Ležala si na mrtvaškem odru, bela ko mladi sneg. Tihi mir seval ti je z upalih lic. Tvoje sanjarske črne oči so bile zaprte na veke. Vedel sem, koliko si trpela, nedolžno trpela v življenju. In zdaj, kadar se spomnim tebe in tvoje usode, porosi mi oko in iz tužnih prs se mi izvije vprašanje:

„Zakaj si ti, ki si bila vredna vsake pozemeljske sreče, morala do dna izprazniti čašo človeškega trpljenja. Zakaj ti?“ — — —

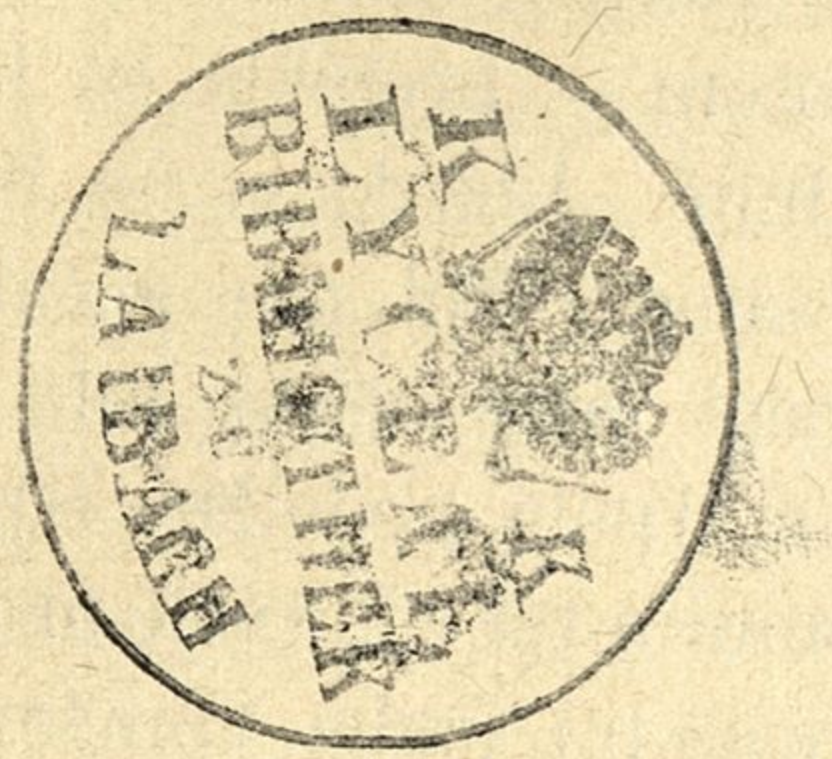
BIBLIOTECA
LA UBA

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
0000005155 8